

**НЕШКА РОБЕВА, МАРГАРИТА
РАНГЕЛОВА
ЖАЖДА ЗА ВЪРХОВЕ**

chitanka.info

Не искам да отида на аерогарата, но не мога нищо да обясня на Минчо. Братът на Нешка е дошъл от Русе за това посрещане. Ако му кажа, че не ми се идва, защото ми е жал за победителките, ще си помисли, че говоря глупости. Пък то си е и така. Чисти глупости. На победителките това им е най-хубавият час в годината — посрещането на аерогара София, а на мене ми е мъчно, че в този час умира празникът. Мъчно ми е и за тези, които ще си отидат и повече няма да играят. Точно когато са най-хубави. Точно когато най-могат. От всичко най ми е мъчно за Нешка. От утре отново тръгва към тази нейна страшна голгота — търсенето на онова, което ще бъде повече от вчерашното, възхитило света. Повече от това, което изглежда така хармонично, така завършено, така съвършено. Така е при всяко посрещане, но сега ми се струва, че никога не съм била по-изплашена за нея. Нали досега търсеше това „повече“ с момичета, които можеха все повече. Какво ще прави с тези четиринайсет деца, които си е избрала от шейсетте в залата? Отидоха си Илиана и Анелия, отиват си сега Лили и Диляна. Какво ще бъде с това започване отначало? Вярно, избрала е все талантиливи деца, но деца. Къде могат да се сравнят с тези разкошни гимнастички, които напускат залата.

Човекът на паркинга връща всички коли преди нас. Минчо минава покрай него сякаш въобще не забелязва протестите му. И наистина не ги забелязва. Успява да паркира колата, а на излизане, като вижда едно познато лице на волана на идващата кола, казва: „Пусни го, този е с мене!“ Толкова е самоуверен, че пазачът на паркинга едва не козирува. Не съм предполагала такова поведение у този толкова скромнен човек. По-късно и той самият ще се изненада, че се е държал така, Сега е толкова възбуден, че не може място да си намери. Струва му се, че самолетът много се бави, а не сме го чакали и пет минути и сме преди определения час, разбира се. После казва, че страшно много му върви. Ето онзи ден Мърлето защитила блестящо дисертацията си. (Мърлето е Марлена, жена му.) Сега и сестра му пристига! Страшно му върви! Защо се бави този самолет?... Страшна му е сестрата, какво ще кажа? Казвам, че е страшна. Ама защо го няма този самолет?

Казвам, че има още петнайсет минути по разписанието и още никой не е казал, че ще закъснее. Значи всичко е наред. Успокоявам го, но неговото безпокойство се оказва по-силно. Добре, че не дойде баба Анка — продължава Минчо. Баба Анка е неговата и Нешкината майка,

но когато една жена си има внуче, вече всички започват да ѝ викат баба. Дори и собствените ѝ деца. Не мога да си представя как сега пък тя чака вкъщи и колко се ядосва, че не е дошла. Тръгва, връща се и накрая обяви, че остава да направи баница. Стори ми се, че баницата е готова, но това няма значение.

Студено е. Дъжд, виелица, бърснеш вятър. Хората подскочат, за да се сгреят, и прииждат, прииждат. Народ, не можеш място да си намериш. Как става така, че все по-назад ни избутват. Загубвам всички познати лица — дори Минчо. И вече забравям за неговата тревога. Обхваща ме настроението на тези непознати, никога неவிждани хора, дошли да приветствуват победителките. Говорят за състезанието и се учудвам колко много детайли виждат хората извън залата. И колко различно понякога са видели едно и също нещо. Говорят, спорят, уточняват. Възхищават се на трите. На шестте. На Нешка.

Най-сетне съобщават, че самолетът е пристигнал. И всички тези говорещи, спорещи, подскачащи, премръзнали, възбудени хора притихват. На никого вече не му се говори. Вълнението стига своя връх, когато се показват деветте световни шампионки и техните треньорки.

Какво скандират всички тези групи и групички, е трудно да се разбере, защото се чуват едновременно много неща от всички страни, но скоро над всичко се извисяват две имена: „Нешка—Лили, Нешка—Лили...“ Правилно ли съм чула? Не, няма грешка.

Но защо не Диляна? Та тя беше толкова ярка, силна, убедителна победителка! Двестапроцентова шампионка. Защо тези хора не приветствуват шампионката? Винаги ли ще са на страната на оцетените? Сигурно са благодарни на Лили за това, че изнесе още една тежка битка, че се върна, че подкрепи отбора в труден момент. Все пак така ми се иска да скандират и „Диляна“, и „Бианка“. Всички те заслужават. И момичетата от ансамбъла също. Жалко. Зная колко са чувствителни към тези разлики, но никой не може да каже на тези хора какво да предпочетат.

Някъде наблизо виждам лицето на Елена Игнатова. Най-сетне истински щастливо. Най-сетне сигурно разбрала, че не най-важна е титлата. Не зная къде в това множество сега е майката на Диляна — Виолета Георгиева. Сигурно също щастлива. Та нали точно нейната дъщеря е за втори път абсолютна шампионка на света. И все пак

сигурно сега, когато чува да скандират „Лили“, а не „Диляна“, Виолета отново е ядосана на журналистите. И на мене като че най-много. Майките са все нещо сърдити. Все им се струва, че за другите, не точно за техните дъщери се пише повече.

Елена също често ми е сърдита. Сигурно и на нея се намират хора да ѝ казват: „Прочете ли, видя ли какво е написала за Лили, какво за другите.“ По-рано си казвах — амбициозни жени, не виждат нищо освен своето дете, и то най-хубавото, най-доброто в него, разбира се. После, като минаха години, все пак виждам, че имат право да ми се сърдят. Само на световно, на европейско първенство, на голямо състезание не зная коя обичам повече. Искам и трите да станат шампионки, защото там се вижда, че по-големи гимнастички от тях няма. Треперя за всяка при всяко изпълнение. Горда съм с трите. Не мога да ги деля. Боли ме за всяка, която е оцетена, за всяка, която е сбъркала. Не, не ме е яд. Боли ме. Зная колко много труд, колко труд до това състезание! Какво да му се сърдиш. Нерви, напрежение. Може само да ти е жал. Не мога да понасям, когато точно жребият запрати някоя назад. Изобщо трите ме вълнуват без никаква разлика.

През другото време не е така. Една обичам повече, друга по-малко в зависимост от много неща. Много се старая това да не проличи. Преглеждам винаги почти по десетина пъти написаното, за да задраскам нещо, да прибавя друго, така че да е справедливо. Но все пак можеш ли да скриеш обичта.

Мина митингът и най-сетне Нешка стигна до колата, която ще ни отнесе към баницата на баба Анка. Само че едва влязла, трябва да излезе. Хората са се струпали от всички страни и настояват още веднъж да се покаже. Излиза Нешка и отново я затрупват с цветя, с благодарности, с благословии. Едно момиче извика: „Нешке, обичаме те!“ и се скри. Скри се най-сетне и Нешка, преди да са я видели разплакана, трогната.

Все от хилядите, които я посрещат на аерогарата, ще запомни едно лице, едни очи, един глас. Когато се връщаше от Виена, един старец повдигна внучето си: „Нешке, погали го. Мъничко е, но ще запомни...“ Когато се връщаше от Страсбург, една възрастна жена ѝ каза: „Нешке, чедо, нека те целуна.“ Сега това момиче...

Нешке, чедо... Всички тези хора, другите в заводите и които среща по улиците, всички ѝ казват „Нешке“ като на дъщеря, като на

сестра, като на много близка.

Оставям я да се съвземе и казвам: „Сега, ако си хитра, ще се оттеглиш.“ Нешка се смее: „Нали знаеш, че не съм хитра. Но сега, ако дойде някой журналист за интервю, ще му кажа на какво ме учиш.“

Доволна съм, че сега няма да дойде никой друг журналист. Само това оставаше. Този митинг на аерогарата ще ме отвее, ако може да чуе какво ѝ казвам.

Зная, разбира се, че не е хитра. Зная, че не може да се откаже точно когато идва най-трудното. Точно сега, когато тържествуващата Диляна и помъдрялата Лили се оттеглят. Точно сега, когато онова момиченце Бианка трябва да поведе две дебютантки. Точно сега, когато четиринайсет малки момичета чакат новите си композиции, чакат да видят кои ще са онези две, които през следващата година ще бъдат в центъра на вниманието на голямата треньорка. Някога, преди десетина години, с такава надежда гледаха Илиана, Лили, Анелия, Камелия, Тереза, Росица... Само че това някога беше началото на една млада треньорка. Сега щеше да бъде ново начало след толкова победи, след толкова слава...

Казвам, че срокът за продължението на книгата „От Ротердам до Амстердам и Мюнхен“ мина, че трябва да се върнем четири години назад, да си припомним какво е било...

— Да ти имам грижите...

„Да ти имам грижите“ — това често ѝ казвам, когато я виждам разстроена, че някое момиче е с двеста грама повече, отколкото ѝ се струва, че трябва да бъде. Сега Нешка ми го връща. Весело ѝ е. Сега, тази вечер, ѝ е хубаво. Не че не си мисли за това, за което вече от доста време си мисля, но все пак сега точно, във вечерта на посрещането, ѝ се иска да се шегува, да си спомня само за хубави неща. От утре работа, ядове, грижи, планове... Всичко от утре.

От утре започваме и това връщане назад. И чак сега ми става ясно, че когато тръгнах за аерогарата и си казвах, че ми е мъчно за победителките, не е било за това, което идва утре, а за този път назад. Колко изстрадани са, тези празници... И така след Мюнхен немските журналисти писаха, че съм най-богатата треньорка, с най-много титли и медали, с най-много шампионки. Очарователни, изящни, съвършени момичета. Би трябвало да се предположи, че нямам проблеми. Всичко ѝ е ясно на най-богатата треньорка. И как се поставят силни,

завладяващи композиции, и как се извеждат във върхова форма във върхов момент големите гимнастички. Това не е точно. Аз си ги поддържам непрекъснато, през цялата година във върхова форма. Противно на всички стари теории. Някои казват, че съм го правела от страх да не би да им се случи да не са във форма точно когато трябва. Не, това вече не е от страх. Спомням си колко старателно навремето Жулиета проучваше по колко участия в състезания на годината е оптималното, откога точно трябва да подготвя състезателката за голямото състезание. И не само Жулиета. То беше грижа на всички треньори в индивидуалните спортове и, струва ми се, все още е грижа на голяма част от тях. Смятам, че постоянната силна форма е най-доброто, към което трябва да се ориентира треньорът, който иска да побеждава. Вярно, много по-трудно е, но аз не познавам друг начин за действително шампионска подготовка.

Журналистите твърдят още, че зная как точно трябва да се държа на самото състезание, за да дам кураж и сила на гимнастичките си. Някъде прочетох, че след толкова победи съм се движела спокойно и тържествуващо като абсолютен законодател. Не е вярно. Обикновено се движа доста умърлушено и съвсем несигурна в утрешния ден. Никой не се сеща да ме попита какво ме безпокои, защото никой не предполага, че нещо ме безпокои. Доволна съм, че журналистите не са се сетили да ме намерят на болното ми място.

След всяка победа ме безпокоят най-много тези очарователни, изключителни, неповторими и прочее победителки. Настръхвам, като ги чуя да се шегуват с това, колко много са се страхували от Ирина Дерюгина, колко много са ги плашили с нея, а то какво... Опитвам се да им кажа, че ако продължава да им е толкова смешно, в Ставангер ще отидат и след девето място. Не смеят да се изсмеят. Подхилват се.

И не това е най-страшното. Много взеха да им харесват парадите, почестите, интервютата. Дойде една млада режисьорка да прави филм за тях, после за Анелия. Приятно е, разбира се. Дойде още един режисьор. Шест вариации... А на моите „вариации“ съвсем не им се работи в темпото, в което аз намирам за абсолютно необходимо. Тренират, разбира се, никой не отказва, но не е това, което трябва.

Всъщност харесаха ми само тренировките на Белмекен в края на годината. Може би защото тогава поставях новите композиции. Това е времето, в което са готови на всичко. И посред нощ да ги вдигнеш.

Всъщност и така си беше. Всяка нощ поставях по една композиция. Само че не ги вдигах. Това беше след тренировката, след вечерята, когато всички вече са си легнали. Заклучвах се в залата с Ники и едно от момичетата и започвах работата. Чух протести. Защо при заключени врати? Другите треньорки искаха да гледат. Точно това не могат да гледат. Не защото е някаква тайна. На другия ден всички в залата виждаха новото — все още в много суров вид, което постепенно се избистря. Но вечерта, когато се прави постановката, не искам никого. Затова е и горе-долу посред нощ. Обичам тишината, самотата на това време. Това е процес, в който не бива да има нищо странично. Дори някой да седи и да мълчи, самото му присъствие вече разсейва. Ето тук, на Белмекен, в една такава нощ се роди композицията на Диляна на бухалки. Моцарт и рокендрол. Замислена беше отдавна. С нея живеех вече от месеци. Нещо все се прибавяше, все повече я виждах цялата, но тази първа среща на Диляна с композицията е много важна. Решила съм, че следващата година ще е на Диляна. Нея ще трябва да изведе като първа на международните турнири. Решавам, че точно с Диляна ще трябва да се направи този „луд“ експеримент, да се даде нова линия на гимнастиката. Модерна, съвършено нова. Трябва да я приемат. Може отначало да я отрекат, но Диляна ще се наложи. Има силата да се наложи. Диляна ще поднесе композиции с резки обрати, с непрекъснати изненади. И така — започваме с една композиция по музика на Моцарт и рокендрол. Излиза на подиума едно нежно, замечтано момиче. Нежна, галеща музика. Пренасяш се някъде в пролетен ден, в цъфнала градина, до бистро поточе и изведнъж рязък акорд, рязко движение и като изневиделица — страшното темпо на рока. Темпо, точно по вкуса и възможностите на Диляна. Няма в момента в света по-бърза, по-динамична състезателка от нея. Е добре, какво се иска от мен? Да я направя още по-бърза, още по-динамична, да подсиля това, което природата щедро е дала, и да търся контрапункта. Да развия това, което е по-слабо застъпено.

Някога моята треньорка Жулиета Шишманова твърдеше, че великото изкуство при постановката на съчетанията е да скриеш недостатъците, да не личат, никой да не може дори да предположи за тях. Ако състезателката има лоша фигура — никой да не я види, ако има бавни ръце — да се движат краката, ако не може да скача — да се виждат ръцете. И Жулиета наистина успяваше да го направи. Понеже

непрекъснато я атакуваха да се откаже от Румяна Стефанова, защото е ниска, Жулиета я караше да играе в такова темпо, че човек да не може да спре погледа си на особеностите на фигурата ѝ. „Трябва само да запомнят, че е чернокоса“ — казваше Жулиета.

Аз не искам моите момичета да имат недостатъци. Нищо, нищичко не искам да крия. Те трябва да са най-хубавите момичета. И са! Какво ще ги крия. Искам да ги показвам. В цялата им красота, в целия им блясък.

На Анелия ѝ липсваше динамика. Създадох ѝ я. Отначало със ситна техника, която трябваше да налага впечатлението за динамика, докато Ани с много труд набави качествата, които ѝ липсват, В същото време невероятната пластика на Раленкова трябваше да става все по-невероятна, изумителна, недостижима. Отчайваща за съперничките, които искат да я догонят точно там, където природата ѝ е дала сила.

Илиана не можеше да скача. Няма не може. Не признавам такива извинения. Всичко трябва да може. Макар че винаги съм твърдяла, че художествената гимнастика не е скок на височина, все пак държа моите момичета да не отстъпват на съпернички, които издигат като оръжие скоковете. И те действително не отстъпват. Отначало японската треньорка Камо ми казваше: „Да, но и съветските гимнастички, и моите скачат по-добре от българките.“ Отдавна вече не ми го казва. Без да, но.... От хореографа Людмил Коцев изисквам да ги научи на много, на разнообразни (това вече е наше предимство) и непременно високи, леки скокове. Това е положението. Няма „не мога“.

Илиана се опитва да ми докаже с колко други свои предимства компенсира липсата на високия скок. Признавам ѝ сто хиляди предимства, но искам непременно и разнообразието, и лекотата, и непременно, непременно, ама съвсем задължително — височината. Искам да видят всички как ще полетиш, бе момиче! Разбираш ли колко точно на тебе, при всичките ти качества ще ти отива това, за което вече те смятат неспособна. Не искам никой да ме атакува никъде. И не ми казвай, че не можеш да понасяш часовете на Коцев по класика, защото аз пък не мога да понасям такива примадонски оплаквания.

Все пак налага се да доказвам на Илиана, че няма невъзможни неща. Поемам специално подготовката на нейните скокове.

Лили всичко може. И динамична, и пластична, и отскоклива, и артистична. Само едно не може — да гледа сутрин спокойно плана за деня. Раздавам всяка сутрин на всяка какво трябва да прави. Анелия се оттегля и веднага започва. Диляна — също. Анелия някога ще промърмори колкото да ме ядоса — „Пак ли“?, като много добре знае, разбира се, че „пак“, Лили през ден е готова да ревне. При това аз не увеличавам всеки ден натоварванията. Обикновено планът днес е както вчера. Толкова години не можах да разбера защо ѝ се плаче на Лили почти всяка сутрин, като че е очаквала точно този ден да кажа: „Днес няма да тренирате!“

Илиана прави с огромно удоволствие това, което леко ѝ се удава. Шлифова до блясък всеки детайл, като си представя как публиката ще ахне, като види новото. Анелия упорствувва и отработва упорито точно това, което не върви, не става, за да усети сладостта на победата над себе си. По-късно, едва след години забелязвам, че и, тя започва да се върти около това, което вече си може, и ми се налага да я карам непрекъснато да търси новото. Диляна няма търпение за детайла, но иначе изпитва наслада от това, че играе. Лили обича само времето, в което се поставя композицията. Иначе да я оставиш цял ден в някой ъгъл да гледа как другите тренират, като че ще ѝ хареса най-много. Нея през целия ден и по ъглите си я търся: „Какво правиш, Лили, докога ще се мотаеш? Хайде Лили, я да видя тетрадката...“

Още от самото начало всяка си има своя тетрадка. Аз записвам извършеното в моята тетрадка, те в своята. Не зная какво ще вземат моите момичета от мене, когато станат треньорки, но това, което се опитвам да им внуша като абсолютно задължително условие, е планът. Зная, че точно него ненавиждат, че всяка би предпочела да тренира по вдъхновение това, което ѝ харесва, това, което и се удава. В плана всеки ден е записано кое по колко пъти трябва да се прави. Преценила съм къде какво е нужно въз основа на наблюденията си от вчерашния, от завчерашния ден. Обикновено „любимият“ елемент трябва да се повтори 20 пъти, „отвратителният“, който ти е създавал грижи вчера — 30. Неприятно нещо е планът, още повече че всяка знае, че няма да напусне залата, докато не го изпълни. Понякога се случва някоя вместо в 20 да си тръгне в 22 часа. Това за мене е още по-неприятно, защото веднъж като останеш с една, друг път с друга, се набират и умора, и

протести вкъщи. Често остава някоя от колегите ми. И те са недоволни, но... дневният план е абсолютно задължителен.

Някога, когато започвах треньорската си работа и отивах при колеги с опит с една молба — да ми кажат какво най-много им е помогнало, какво попречило — все едно от кой спорт са, има общи принципи, началникът на гимнастиката в „Левски-Спартак“ ме изпрати при един млад колега от спортната гимнастика. Питам го какво е постигнал, защо смята, че трябва от него да се уча. Казва ми: „Иди. Ще видиш. Много интересен треньор.“ Не можах да разбера какво му е интересното. Нищо не можа да ми каже и за да спася и него, и себе си от неловкото положение, пожелах да видя плановете му, въпреки че вече бях убедена, че няма да видя нищо интересно. „Плановете ми са в главата“ — казва той и посочва главата си. Сега разбрах обидата на колегите си от спортната гимнастика в дружеството, че това момче, дошло-недошло, им беше станало началник. Старши треньор на опитни, доказали през годините своите качества треньори само защото бил интересен. С какво, на кого, защо? Как се търпи такова дилетантство? Треньор, на когото плановете били в главата! После разбрах, че това в някои спортове е доста разпространена практика.

Мнозина смятат, че моето голямо предимство е умението да поставям оригинални, трудни, ефектни композиции. Да намирам музика, която завладява залата, да намирам пълния синхрон между музика и движение. И това, но то няма да бъде нищо без умението да се съставят такива планове, които ще осигурят отработване на всеки детайл в композицията. Да се съставят и непременно да се изпълняват. Понякога месечният план може да „закъса“ — контузия, грип, всичко се случва, въпреки че много държа да не им се случва на моите момичета, все пак понякога се налагат отсъствия. Дневният план не търпи никакви възражения. Щом си в залата — жива, здрава, всичко до последната подробност трябва да бъде изпълнено. Ето това смятам като условие, без което не може. Зная, че не мога да накарам Лили да обикне плана. Чак толкова амбициозна не съм, но се опитвам да я накарам да приеме неговата абсолютна задължителност. Не мога да обясня много логично защо в последно време все повече си мисля, че точно Лили ще стане треньорка, каквато на мене ми се иска да видя

едно от моите момичета, затова въпросът за значението на плана при нея добива нова стойност...

И така, отшумяха празниците. Прочетохме колко сме страхотни. Понарадвахме се на радостта, с която ни посрещнаха в родината, поставихме новите композиции. Сега вече идваше ред на сериозната работа. На неприятния план, който всеки ден ти казва какво да правиш. Колкото е хубаво времето на новите постановки, защото е среща с дълго носена мечта, среща с бъдещето на гимнастичките (бъдеще от една година!), толкова е трудно след това времето на изработката на детайлите и цялото. Прибавили сме много нови, трудни елементи, които изискват сериозна работа. В плана е включена и необходимостта от усъвършенстване на някои качества.

Когато ме питат не може ли с по-малко работа (а за съжаление често ме питат), казвам, че не може. И ако след всяко състезание става все по-трудно, а не по-леко, то не е защото ми е приятно да ги гледам колко им е трудно. От тях на следващото състезание се иска да имат не само нови композиции, а и те да са нови. Да могат повече, да са още по-гъвкави, още по-пластични, още по-динамични, още по-отскокливи. Хитро нещо е победата. И е много сладка, и е много коварна. Така те впримчва! Господар си ѝ, докато воюваш за нея на състезанието. През цялото останало време си ѝ роб.

Опитвам се да обясня, че сега, след Мюнхен, от нас ще очакват много повече, че съперничките ще се втурнат да ни догонват. Те пък ми напомнят, че и след Амстердам, и след Мюнхен са писали, че българките са изпреварили останалите с пет години.

Не знаей как се изчислява с колко години сме изпреварили, но и ние много направихме между Амстердам и Мюнхен...

Излишни спорове. Излишни и вредни. Новата победа им е дала самочувствие, което пречи на работата. Разчитах много на амбицията на Илиана. Та нали точно тя, а не друг твърдеше, че ако някой ѝ е „изял“ първото място, то е тя самата, което показваше, че си е дала точна сметка къде, кога, защо е загубила. Очаквах, че точно тя най-много ще се стегне, защото никоя повече от нея не се стреми към шампионската титла. Носи си лидерството в кръвта Илиана. Искана винаги, навсякъде, във всичко да е първа. Болезнено изживява всяко чуждо предимство. Прекалено ѝ е ясно, че Анелия победи, защото повече работеше, много бързо напредваше. Казвах им, повтарях им, че

трябва нея да гледат. Не ми вярваха. После им се наложи да видят как бързо, как невероятно бързо се променяше Ани. Буквално пред очите им всеки месец израстваше нова гимнастичка. Ни помен от свитичкото момиченце с вдървени раменца. Ни помен от онази затвореност, плахост. Как растеше самочувствието ѝ с всяка нова композиция. Повтарях непрекъснато — не гледайте нашите съдийки, не подценявайте Ани. Вече никой не мислеше да я подценява, но много я бяха изтървали, много напред беше отишло това мълчаливо момиче, трудно се достигаше. Е, очаквах точно Илиана да се втурне да я догонва и в тази надпревара двете да увлекат и другите.

Дали Илиана не реши, че е невъзможно? Достраша ли я? Струва ми се, че точно такова нещо на нея не може да ѝ се случи. Прекалено честолюбива е, за да се откаже от един такъв двубой от страх. Просто не може да си позволи да се страхува от такава съперничка като Анелия. Въпреки нейната победа на Илиана ѝ е трудно да понесе дори мисълта, че някоя е по-голяма от нея. Реши да противопостави чар и малко хитрост. С ефектни, но немного трудни елементи, с повече артистичност, с прочутото Илианино вдъхновение, с неповторимото си умение да владее залата... да победи тази опасна съперница. Илиана като че ли не можеше да приеме, че ще догонва точно с работа Анелия. Как ли не ѝ обяснявах, че това вече не може да мине, че точно със своята невероятна работоспособност Ани наваксва и прочутите Илианини предимства, които само на пръв поглед не се поддават на тренировка. Е, вярно, има си един Илианин чар, който никой не може да постигне с никакви тренировки, но вече не стига. Когато другите ще вървят така много напред в техниката, в трудността, в гимнастиката няма да може да им противопостави чар. То е предимство при равни условия. Слуша Илиана, но много не вярва. Чувам, че щяла да ми докаже, че и с по-малко работа можела да стане по-голяма гимнастичка. Не, на мене не го казва. Не я питам вярно ли е. Наблюдавам внимателно тренировките ѝ. Ту се втурне да догонва Ани в тренировките, ту се отпусне. Анелия сякаш не забелязва кой колко тренира около нея, като че не се интересува кой какво прави в тази зала. Работи и продължава да се променя все повече.

Решила съм през тази година да налагам Диляна, а трябва да работя през по-голямата част от времето с облекчена програма. Крехко, нежно момиче. С голям заряд, много темперамент, много динамична, с

много сила в играта, но повече болна, отколкото здрава. Страхувам се да не започне да си внушава, че е болна, защото това е друг вид заболяване, което се лекува много трудно. Но не мога нищо да направя. Просто намалявам от време на време натоварванията. След боледуване се хвърля така в тренировките, че най-много тогава треперя да не получи някоя травма. Бързо наваксва и това е единственото ми успокоение. Всъщност Диляна има още време. За Ставангер тройката е ясна. Диляна трябва да узрее, да се успокои, да намерим точната мярка. Засега искам съдийките да приемат нейната нова модерна гимнастика. Толкова хубаво я поднася, че не бива да не я приемат.

Казвам си го за кураж, но не мога да отрека, че доста ме е страх. Не ми се иска да отхвърлят момичето ми. Това е моята надежда за следващите години, около нея ще се гради следващият отбор. Поне така си представям нещата в онзи период. Трябва да я приемат. Успокоявам се, като си казвам, че имам време за нея. Не е страшно и ако кажат: „Как е възможно, каква е тази гимнастика, каква е тази гимнастичка! Не се ли самозабравяте, Робева?“ Тези мисли ми минават понякога в нощите, когато не мога да спя. През деня виждам бухалките по Моцарт и рокът да стават все по-силни, все по-завладяващи. Как няма да ги приемат! В луд възторг ще изпаднат. Давам си кураж, после си треперя, но това няма значение.

Ако не приемат бухалките, какво ще кажат за композицията с топка? На нея ще трябва само десетки да се вдигат. Не могат нищо да ми кажат. Не могат грешка да ми намерят. Класика. Не, не преувеличавам. По-късно единствената яростна противничка на Дилянината гимнастика — италианската съдника Аброцини, като отричаше напълно бухалките и казваше, че такова нещо не може да се приеме (въпреки че публиката горещо го приемаше, другите съдийки не възразиха), призна, че композицията с топка е нещо съвършено.

И така, не посмях да пусна Диляна само с модерна гимнастика. Осигурих ѝ солиден тил, а от това търсене на сигурност, на здрава почва под краката се получи нещо много интересно. Трябва да вземеш програмата и още веднъж и още веднъж да провериш — това същото момиче ли е? Как може изпълнителката на тези супердинамични бухалки да играе така по музиката на Бах. Как може да е толкова различна?

Жулиета смяташе, че трябва да ни изгради всяка в определен стил без никакви отклонения от него: Мария — лирична, пластична, мека. Нешка — динамична, темпераментна, бърза. Румяна — темпо, темпо, темпо... Самата тя мислеше, че трябва да се появява навсякъде все с една и съща прическа. Казваше — това е нещо като герб. Не бива хората да се чудят кой минава, когато гледат много отвисоко в залата. Всъщност беше и трудно да се сбърка. Жулиета умееше да ходи така, че е каквато и прическа да се появи, все ще се знае, че именно тя минава. С никоя не можеш да я сбъркаш. Толкова царствена, величествена.

Колко съм й се молила да ми постави поне едно съчетание но бавна музика, да опитам да играя в друг стил. Колко се е молила Мария да опита нещо динамично. Жулиета само се смееше: „Вижте какво им се поискало — Нешка да стане лебед, Мария — нестинарка... Разберете, момичета, в това ви е силата. Че още като чуят музиката, хората знаят, че ще играе Мария или Нешка. Вас с никоя друга не могат да ви сбъркат. Имате си свой стил. Ясно ли е? И без повече приказки!“

Иначе държеше да сме с еднакви прически, търсеше упорито някаква външна прилика, създаваше я. Беше готова да ни облече както майките обличат близначките си. Казваше: „Е, в това е големият номер. Като ви гледат хората, застанали една до друга, да се питат коя е Мария, коя Нешка, а като играете, вече никой нищо не може да пита.“

Сега на мене ми се иска моите момичета да могат всичко и да са много различни във всяко изпълнение. Да се питат хората — ама възможно ли е това да е отново Диляна Георгиева? Всеки с амбициите си...

Но стана така, че в моя поход за налагане на Диляна още на първия турнир й помогна едно непредвидено обстоятелство. Играе Диляна, оценките хвърчат вече наистина необичайно нагоре, аз съм щастлива до немай-къде. Казвам си — ето колко глупави са всички страхове, че няма да ми приемат новата гимнастика. Приемат я и още как, щом на едно съвършено непознато момиче му вдигат оценки като че ли е някоя от звездите. Дебютантка, неизвестна, а и Илиана, и Лили могат да й завидят. И тъкмо се напервам извънредно много, една от съдийките бърза да охлади моя ентусиазъм. На почивката идва безкрайно изненадана: „Робева, какво сте направили с Лили Игнатова?“

Това е съвсем нова гимнастичка.“ Нямам време да ѝ кажа, че това не е Лили Игнатова — вече я викат за състезанието. Нищо, по-добре да си мисли, че е Игнатова. Диляна има да играе още веднъж при нея. Накрая научавам, че не само тя, а почти всички съдийки са взели Диляна за Лили. Онези, които се бяха излъгали в Прага, когато още водех Диляна като фон на Анелия, бяха забравили да предупредят колежките си, че могат да изпаднат в такава грешка.

Да, това ми се беше случило вече веднъж, но тогава го разглеждах от веселата му страна. Сега ми помогна точно в момент, в който имах голяма нужда да признаят Диляна. Смяха се после на тази своя заблуда съдийките, но не можеха да кажат, че като не е Лили, а Диляна, по-малко им харесва. Не върви... Така разговорът премина на друга плоскост — новото чудо на Нешка Робева, безкрайни ли са възможностите на българската гимнастика и как повечето си мислели, че след тройката Раева—Игнатова—Раленкова не можем да имаме нещо толкова равностойно, защото е трудно да се предположи, че ще изскочи нещо чак като тази Диляна... Възторг, примесен с огромна доза завист. Нещо съвсем нормално, друго не мога и да очаквам. Усещам, че някои вече ги е яд за тази заблуда. Ако не бяха се объркали, можеха да кажат: „Ама каква все пак е тази гимнастика. Не прекалява ли Робева?“ Но щом я показва Игнатова, това вече е друго...

Не бях забелязала, че чак толкова си приличат. И сега мисля, че не е толкова голяма приликата, но често ги бъркат. Веднъж тази грешка се оказа полезна...

Всички турнири през тази година ме радват. Дори малките момичета излизат вече като представителки на голяма школа. Вземат нещо от големите — в походката, в самочувствието дори. Нямам нищо против тяхното самочувствие, но големите започват вече да гледат малко отгоре на моите страхове. Нешка нали си е паника... Какво иска? — тренираме, побеждаваме...

— Нешке, внимавай. В съветския отбор са привлекли двајсетина артисти, балетисти, хореографи, специалисти по джаз-балет... Готви се сериозен отпор. Старши треньор на националния отбор не е Албина Дерюгина, а Виктор Клименко. Мъжка, здрава ръка пипа там...

Зная. И какво от това. Какво повече да внимавам. И аз съм привлякла артисти, балетисти, хореографи, джазбалетисти. Не са двајсет — толкова, колкото ми трябва. И какво да внимавам? По

четиринайсет часа съм в залата. Не мога да направя; повече от това, което правя. Повече мога само да си треперя, въпреки че и от това мое треперене къде повече...

Опитвам се да го нарека чувство за реалност, чувство за отговорност, опитвам се да му дам някаква по-прилична форма, но си е страх. Ето това е истината. Никакво разкрасяване не може да я промени. Мога само да завиждам на моя ръководител — Нешке, внимавай... Ето предупреди ме. Свърши си работата. А на мене ми остава да си треперя малко по-силно, И не толкова от предупреждението, колкото от това, че то въобще не може да стигне до момичетата. Не им се тренира така, както аз смятам, че е необходимо, не са убедени, че някой може да ги застигне. Сигурни са, че са взели голяма преднина и, няма какво толкова да се драматизира това, което могат да направят в съветския отбор. И това е.

Напрежението стига своята кулминация на варненския лагер. Зная, че е неприятно да се тренира по цял ден, докато другите отиват на плажа. И мене ме привлича морето. Я на мене ми е тежко в тази гореща зала, но няма време за нищо друго.

На „Спортпалас“ сме. Тук през цялото време получавам съвети от рода на: „Нешке, усмихни се“, „Нешке, защо не дойдеш в ресторанта? Довечера се събират колеги“, „Нешке, бъди по-ласкава.“ Изобщо кой ме види, се смята задължен да ми дава съвети, като че всички носят някаква специална отговорност за моето добро настроение. Виждат ме всъщност съвсем малко — като минавам по коридора. Иначе съветите сигурно ще бъдат много повече...

Може би наистина е хубаво да съм усмихната и ласкава. Зная, че е хубаво, но не мога да заспя от умора и напрежение. Изчислявам, изчислявам и установявам, че времето не ми стига.

Броя дните до европейското първенство — не стига. Настоявам за по-голяма мобилизация, но сега пък на момичетата им се вижда прекалено. Срещам отпор. Не, нищо не казват. Вместо по-интензивни — по-отпуснати тренировки. Това вече започва да ми изглежда като неминуема катастрофа. Налага се да изгоня Илиана Раева. Тя се настанява в съседния хотел. Започват да ми докладват час по час какъв строг режим си е наложила, и кросове прави, и тренира сама. И изобщо чака да я повикам. Не виждам как така ще я повикам. Трябва да е разбрала, че този път съм я изгонила съвсем, завинаги. Илиана е

човек, който може да поведе отбора и нагоре, и надолу. Чувствувам се обидена от много неща, особено от това, че са отишли в някаква варненска сладкарница, поръчали си по осем сладоледа и ги изяли за смях на цяла Варна. Точно така, защото не знаех дали има вече човек, който да не знае. На мене поне двайсетина души ми го казаха. Осем сладоледа!

Че ми правят напук, е ясно, но как са успели все пак да изядат по осем сладоледа? Осъбвам и решавам, че положението ми става съвсем застрашително, щом не мога да заспя и цяла нощ си повтарям този идиотски въпрос — как могат да изядат толкова много?

Кой знае как изглеждам, щом непрекъснато ме съветват да се усмихвам. Не ми е до смях.

Сега Илиана седяла на хляб и вода в съседния хотел и ах, как много тренирала. Не я искам. Тя, точно тя, която можеше да ми помогне в този момент, като тръгне честно да се състезава с Ани по наситеност на тренировката, ще ми прави непрекъснато фасони, ще ми развива теории, че може и с по-малко, ще ми се прави на интересна...

Казват ми, че Илиана си е заминала, за София и едва сега разбирам, че не съм я изгонила за цял живот, както бях убедена през тези дни. Не мога да си простя, че не я потърсих. Ами ще си отиде, разбира се. Сигурно не са ѝ стигнали парите. Как можах да не се поинтересувам с какво живее там Илиана.

Пак осъбвам. Ругая си се по цяла нощ и само чакам да стане пет часът, да съмне. То като съмне, какво ли, но излиза, че човек е по-спокоен, когато се ругае на светло. Не мога да си простя, че съм позволила на всички в „Спортпалас“ да видят колко ме е страх, колко ми е трудно. Че какво толкова ми струва да им се усмихна, като ги видя колко са загрижени за мене. Тук са колегите от спортната гимнастика. Те и без това непрекъснато чуват от председателя си, че не иска, няма да разреши в тяхната зала да е като в залата за художествена гимнастика. Това години, години е голямата тема на ръководството на спортната гимнастика — че няма да допуснат да заприличат на нас. И не допуснаха.

Чудя се как да си върна Илиана, без да ѝ погазвам, че ми е необходима, защото усети ли го, ще си вирне още повече носа и оправяне няма. Необходима ми е не само защото с нея тройката ми за Ставангер ще е по-силна. Самата Илиана е много силна и съм убедена,

че има и още да играе, и да пали залите с играта си, и да дава друг блясък на този спорт. Не ми се иска едно такова богатство така да се оттегли, да не завърши истински славния си път. Илиана е боец, трябва да има възможност да изпита силата си. Рано е да си отива. Как съм могла да си помисля, че я гоня завинаги! Не мога да си обясня как си го вярвах. Та момичето седя в този хотел и чакаше да му подам ръка. Нали затова ми казваха парламентърките колко строг режим спазва. Сега ми беше мила и Илиана, и тези нейни съпернички, които искаха да си я върнат в залата.

Все повече се успокоявам. Добре де, Илиана е. Искала, да се върне, аз искам да си я прибера. Все ще се намери някакъв начин да не пострада нито нейната, нито моята гордост. Пък и да пострада, не е чак толкова голяма беда. Сега на гордост ли ще си играем...

Пристига Маргарита и ми разказва какво е говорила с Илиана. Тъкмо тръгвам на тренировката вече весела, Диляна ми сервира друг номер. Казва ми, че не може да издържа на тези тренировки, и напуска.

И защо точно Диляна, когато тренира по облекчена програма? Да беше Ани, да беше Лили, разбирам, но Диляна! При това никакви признаци през последните дни, че нещо ѝ тежи. Напротив, беше в отлично настроение. Връщам се ден след ден на този лагер. Не, няма нищо. Точно Диляна е това „спокойно“ островче, което не ми създава грижи.

Чуденето ми не продължава дълго. Ами да. В съседния хотел на почивка са майка ѝ и баща ѝ. Какво са решили? Сега, когато вече си е заминала Илиана, да ме поставят натясно? Сега е моментът да ме видят на колене. И за какво им е? Ще трябва да отида при тях да преговарям, да ми кажат какво искат. Никак не ме интересува какво искат. Никак не ме интересува какво не може да понася Диляна. Който иска, да си върви. Който остава, ще работи както аз искам в тази зала. Решавам, че настроението ми е много бойко и започвам деня все едно, че нищо не се е случило. Но явно всички вече знаят всичко. Женска зала. Как да не знаят. Сигурно вече знаят и какво си мисля, и какво не си мисля дори.

Раздавам плановете и чакам другите да кажат: „Много е!“ Всичко вече очаквам. Всякакъв удар зад гърба. Нищо не казват. Взимат съвсем спокойно плана и всяка тръгва да го изпълнява. И ето сега точно ми се струва, че онова момиченце Лили ще ме разплаче. Защото вместо да

ревне пред този план, който никак не е малък. Лили поглежда листчето, като че ли точно за такава програма на деня си е мечтала, и започва една тренировка, каквато винаги съм искала.

Лили, Лилиенце, как можеше да ме повалиш с един удар. Колко съм ти благодарна в този ден, детенце...

Нешка трябва да прекъсне засега разказа си. Отива да поставя нови композиции на Бианка и Величка Бонева. След няколко дни ще продължи. А сега и аз искам да се намеся. Както се разбра, пристигнала съм във Варна точно в разгара на най-драматичните събития. Дойдох да помогна на Тодор Благоев да си свърши работата по филма „Шест вариации“. Наистина се налагаше да отида с него. Нешка съвсем не беше склонна да му съдействува. Още повече в такъв момент. Виждаше ѝ се прекалено недисциплиниран, а тя недисциплинирани хора не може да понася. На мен пък ми се виждаше много талантлив и смятах, че могат да му се простят някои пропуски в дисциплината.

Благоев си беше издействувал четири снимачни дни. Обясняваше ми колко скъп е всеки ден, как трябва максимално да се използва и как му е невъзможно да вземе нито ден повече, така че много, е необходимо да дойда и да убедя Нешка да освобождава от време на време някое от момичетата. Представях си как ще настръхне, как ще каже: „Сега ли намери? Нали знаеш какво ми е...?“ Но си представях как на него ще му каже: „Абсолютно невъзможно, нищо не ме интересува! Някой да ме е питал кога да се осигурят тези четири снимачни дни...“ И така нататък. Наистина трябваше да тръгна.

Имах и друга причина. Дойде Илиана преди два дни и ми разказа цялата история така, както я вижда. Всъщност стора ми се, че от всичко най-важно за нея е какво мисля — дали наистина завинаги я е изгонила Нешка. Не можеше да повярва на такова нещо. Интересуваше се и кога ще ѝ мине и изобщо какво да прави.

— Знаете ли, че Нешка ме изгони?

— Зная.

— По телефона ли ви каза?

— Не, по радиото...

— Никак не е смешно. Този път съвсем сериозно ме изгони и май завинаги. И вие, разбира се, сте изцяло на нейна страна. Друго и не мога да очаквам.

- Правилно, друго и не очаквай...
- И вие ли мислите, че е завинаги?
- Не съм казала такова нещо...

Така обикновено започват разговорите с Илиана — опипва почвата, гледа да измъкне повече полезна информация, а после се отпуска.

Зная, че когато Нешка започне да ме разпитва за разговора с Илиана, ще започне с това: „И ти, разбира се, повярва на всичко, което ти каза. Не мога да си обясня тази твоя слабост към Илиана.“

И аз не мога да си я обясня. Обичам я дори когато казва:

„Другарко, не можете да си представите колко съм лъжлива! Не зная какво ми става понякога и защо толкова много лъжа...“

Както и да е, това, защо обичаш някого и не обичаш друг, е много стар, много неизяснен, много забулен въз всякакви тайни въпрос. Илиана сега не ме занимава със своята правда и напразно Нешка ще произнесе своите пълни с горчивина обвинения: „Разбира се, всичко, което ти каже Илиана, е чиста истина...“

Илиана сега е погълната от друга пикантна новина. Обаждал ѝ се четири пъти у дома един от членовете на Бюрото на БФХГ да я уговаря да направи сериозно оплакване срещу Нешка. Отначало пред Бюрото на федерацията, после пред Бюрото на ЦС на БСФС. Да отиде при председателя, да му разкаже каква невъзможна атмосфера за работа създава Нешка Робева. Илиана му казвала, че точно в този момент мислела и колкото повече мислела, толкова повече установявала, че била наказана напълно основателно. Няма никаква грешка в другарката Робева. Цялата грешка си е в самата нея. Ще трябва още да поразмисли и своите грешки да потърси... Усещала, че отсреща човекът не можел да я търпи въпреки цялата любезност, която събирал неизвестно откъде. Може би на Раева не ѝ е ясно — става въпрос да стане инициаторка на един нов подход към работата. Става въпрос не да се напакости на Робева, а само да ѝ се даде един малък урок... Не, Илиана съжалява, но не може да помогне в този малък урок.

— И знаете ли, другарко, като не можа да се справи с мене, започна да дебне Райчо Раев. — Така от много обич и не знаейки какво съответствува на нея, Илиана казва на баща си. — Кога е успял да го хване и да си определи среща с него, не зная, но Раев пристига зелен от яд.

— Досега се чудех колко си права ти, колко Нешка. Сега не ме интересува. Щом този толкова настоява да застанеш срещу треньорката си, заминаваш, извиняваш се, изобщо оправяй се както знаеш. Подли работи няма да търпя!

— Страшен е Райчо Раев, много си го обичам. От него предател не става. А как мислите, ако замина сега за Варна, тя няма ли пак да ме изгони? Казах му на Раев, че идвам да се посъветвам с вас, и той се съгласи, че това е най-доброто.

Малка хитруша. Стовари ми целия случай така подкупващо. И защо ли наистина толкова много я обичам? Дали затова, че точно тя беше първата, която след толкова години „суша“ ме накара отново да се чувствавам истински горда в една зала за художествена гимнастика? Едва ли. Имам чувството, че това си е близко дете, израснало ден след ден пред очите ми. То си е и така...

Сега Илиана е дошла да се посъветва с мене. Каква висока чест. И чува точно това, което иска да чуе.

— Никъде няма да ходиш. След два дни заминавам. Нека първо аз да говоря. Като се върна, ще ти кажа какво е положението.

Възнаградена съм с най-сладката усмивка, каквато човек може да си представи. И като че ли вече всичко е уредено, Илиана се размечтава:

— И ако реши да ме вземе, съвсем отделно да ме тренира известно време. Та аз все пак съм загубила толкова много...

Добре, че Нешка не е наблизил да чуе точно това. Ще попита дали случайно и Илиана не мисли, че е желязна и откъде ще ѝ препоръча да вземе тези допълнителни часове. И изобщо... Кой кога ѝ е казал, че могат да я разиграват както си искат. И затова ли я е извадила от кожата, за да ѝ поставя сега условия, и прочее. Разбира се, Илиана очаква аз да подхвърля тази идея. Надява се, че ще бъде толкова тактична и да не кажа, че е казвала такива неща. Не, не че иска от мене директно това. Просто е подхвърлила нещо, което много ѝ се иска. Но знае, че познавам Нешка и сега няма да я ядосвам допълнително, като седна да ѝ разказвам кой за какво си мечтае на глас.

Пристигам във Варна и направо се изплаших от вида на Нешка. Жълта, слаба, „кожа и кости“. Казва, че не може да спи, че само чака да съмне. Много тежък лагер.

— Не мога да разбера защо правиш тези морски лагери, като не стигате до брега. Така е още по-тежко и за момичетата, и за тебе.

— Необходимо е, добре е. Морският въздух...

— Ама какъв морски въздух. Вие сте хем до морето, хем сте достатъчно далече, за да няма значение въздухът. Можете да видите морето само сутрин от прозореца. Така само се изнервяте излишно...

Това е стара тема, подновявана всяка година, която завършва винаги с това, че в неделя ще отидат на плаж. Самата Нешка от три години не е намерила такава неделя.

Казвам ѝ, че съм дошла с Тодор Благоев. Дали са му четири снимачни дни, много са скъпи, режисьорът е много притеснен, много я моли да му окаже пълно съдействие. Всичко ще бъде нагласено така, че да не се пречи на тренировките. По-голямата част от снимките ще се правят вечер...

— А по-малката? Зная колко няма да се пречи на тренировките.

Отговаря някак разсеяно. Не е сърдита, ще станат снимачните дни на Благоев. Нешка изобщо не се интересува от неговите вариации. Да снима, ако няма много да пречи. Бърза да приключи този разговор — интересува се от друго.

— Ти видя ли Илиана?

— Видях я...

— Е, защо не разказваш? Какво ме занимаваш с тия снимачни дни...

Разказвам ѝ за атаките на онзи деятел. Искам да обърна нещата откъм смешната им страна. Но Нешка не се интересува от него, казва само:

— Браво на Райчо Раев.

Изследва ме внимателно:

— И какво ти каза?... И как изглеждаше?... И какво имаше зад това, което ти каза?... И смята ли наистина сериозно да тренира, или пак ще ми къса нервите?

Не мога да кажа това, което мисля — че ще тренира и ще ѝ къса нервите. Не е и нужно. Самата Нешка много добре знае.

— Напълняла ли е? Колко килограма е?

— Не съм я питала колко килограма е и не зная напълняла ли е.

— Ти, разбира се, няма да се сетиш да я питаш, но тя не ти ли каза? Спомни си.

— Ама стига с тия килограми. Като я видиш, ще разбереш напълняла ли е, отслабнала ли е. И толкова ли е важно?

— Важно е за отношението ѝ, за желанието ѝ да се върне.

Не ми е много ясно, но то не е единственото, което не разбирам, така че отминавам този толкова важен въпрос.

Чак когато всичко е изкоментирано, обсъдено, повторено, анализирано, Нешка се сеца за неуспелия „мисионер“.

— И за какво ли му е всичко това! Да кажем, че ми издействува някакво наказание. Той пък какво общо има с нашата-работа. Ако може нещо да помогне, да помогне. Не, доцяло му се да пречи. Омръзна ми всеки да ми се бърка в отбора...

Бурята отминава така рязко, както и започва. Сигурно ще се сети за този случай едва когато насреща ѝ се изпречи самият „доброжелател“ — любезен, препълнен с комплименти.

И отново — какво е казала Илиана? От мене не се иска кой знае колко. Мъничко да си напругна паметта и да ѝ кажа как изглежда.

— Няма какво да си напругам паметта. Добре изглежда. Хубава.

— Да, разбира се, за тебе тя винаги си е най-хубавата. А не ти ли каза, че този път аз съм виновна. Място не мога да си намеря. Оказа се, че реброто ѝ наистина било пукнато, а не повярвах. И докторът я преглежда и каза, че нищо и няма. Реших, че симулира. Не мога да си го простя. Да знаеш, отсега нататък която каже, че нещо я боли, ще вярвам. По-добре да ме излъжат, отколкото да преживея отново този кошмар. Ще трябва да я взема на индивидуална подготовка. Не зная откъде ще намеря време, но трябва да го намеря.

И ето че на другия ден — нова беда. Отивам на тренировката към девет часа. За мене все още сутрин, за Нешка — чисто „добър ден“. Само, че денят днес не е добър. Виждам, че едва се държи на краката си от умора и обида. Имам чувството, че направо ще рухне пред очите на всички. Уговарям я да излезе поне за един час, да се поразходи. Нищо ѝ нямало, ще се съвземе. Напуснала е Диляна и, разбира се, защото я няма Илиана. Казвам ѝ, че след няколко дни Диляна ще се върне, но ако Нешка я приеме, си заслужава всички номера, фасони, бойкоти.

— Който те е предал веднъж, ще те предаде и втори, и трети път. Въобще колкото му позволиш. Да се отказва, докато е време. И да не

забравяш, че в залата са и малките. Трябва и те да видят, че това не се прощава.

— Разбира се — казва Нешка. — Ти какво си мислиш наистина за мене? Как ще мога да я приема, когато ми е ясно, че просто ме хващат за гушата, когато ми е най-трудно. С такъв човек можеш ли да тръгнеш на истинска битка. Дума да не става. Само че тя няма да се върне и няма да имам възможност да покажа характер.

Пристига Благоев към десет. Ужасен е, когато разбира, че Диляна е напуснала. Ами сега? Успокоявам го, че всичките му вариация ще дойдат за снимките и първа от тях — Диляна. Да не се притеснява. Само Илиана я няма и няма как точно сега да дойде. Ще трябва да се задоволи със снимките от студиото. Благоев пита с надежда:

— Откъде знаеш, че ще дойде Георгиева? Каза ли, че ще дойде? Ти говори ли с нея?

— Не съм говорила, но зная. Сигурна съм.

Режисьорът отново помръква. Вижда му се много нестабилен този аргумент — моята интуиция. Отново ми доказва колко скъп е всеки снимачен ден, че е невъзможно да се издействува друг, колко строги са порядките в кинематографията. Всичко това с явната надежда, че ще ме накара да отида в съседния хотел, където са се настанили родителите на Диляна. Всеки с грижите си: Нешка — с европейското първенство и примадонските номера на звездите си, Благоев — с филма си.

Нямам никакво намерение да търся Диляна. Толкова ме е яд, че ми се струва, че ако след няколко дни Нешка я приеме, няма да мога да ѝ простя толкова мекушавост. Следобед Благоев тържествуващо съобщава, че Диляна наистина ще дойде за снимките. Не мога да споделя възторга му. Разбира се, че ще дойде за снимките. Как не!

Диляна идва и играе с такова темпо, в каквото Нешка отдавна иска да я види. Ни следа от съсипваща умора, която не ѝ позволява да тренира. Нешка като че ли забравя и обидата и заканите си.

— Видя ли как игра? Чудесно! Точно така си представях тези бухалки. Направи ги най-сетне.

Вече е ясно, че ще я приеме. Просто няма да има сили да ѝ жаже да си отиде. Опитвам се отново да и обясня, че е по-добре сега веднъж завинаги да докаже на всички, че не може така, отколкото да продължи с тази толкова чудесна Диляна, която може във всеки момент без

никакъв повод да каже: „Отивам си.“ Нешка е съгласна с всички доводи.

През следващите четири дни поне по няколко пъти на ден идва някой, който е срещнал току-що Диляна, и тя казала, че в никакъв случай, за нищо на света няма да се върне. Нешка неизменно отговаря: „И много добре ще направи, защото и аз ямам никакво намерение да я приема.“

Диляна напуска тренировъчната зала в четвъртък. Връща се във вторник, в седем часа сутринта, когато започва тренировката и казва: „Извинявайте, другарко.“ Нешка нищо не казва. Подава ѝ плана и започва още един ден от тренировките в тази зала. Момичетата продължават работата си, все едно че нищо не се е случило.

Нешка ми обяснява, че няма моята свобода да постъпва както си иска. И освен това да си представя, че съм главен редактор и това, което се е случило с Диляна, се случи с някой много талантлив журналист. Какво ще направя? Тя е съвсем сигурна, че няма да си лиша вестника от талантливия журналист, а дори ако съм толкова непреклонна и го изгоня, той ще отиде в друг вестник да работи и ще загуби само моя вестник, а не въобще журналистиката. Хората, които ще искат да четат какво пише той, ще го намерят и в другия вестник. Ако тя изгони Диляна, ще загуби гимнастиката. Хората, които искат да гледат Диляна, няма да могат да видят какво може тя сега и още по-малко ще могат да видят какво може утре, а то е много. Извънредно много. Ако можеше да я видиш така, както аз я виждам след две години, нямаше да можеш да ми се сърдиш.

Не ѝ се сърдя. Само ми е мъчно за безсънните ѝ нощи, за жълтия цвят на лицето.

Анзенщайн разказва една персийска легенда, за която често се сещам, когато на Нешка и се налага да преглътне мълчаливо горчивата чаша. Някакъв бъдещ богатир още от дете знаел, че трябва да не изразходва за нищо силата си, да я събира, докато стигне за великото дело. Срещнали го на пазара кожари и казали: „Легни в пазарската кал, за да минем върху тебе.“ И легнал, и три пъти минали. А той не смее да изразходва силата си, дори за да се предпази от тази обида, дори за да защити честолюбието си, защото силата му трябвала за велики дела...

Разказвам ѝ на Нешка тази легенда, а тя се усмихва накриво. И все пак по-тежко ще е, ако са тъпкали слабия човек. Богатирът поне знаел, че ако иска, може да ги попилее...

— Е да, но няма право да иска...

Това е един епизод от залата, в която всеки ден се ражда нова красота. Буря след буря. Една идва и отминава и друга се задава. Много е тежко това да си все на върха.

Но да се върнем към разказа на Нешка...

* * *

Независимо от това че им се вижда прекалено тежка подготовката, започвам да поставям и някои нови композиции за турнира за Световната купа, обявен след Ставангер. Трябва да имам своята изненада и в предстоящото, и в следващото състезание. И странното е, че точно срещу това, което утежнява съвсем явно тренировката, не протестират. Интересно им е. Как бързо им омръзва една композиция. Може би от многото работа по нея. Може би все пак от честата смяна. От навика да очакват винаги нещо ново, още по-силно, още по-завладяващо. Може би от тази вечна жажда за изява.

Ние навремето играехме години, години едно и също. И ние се радвахме на новото, но то беше толкова рядко, че вече не си спомням точно как е било. Сега си спомням как ме молеше Анелия да играе една композиция, подготвена за Белград, в Ставангер. Не се съгласих. После съжалявах и се заричах да показвам винаги най-най-новото. Но не можах да издържа на обещанието си.

И така, вече сме в Ставангер. Октомври 1982 година. Още първата ми среща с Виктор Клименко ме убеждава, че насреща си имам умен, силен противник. Доволна съм, че се държи добре, като колега, който може да съчувствува на усилията, знае какво ти е, не превръща спортната борба в излишна изкуствено раздухвана вражда. Нормално се разговаря с него — приятен и искрен човек. Бивш известен гимнастик. Разбира й гимнастиката, и състезателя, вече и треньора. Това, което не може да ме успокои е, че съветският отбор действително много е напреднал. Наистина много е направено в тази година между Мюнхен и Ставангер. Здрава мъжка ръка — спомням си сега предупреждението, въпреки че когато го чух, възроптах в себе си — да ви имам здравите мъжки ръце, само се перчите.

Още през тези няколко дни преди състезанието в тренировъчната зала видях, че борбата ще е люта. Видяха го и моите момичета. Такова нещо не може да убегне от погледа им. Никой нищо не казва. Не е време да си напомним какво сме си говорили в тренировъчната зала и

кой е бил прав, и кой не е бил. Кой казвал, че трябва много, кой мислел, че може с малко. Това вече са минали неща.

Дните преди състезанието в Ставангер са пренапрегнати. Вестниците отделят доста място за предстоящия двубой България — СССР. И отново снимки на Лили Игнатова. И на другите, но най-много на нея. Весела, засмяна. Ще погледнеш и ще речеш — ами да, точно това е утрешната победителка. Така казват и журналистите. Прогнозите гадаят тази ли, онази ли. И най-много шансове имала Игнатова. На други места — Игнатова или някоя от възпитаничките на Клименко? Коя? Ама че тук са световната шампионка Раленкова и европейската Раева, няма значение. Не мога да разбера кой от нашите журналисти подработва така колегите си, но и да го зная, нищо не мога да направя. Човекът си мисли, че помага. Нищо не може да ѝ попречи повече от тази канонада преди състезанието. Така беше в Амстердам. Така беше в Мюнхен. Игнатова или някоя друга. И Игнатова започва да трепери повече, отколкото ѝ е полезно.

Не мога и да изолирам Лили от вестниците. Все ще се намери кой да ѝ донесе някой брой и тържествуващо да каже: „Ето виждаш ли, тебе посочват!“ Зная какво ми е било на мене — някога все втората, като дойде някоя да ми каже колко предчувствувала, че този път аз ще съм първа. Тогава много предчувствувах. Сега журналистите обичат да правят прогнози, да пускат огромни снимки. И какво удоволствие е това прогнозата? Може би, за да могат после да кажат: „Ето, аз познах.“ Не го разбирам това удоволствие, но сигурно то си съществува и без моето одобрение, само че точно аз трябва да му сърбам попарата. Какво да направя за това момиче, на което предстартовата треска става съвсем непоносима и от тези усмихнати десетина Лилета, които се подават в десетина вестника?

На мен в тези дни ми предстои най-трудната задача. Как да мобилизирам трите си момичета? Как да им дам кураж. Как да ги убедя, че все още имат преднина за победа. Как да им го кажа, като виждам, че за нас такава преднина не стига. Трябва много ярко да се открояваме, трябва да сме действително с класа над другите, да сме категорични, безспорни, с отчайваща преднина, за да ни признаят предимство с една-две десети от точката.

Момичетата на Клименко са се стегнали, идват с нова програма. И ние сме с нова, но това от нас се очаква, така че никому не прави

впечатление. Всички съдийки непрекъснато говорят все това — че съветските гимнастички са съвсем нови. Даля Куткайте — такива качества, всеки треньор може да си пожелае да има такова момиче в отбора си. При това всички разказват за пословичната ѝ работоспособност. Галина Белоглазова — разкошно момиче. Ирина Девина — стабилна, силна, мощна. Съдийките ахкат и охкат предварително по Даниела Бошанска. Колко смела, колко темпераментна. При това легендата за необикновената смелост на Бошанска идва от това, че почти при всяко изхвърляне на уреда се задава опасност да го изтърве и често успява да го хване. Моите момичета изхвърлят уредите и по-високо, и правят, докато летят нагоре и надолу обръщат, бухалките, цели серии от сложни елементи, но понеже не личи никакво усилие, не тичат да спасяват непрекъснато, на стари опитни съдийки им се струва, че това вече не е смелост. Не разбирам как някои от тези жени, които вече двајсетина години седят на съдийските маси, не могат да направят тази разлика, която дори публика, видяла за първи път художествена гимнастика, така бързо отчита, така бързо отделя майсторството и му дава своята гореща подкрепа.

Говори се вече и за Дойна Стѣйкулеску от Румъния, за Марта Бобо от Испания, за Регина Вебер от ФРГ... Гледам ги и не мога да разбера за какво и чуждите, и нашите съдийки се прехласват по другите състезателки и за трите българки и дума не казват. Толкова ли им омръзнахме с победите си? И на нашите специалистки ли? По-късно щях да забележа, че това е част от удоволствието им—в дните преди състезанието да ми казват колко фантастична е тази и онази от този и онзи отбор. Сега го забелязах за първи път.

Започвам да усещам и аз предстартовата треска. От време на време през страха се прокрадва бойкото и дори малко заядливото — да, но все още никой няма толкова силна тройка като моята, а и скоро няма да има. Такива гимнастички не се създават за година. Само сега да издържат, после ще видим.

Това става през нощите, когато не мога да заспя. През дните трябва да наблюдавам тренировките, да слушам, „ах“ и „ох“, да се ядосвам и да се старая да не ми личи. Когато хвалят някое момиче, търся и сама достойнствата му, допълвам събеседницата. Не искам да изглеждам влюбена само в своите.

В крайна сметка аз съм треньорка с набито око — виждам и достойнствата, и недостатъците на целия този елит, с който ми предстои да се състезавам. Не върви да изтъквам недостатъците, не е красиво, затова споменавам само за качествата. В тези дни почти никоя треньорка, съдийка, с която се срещам (а те сега като че ли по-охотно ме срещат и спират за разговор), не пропуска да ми каже: „Много са напреднали вашите съпернички.“

Само югославската съдийка Бранка Кутурович има куража да ми каже какво е положението. Да, вярно е, не са ви настигнали. Все още твоите момичета са по-добри. Но трябва да разбереш — вие побеждавахте много нахално. Какво е това — всички златни и всички сребърни медали в Амстердам и 14 от 16 възможни в Мюнхен. Не кавай, че сте си ги заслужили... Разбира се, че сте ги заслужили. Кой ще ви ги даде иначе. Но е много. Прекалено много. Обидно много за всички останали... Сега на всички им се иска да ви спрат и да поощрят всяка, която се е доближила до българките. Ще ти е трудно това състезание. Нешо, душо, умна си, ще го разбереш. Немой да се косиш.

Бранка ми го казва откровено и с болка за мене. Другите злорадствуват, предвкусват удоволствието от това да видят как ще изглеждат развенчаните кумири. Е, няма да стане. Всичко в мене се бунтува. Повтарям си за кой ли път — няма да стане... и този път няма да се дадем, а после вече ще видите...

Решавам, че трябва да си гледам тренировките и да избягвам всякакви срещи и с наши, и с чужди специалисти. Не искам да гледам и тренировките на другите. Видях ги. Сега цялото ми внимание трябва да бъде погълнато от моята тройка. Трябва да им дам самочувствие, въпреки че ме е яд, като си помисля какво можеха да бъдат сега, ако не бяха се успокоили толкова много от победата в Мюнхен. Не можех да се примиря и с това, че дадох основание на всички да говорят дори преди състезанието...

На нашите тренировки прииждат все повече хора. И журналисти, и треньори, и публика.

Анелия умее да се концентрира, да се мобилизира — все едно, че е сама в цялата вселена. До нея в тези дни може да стигне само моят глас, но аз съвсем рядко се обаждам. Няма нужда. Усеща напълно детайла. Когато нещо не стане както трябва, съсредоточава вниманието

си върху него, повтаря колкото е нужно. Създава впечатлението, че не познава какво е страх и с това респектира съперничките си.

Илиана Раева никак не крие, че забелязва публиката. Играе артистично, пълно, така че да ѝ се възхитят и тези, които утре ще се състезават с нея. Усмивката, бодра, ведра — да ти е драго да я гледаш. И печели публиката още тук, на тренировките.

Лили е ту блестяща, ту вяла. Играе така, че в залата се чува едно „ааа“. Нещо трепва в мене в тези минути. Дали няма да стане този път наистина Лили шампионка? Ако може да изиграе така четирите уреда на състезанието... После нещо се наплавя, свива се, изджапва следващата композиция и усещам как страхът пропълзва по гърба ми. Ами ако точно така изиграе четирите композиции?

Два пъти сочена за фаворит номер едно, два пъти вицешампионка, сега ту събира всичко у себе си, за да отговори на тази трета настойчива прогноза, ту се свива, като вижда чудесното съперничество и партньорство на Анелия и Илиана. Как исках да го видя през цялата година в тренировъчната зала. Как си мечтаех точно за това. Сега на тренировките тези двете сякаш очертават големия двубой и Лили не може никак си да се вмести. Освен това наблюдава внимателно Даля Куткайте и с учудване вижда по-голяма част от своите елементи в нейните съчетания. Взела е и от Илиана, но от Лили повече. Прави ги разкошно и това е още по-обезпокоително. Отново в това напрегнато време голямата ми грижа е Лили...

Да, предстоеше наистина голяма битка. Този път на Анелия се падна да започне и завърши състезанието. Коварен и благодатен жребий. Може да те унищожи, може да ти даде големия шанс. И не зависи само от тебе, въпреки че за такъв жребий се искат изключително здрави нерви.

Какъв мощен старт. Е, узря Ани за голяма битка. Толкова съм щастлива от това начало. И веднага си казвам — как смееш да се радваш, когато ти предстоят още единайсет старта. Я се стягай и не се разсейвай. И все пак не мога да потисна напълно тази радост. Ето така искам да играят винаги. Все едно в началото, в средата или в края на състезанието. Идва ми да разцелувам Ани, но това пък съвсем не може. Нищо не бива да нарушава магията на концентрацията.

Най-сетне пристигат да ми кажат оценката — 9,8. Много висока за онова време. Питам: „Ани, искаш ли да знаеш колко?“ Тя бърза да

се отдалечи в другия край на залата — да не би да не дочакам отговора ѝ и да кажа. Едва когато е отишла достатъчно далече, кимва: „Не!“ Разбрах! Разбрах преди твоето „не“, Ани, и съжалявам, че те накарах да избягаш. Няколко минути объркване от това голямо изкушение. После поема дълбоко дъх, нормализира дишането, нормализира ритъма на тренировките. Повече никога не попитах: „Ани, искаш ли да знаеш оценката?“

На Ани ѝ беше добре, когато може да запази тази изолация, която установихме в Мюнхен и винаги спазвахме след това. Затова не можех да търпя някой да се доближи до нея в състезателните дни. Обича да е сама и макар че наоколо гъмжи от хора, и макар че съветската група шумно ликува след всяко изпълнение на тяхна гимнастичка (идват, поздравяват, вдигат я на ръце, викат „молодец“), Ани успява да постигне максимална вътрешна изолация, дори когато шумните овации са само на две крачки от нея. Това може да изнерви Лили. Не Анелия. Не и Илиана.

Илиана не се изолира. Тя поглъща цялата атмосфера. Тази тренировъчна зала е наистина прекалено шумна. Шумна не само за Лили, а и за мене. И чудесна за Илиана. Тя обича така — някой много да се радва, а пък тя да играе по-хубаво. Умира си за такива предизвикателства. Вместо да я стреснат, като че ли обагрят още повече изпълненията ѝ. По-вдъхновена става тренировката ѝ. Цялата настръхва от предусещането за голямата битка. И каква сияйна усмивка при всяко нахлуване на възторжените почитатели, викащи „молодец“!

Не зная защо в тази зала допускаха толкова много хора. Обикновено в тренировъчните зали по време на състезанията е тихо. Всеки се занимава в своя тъгл. Може би организаторите нямаха опит, а от техническата комисия никой не се сети да въдвори малко ред.

Оставих Илиана да плува в тези бурни води, търсех някакво тихо кътче да отделия Лили. Много трудно, но все пак успяваме за първия старт да намерим и подходяща обстановка, и подходящо настроение. Лили играе така, както предвиждат журналистите — като бъдещата шампионка. Започвам да си мисля, че съм родена под щастлива звезда. До срина на Лили. От много желание да не сгреши — сгреши. Така става обикновено. И ме е яд, и ми е жал. И нямам време ни за едното, ни за другото. Илиана ще завърши състезанието в днешния ден.

Засега трябва да забравя голямото удовлетворение, което ми донесе играта на Ани, възторга и разочарованието от Лили и да се съсредоточа изцяло в Илиана. Колкото и самоуверена да изглежда, Илиана има нужда точно в последния момент да усети, че ѝ вярвам, че съм изцяло с нея, че за нищо друго не мисля, че тя, точно тя е центърът на вселената поне за мене. Илиана изисква някак си пълна всеотдайност, без да казва нищо, защото в такъв момент няма място за никакви приказки. При нея не можеш да „маркираш“. Трябва като Анелия да се изолирам от всичко, да пожелаая с всичко, което има у мене, пълен триумф на Илиана. Толкова! Илиана с по-малко не се задоволява. Не знам как успявам да изгоня от съзнанието си и тренировъчната, и състезателната зала, и всички хора, и всички мисли и да остана само с една — играй, Илианче, така както само ти можеш! Толкова ѝ трябва на Илиана, кимва щастлива и тръгва.

Изключителна битка между Анелия и Илиана. Застрашително хвърчат оценките на Куткайте. Гимнастичка с много данни, но още не е от класата на суперсилите в това състезание. Все пак наистина ярко се откроява от останалите. Съвсем естествено е нея да подкрепят. Застрашително напират и Девина. Лили не издържа.

Аз за себе си дълго не мога да реша коя от двете на това състезание е по-силна — Раленкова или Раева. По-късно, като разглеждам видеозаписа, виждам, че много по-прецизно, много по-чисто играе Ани. Но видеозаписът е документ за контестации, а в състезанието има нещо, което тази хитра машинка видеоманетофонът не може да хване. Това е вдъхновението, с което играе Илиана. Това умение да наелектризира залата, този възторг, който идва към нея и тя го връща на зрителите. Като се прибави това, че Анелия също узрява за артистична игра, идва въпросът, коя ще застане на върха — шампионката от Амстердам или шампионката от Мюнхен? Първата вечер замръквам с яд за Лили, с надежда, че една от другите две ще успее. Коя? А Куткайте?...

Илиана приключи състезанието като убедителна водачка. Щастлива със силната си игра, с обичта на публиката, с това, че е първа, въпреки че има още силни гимнастички да играят. Почти е убедена, че е шампионка, но и не съвсем, разбира се. Ще трябва да изчака края на състезанието в невероятно вълнение. За нея сега най-важното е, че тя игра силно. Остава да се види какво ще направят

Раленкова и Куткайте. Другите се простиха с амбицията за титлата. Тогава 9,9 се виждаше рядко, 10 — никак, така че Илиана имаше пълно право за своята надежда.

И ето че започна едно небивало съдийско наддаване. Даля Куткайте изпревари Илиана с пет стотни. Оставаше обръчът на Анелия. Трябваше ѝ десетка, за да се изравни с Куткайте. Бях така огорчена, така отчаяна, че дори когато Ани игра за десет и получи десет, не можах да се зарадвам достатъчно.

И така — две шампионки: Раленкова и Куткайте. На пет стотни зад тях Раева, четвърта Девина, пета Игнатова... Това беше така несправедливо, че се чувствах като отровена. Знаех, че моето лошо настроение ще се коментира горе-долу така: „Нешка е недоволна, че не е взела всичките медали.“ За нашия отбор единайсет, за съветския — седем. Такава беше равносметката на това състезание. И не тя ме безпокоеше. Напротив, смятам по-нормално медалите да се разпределят дори между повече страни. Да има истинска битка. Да има много силни съперници, и за всеки медал да трепериш, и всяка победа да е много изстрадана и затова още по-ценна, но ако всичко е заслужено получено. Могат да са и по-малко медалите. Не искам непременно 14 от 16, въпреки че нямам нищо против, хубаво е.

Това, което не мога да търпя, е такива съдийски обяснения: „Ами после се вдигна базата и така стана.“ Добре де, кой я вдигна тази база? Нали вие сте там не да вдигате и смъквате базата, а да раздавате абсолютната справедливост. Нали сте там, за да отделите класата на гимнастичките. Че какво е виновна Илиана Раева, че на вас ви се вдигала базата...

Тази тирада, разбира се, не я произнасям никъде. Няма такъв форум и никой не ми е дал думата, и никой не се интересува от мнението ми. Виждам насреща си Виктор Клименко, сияещ от щастие. Малко ли е такъв дебют. Дошъл-недошъл и вече има европейска шампионка. Трябва да го поздравя. Поздравявам го, и то съвсем искрено. Действително много е направил, щом за една година можа така да ме затрудни. Друг е въпросът, дали ме е настигнал. Оказва се, че това не е нужно сега. Трябваше само да направи промени, които да се видят. Видяха се. И се видя, че между Мюнхен и Ставангер не съм успяла да се движа с темповете, с които се движех между Амстердам и Мюнхен. И нека никой не си мисли, че се заблуждавам — съвсем

точно го видях, защото едва ли някой по-внимателно е наблюдавал всички детайли на тази борба. После ще си стоя дълго пред видеозаписите и ще си ги пускам отново и отново, въпреки че вече зная всичко наизуст. Все откривам по някой нов детайл.

Независимо дали някога ще се открие форум, който да изслуша треньорите, все пак искам да използвам предоставената ми възможност, за да повтора нещо, което винаги ме е вълнувало — не на всекиго парче от баницата на едно спортно състезание. Уважавам тази благотворителност по Коледа и подобни празници. Мисля, че американците имаха някакъв такъв ден — Ден на благодарността. Хубаво, в този ден американците могат да си измислят каквито си искат благотворителност — и такива, които се приемат с ентусиазъм, и такива, които се подлагат на обществен присмех. Различно е и от това да се разпределят храна и жилища, та да се съобразим с нуждите. Ако става въпрос за нужда, всеки, дошъл на едно състезание, има нужда от победата, но тя точно трябва да идва според заслугите. Никога не ми се е случвало да получа нещо незаслужено, нещо така даром дошло, нещо неизстрадано, неизтрудено, недоказано... Не съм добра, не съм сговорчива на тази тема и това си е. Нямам нищо против да делея победа, ако такава е истината на терена. Но когато е само на съдийските маси, много ми тежи. За мене състезанието си има своите канони — точни, ясни, категорични. Дори в нашия спорт, в който няма метър и хронометър.

Все пак въпреки някои отклонения накрая като общ баланс има една справедливост, неясно откъде дошла при толкова много пристрастие. Справедливост по-скоро към отборите. За съжаление не към отделни състезатели, жертва на жребия и понякога дори на съдийски комбинации. Като казвам справедливост към отборите, имам предвид това впечатление за сила, за предимства, което се наслажда по време на състезанието и не може в крайна сметка да не си каже тежката дума.

* * *

Нешка замина за една седмица в Испания. Там работят три български треньорки. Обещала да им помогне и сега има една пролука

точно преди Новата година. В този разказ за 1982 г. пропусна едно събитие, което тогава много я развълнува. Федерацията по художествена гимнастика чествуваше 30-годишнината от основаването на своя спорт. Голямо тържество в Народния дворец на културата „Людмила Живкова“. В доклада — около 40 минути, се изреждат заслугите на всички, които са участвували през тези трийсет години в създаването, развитието, победите на художествената гимнастика. На всички — деятелки, треньорки, състезателки, съдийки. На всички без Нешка Робева.

След това се прожектират кадри от фонда на Българската телевизия. Всичко, което имат от някога, кадри от Амстердам, от Мюнхен. Направено нещо като малко филмче за Жулиета Шишманова и другите треньорки по нейно време. За Мария Гигова, Румяна Стефанова и Красимира Филипова, за Кристина Гюрова, Светла Колчевска, Илиана Раева, Анелия Раленкова, Лили Игнатова... За всички без Нешка Робева...

После продукция на сегашните гимнастички. Изпраща една след друга своите момичета Нешка на сцената, публиката ръкопляска. Защо не се споменава, че тези момичета са подготвени пак от нея? Започват да шушукат в залата, да питат какво се е случило, какво е направила Нешка, защо не я споменават. В България ли е? Да, в България, в същата зала, зад кулисите.

Тръгвам след края на „празника“ да търся Нешка. Поне двайсетина души ме спират да попитат: „Какво става? Защо не споменават Нешка, какво се е случило?“

— Нищо не се е случило. Какво може да се случи? Обикновена женска завист, зная ли аз вече как да го нарека.

Ни следа от Нешка. Изглежда е побързала да избяга. Няма я и у тях. Намирам я у дома. Бяла като платно.

— Можеш ли да ми обясниш защо толкова ме мразят? Знаех, но не знаех, че е толкова. Добре, мразят ме, ненавиждат ме, но то не е причина да ме няма никаква на такъв празник. Побързах да избягам от залата, преди да са излезли хората.

— Напразно. Всички те търсеха, искаха да те видят. Това, че не са те споменали, не е твоя вина, кой няма да го разбере. И наистина не ми е ясно как така ще бягаш от залата.

Капчица кръв не беше останала по лицето ѝ.

Бях доволна, че замина за турнира в Прага. Състоя се и второ тържество, вече в по-тесен кръг. Специалистки, деятелки. И се разбра как около сто жени имат страхотни заслуги за този спорт.

Слушах ги и чаках поне тук да кажат няколко думи за старши треньорката на националния отбор. Нито дума.

Когато след турнира за купата на „Студентска трибуна“ съобщиха, че Робева получава приза „Жулиета Шишманова“, публиката ѝ устрои наистина вълнуващ празник. Минаваше Нешка и след всяка нейна крачка ставаха, докато цялата зала се изправи на крака и дълго, дълго аплодираше треньорката. Връщаме се от това толкова тежко състезание в Ставангер и си мисля дали сега ще има хора на аерогарата. Ще има, разбира се, винаги има, но по-малко ли ще са, отколкото след Мюнхен? Как се приема нашето представяне сега? Чувам тези въпроси в самолета. Подвикват си една на друга съдийки, треньорки. Гимнастичките си мълчат. И те като мене сигурно си го мислят, но на нас никога не ни е било удобно да си зададем на глас този въпрос.

Аерогара София при завръщането от голямо състезание! Това е наистина най-хубавият ни час от годината. Само за Лили сега не е. Добре, че взе златен медал на лента на шампионата, иначе съвсем щеше да се смачка. Така се поокопоти все пак. Илиана след Мюнхен се чувствуваше по-зле с второто си място, отколкото сега с тези пет стотни разлика, които я изпратиха на трето. Там сбърка, тук игра много силно и знае, че у нас да си играл силно, най-много се цени. Колко са ти вдигнали съдийките, публиката забравя, как си издържала — това е най-важното. Така, че Илиана чака спокойно пристигането. Ани? Нея човек не може да я разбере. Сигурно е щастлива с новата си победа. Не ѝ личи.

Не, не бяха по-малко хората на аерогара София. Напротив, повече бяха. И защо ми се струва, че са по-възторжени дори и от завръщането от Мюнхен.

Е, сега вече няма нужда да обяснявам, че съперничките ни няма да проспиват времето между две големи състезания, няма нужда да обяснявам колко трудно ще ни бъде. Обявявам отново две седмици срок за размисъл. Всяка да си помисли ще може, или няма да може да издържи. Която не може, сега да се откаже, защото в последния момент не приемам — не мога и не искам. Знае се много добре какво

точно значи „тежко“, затова добре да си помислят. Влагам много труд в подготовката на всяка. Наистина ще ме заболи много, ако се оттегли някоя от онези три, които точно сега станаха истински големи гимнастички, точно сега, когато стигнаха до майсторството. Но да го направи в последния момент, то вече ще бъде предателство към отбора, към себе си и към мене. Случвало се е някоя в последния месец да се ядоса и да каже: „Ами аз се отказвам.“ Тогава наистина ставам и груба, и неприятна, и не знам какво говоря и какво правя от яд. Как така! Че това време, което съм загубила за нея, съм могла да отделя за друго момиче, нека да е малко, но което няма да ми казва в последния момент, когато вече нямам избор — „Не мога, не искам.“

Затова след връщане от голямо състезание давам две седмици за размисъл. Време, достатъчно да се изтрезнее от радостта или болката, време, достатъчно да си припомниш кое най-не си можел да понасяш, кое все пак те е задържало в залата.

Тренировките продължават, гледам видеозаписите от току-що миналото състезание, вече живея плътно с новите композиции, които преди това са се зараждали и все съм ги отгласкувала за после, защото ми предстои голяма битка. Сега това „после“ вече е дошло и ме завладява мощно, всепоглъщащо.

Започва прослушването на музиката. Стойчо отначало слуша с интерес, после му омръзна, след това вече му става непоносимо, не знае къде да се скрие. Понякога търси убежище в стаята на Аглика. Предпочита да слуша „Копче за сън“, „Седемте козлета“ и всичко друго, само не тази музика, която аз слушам. Казва, че не може да разбере как издържам. Не може да приеме, че на мене ми е приятно, не ми се налага да издържам. Не може да види това, което аз виждам през музиката. Вярно, слушам понякога по двайсет пъти едно и също и неизвестно защо в един момент казвам — ами да, точно това ми трябва. Друг път от първото прослушване нещо ме грабва и направо го отделям. Натрупала съм десетки касети. Музиката се слуша през нощта, след работа, понякога до два, понякога до три-четири часа. Би трябвало на другия ден да съм пребила от умора. Не! Точно тогава съм най-бодра. Изглежда, уморяват повече от всичко грижите, неприятностите. Когато нещо ти носи радост, то ти дава и бодрост.

Момичетата са в чудесно бойко настроение. Разбира се, остават и трите. Дияна и Даниела също вървят чудесно. Обявявам, че вече

минаваме на пълна двойна програма. Ще подготвяме по една композиция за Световната купа, втора — за световното първенство. Никакви протести. Напротив, приемат го с ентусиазъм. Страшно обичат новите постановки. Аз също. Така че в залата цари небивала хармония. Изглежда, права е поговорката — давам двама небити за един бит. Вярно, не сме победени, но приеха Ставангер едва ли не като поражение. Настроиха се страхотно бойко. Мисля, че така пълно щастлива бях, когато поех този отбор...

Слушам класическа музика, големи автори и по-малко известни. Слушам музика от мюзикъли, от филми, фолклорна, българска, руска, гръцка, испанска... Попадам на музика от филма „Горещ вятър“ и едва не подскачам от удоволствие. Точно това е за Ани. Нямам търпение да отида на другия ден в залата и да ѝ пусна касетата. Филмът имаше голям успех у нас — представям си какво е било в Югославия. Турнирът за Световната купа е в Белград. Не, наистина страхотна находка. Ани слуша презрително и пита още по-презрително: „И мислите, че аз ще играя на тази кръчмарска музика?“ За няколко секунди онемявам от изненада и обида. — Ти ще играеш точно на тази кръчмарска музика... Спирам касетофона и продължавам тренировката, а съм така кипнала, че просто не виждам какво става пред очите ми. На няколко пъти трябва да се извиня на Даниела. Прощавай.

Сега си спомням онова интервю по телевизията. Когато аз съм предложила на Анелия една музика, а тя — друга. Приела съм и станало идеално. Вярно, Анелия си беше избрала една испанска музика, която и на мене много ми хареса, но как само деликатно я предложи тогава: „Другарко, можете ли да я чуете, на мене много ми хареса и си мислех...“ Разбира се! Никога не съм твърдяла, че непременно аз трябва да избира музиката. Готова съм винаги да приема да прослушам и друга, да видя дали е по-добра. Зная, че е много важно състезателката да обикне това, което съм избрала. И все пак досега никога не съм чувала този упрек поне от тях, че не аз съм им избрала най-доброто. Вярно, Лнли не искаше да играе отначало на „Богдано“. Предложих ѝ да си избере друга. Лили каза, че е размислила и все повече се виждаше точно с „Богдано“.

И все пак защо някога Анелия можеше така мило, така тактично да поиска една смяна. Откъде е сега този тон и този език: „И вие си

мислите, че аз ще играя на тази кръчмарска музика?“

Ами да, онова беше преди Мюнхен. Казваше го два пъти резервата Ани. Сега говори два пъти шампионката Анелия. Ето, че се случи и това, което ми се струваше най-невъзможно — звездната болест не отмина Раленкова, за която можех да се закълна, че е над тези неща, че е толкова и горда, и зряла, и изстрадала мястото си в този отбор, че винаги ще знае как да се държи.

Реших, че ще играе точно на музиката от „Горещ вятър“. Не само защото състезанието е в Белград, а защото си позволи така грубо да се държи. И ще играе, и ще ми се извини. Нищо повече не си казахме. Просто отложих нейната постановка.

Минаха няколко дни и Ани сама дойде да поиска касетата.

— Може ли да я чуя още веднъж?

— Можеш да я чуеш колкото пъти искаш.

След още няколко дни каза, че много ѝ харесва — просто не може да си обясни, защо се е държала така, моли да я извиня...

Все още не можеше да ми мине обидата. Може би така ме заболя, защото от нея най-малко съм очаквала. Защо наистина на някого прощаваш всякакви глупости, а от друг и едната дума може да те нарани така дълбоко?...

По-късно Анелия играеше наистина с голямо удоволствие, личеше си, че тази музика ѝ допада, доведе белградската публика до небивала екзалтация, беше благодарна за този избор...

Югославската федерация ни уведоми, че няма пари и отлага турнира за Световната купа. Това утежни работата. Разчитахме, че ще изиграем белградската програма и ще заработим вече нормално само по една — тази за Страсбург.

При второто отлагане вече не знаех как да кажа на момичетата. Илиана реши да се откаже. Чувствувала се уморена, не можела да издържи. Аз също бях уморена и не можех да гледам вече колко уморена е Илиана, затова реших, че може би така е най-добре, докато не са се заразили и другите от тази тежка умора. Всъщност струваше ми се, че Илиана не може да се съвземе от този удар — трета, когато е играла силно. За второто място в Мюнхен си даваше съвсем ясна сметка за собствената вина. Но сега? Казах ѝ, че ако работи като Анелия, няма да има кой да я победи, че в Ставангер е играла силно, но

ако беше натрупала това, което исках да натрупа като качества, като трудност в композициите, като сила, щеше да бъде съвсем друго...

— С този жребий?

Колко безсилна съм пред този въпрос! Какво мога да й кажа. Какво щях да казвам на другите след нея. Илиана напусна тренировките, но никак не ми се искаше да напуска залата. Предложих й да дойде да работи с малки момичета, да помага и в подготовката на големите.

Много ми се иска някое от моите момичета да стане голяма треньорка. Затова с голямо нетърпение очаквах как ще тръгне Илиана към тази професия. Разбира се, Илиана е още малка, не мога да искам зрял подход, не мога да искам чудеса. Искам само да разбере с колко желание, с колко търпение ще тръгне. И още нещо — какво ще иска, какво няма да иска да вземе от мене. Любопитно е все пак.

Убеждавам се непрекъснато, че не бива да се сърдя на никоя, ако отхвърли моята система и потърси друга. Убеждавам се, че ще гледам с любопитство, не с яд на това. Само едно няма да приема. Някоя да каже, че плановите й са в главата, защото това ще означава, че не е научила съвсем нищичко от мене — нещо, с което не мога да се съглася. Освен това означава, че няма сериозно намерение да става истински треньор.

Тръгва с голям ентузиазъм. То е естествено. Освен всичко на Илиана й е интересно. Вече треньорка! Малко важна в първите дни, но после я грабва работата и забравя да е важна. Има фантазия, измисля интересни неща, нови елементи, умее да покаже, да обясни, да изиграе. Как не! Самата Илиана Раева! Гледам младата треньорка и все повече ме обзема носталгията по състезателката Илиана. От какво толкова се умори? Вярно, не й беше малко.

Европейското първенство в Мадрид. Така възторжена, така благодарна, че вече отива на голямо състезание. Ни следа от страх, Илиана бърза да се покаже на света. Публиката я прие горещо, съдийките — повече от студено. Нищо. Момичето не се отчайва. Пред него е всичко.

Никога Илиана не е тренирала както за Лондонското световно първенство. И какъв триумф въпреки четвъртото място. Един златен и един сребърен медал. И това не е толкова важно. Как само игра Илиана! Този протест на лондонската публика, който й поднесе

златния медал, изглежда, ще си остане и за нея, и за мене между нещата, за които ще си спомняме с най-голяма благодарност.

В Амстердам като че съдбата беше прекалено щедра, та затова побърза да си вземе в Мюнхен и Ставангер. Напрежение за пет големи състезания, десетки турнири между тях, в които тръгваш все за първото място. Има от какво да е уморена и не ѝ се сърдя, но ми е мъчно. Узрява все повече, все по-хубава става, още не ѝ е времето да се отказва. Освен това в Белград ще отида с две вместо с три момичета. Поканата е поименна — за първите осемнайсет от световното първенство. Никак не ми се иска да съм с две вместо с три, но сега вече е късно...

Наблюдавам треньорката Раева и изведнъж кипвам:

— Ама ти къде гледаш? Защо я пускаш да продължава, защо не акцентува? Колко пъти не виждаш, че тя маркира точно там, където трябва да подчертае. Къде ѝ е главата, къде ѝ е ръката...

Илиана ме поглежда стреснато. И на ум не ѝ е минавало, че нейната, а не моята си тренировка гледам точно когато тя се е отнесла нанякъде. И чувам това „Да, другарко“, от което ми идва и да се разплача, и да се разсмея едновременно.

Откъде можех да зная, че не само на мене, а и на самата Илиана ѝ се иска да играе в Белград. Така бях повярвала, че се е вживяла в треньорското си ежедневие...

И ето че Стойчо ми записал някакво интервю по програма „Христо Ботев“... „Има ли нещо, което може да ви върне в залата като състезателка?“ „Можеше допреди два месеца. Само Нешка можеше, сега никой. Късно е...“

Вече зная, че не е късно. Вече зная, че ще наваксаме. Пак ще наваксаме с тази Илиана, която ми къса нервите, но пък е толкова хубава, че не мога да не я покажа в Белград. В Белград ли? Та дотогава остават само два месеца. Не е играла близо три. Невъзможно? Ами, ще видим...

Илиана е отново у дома. Гладуваме и двете. Трябва да отслабва само тя, не аз, но много добре зная, че започна ли и аз да гладувам, Илиана няма накъде да върви. Ще смъква килограмите и ще играе. Райчо Раев носи кокошка и преди да съм се скарала, бърза от вратата да предупреди: „Спокойно, нося я за Стойчо, че като ви гледа човек само как гладувате, може и той да отслабне. И отиде, съсипа се

хубавият мъж.“ Райчо е донемайкъде щастлив, че момичето му отново ще играе. Страшно обича да е в залата и всички да му казват: „Ей, страшна е тая твойта дъщеря.“ Още повече обича да слуша непознати хора, които не знаят, че до тях е седнал бащата...

Не ми се разказва как се наваксват пропуснати три месеца за два. През това време поне десетина пъти тържествено се отказваме и на другия ден започваме, като че нищо не е било. През това време вече много хора негодуват, че съм приела да се върне Илиана и освен това, че се занимавам толкова много с нея. Предупреждават ме, че всичко е напразно. За да ме ядосат и накарат да кипна и да се откажа, все по-често подхвърлят: „Казват, че на колене си я молила да се върне.“ Това „казват“ трябва да ме накара да си помисля, че Илиана е измислила тази позорна сцена с коленете, да кипна и да я изгоня, но отговарям: „Вярно, паднах на колене, плаках и ридах и Илиана ме съжали и се върна.“ Гледат ме ужасени. Какво ѝ става на Нешка? Нищо ли наистина не може да я накара да се откаже?

Защо им е да се откажа? Преди Ставангер, когато се върна, от федерацията се възпротивиха срещу това да я взема на индивидуална подготовка. Мотивът — ще ми попречи, няма да ми стигне времето, ще се преуморя (трогателни грижи). Най-интересното е, че и Илиана уговарят да не се съгласява в никакъв случай с тази индивидуална подготовка. Нея пък — с никакви аргументи. Просто така — да не се съгласява. Само че тя се съгласява.

Защо са против Илиана? Надяват се, че като се откаже тя, ще отвори място на Даниела. Отново се изправям пред този проблем. Откровено казано, и аз много бих искала ЦСКА да има гимнастичка и в тройката, и в ансамбъла, да се успокоят духовете. Но ще има тогава, когато тази гимнастичка е действително по-силна.

И все пак, ако се откажа сега от Илиана, Даниела не може да я замести. Във федерацията поне знаят, че така ще заминем с две, не с три гимнастички и това е много различно. Защо тогава?

Въпреки всичко твърдо съм решила, ако Илиана не успее да се подготви до турнира за Световната купа, да участвувам с две състезателки. Не бих рискувала да я показвам в слаба форма, защото, както върви сега, я виждам вече в Страсбург. Илиана успява да навакса пропуснатото. Още веднъж показва, че е голям боец не само на

състезанието, но и в тренировъчната зала. И смъкна килограмите, и се подготви, и се яви.

Няколко дни преди да заминем за Белград — една продукция за публиката в зала „Емил Марков“. За втори път виждам Лили Игнатова да играе така четирите си уреда. Залата скандира: „Лили. Лили!“ Момичето на земята не стъпва. Казвам ѝ: „Браво, Лили, ако така играеш и в Белград...“

Лили ме поглежда с големите си очи така, че не зная как да продължа тази глупава фраза. И аз ли ще седна като всички други да я тормозя с тези прогнози за победа. Казвам: „Ако така играеш в Белград, ще бъда много, много щастлива.“

Лили се усмихва — благодарна, доволна, щастлива сега от тази зала, която продължава да скандира „Лили, Лили!“

Най-сетне идва ред и на този толкова отлаган белградски турнир. Слава богу, тук вестниците нищо не пишат за нас предварително. Това е период, в който не ни обичат. Има си такива приливи и отливи на тази съседска любов и нелюбов. Нищо, имаме доста приятели, които непрекъснато ни канят на гости, засвидетелствуват ни и обич, и грижа, искат да смекчат колкото се може повече официалната студенина. Аз съм доволна, че ни няма в прогнозите. Малко по-спокойно е.

В залата за тренировки са направили паравани. Нещо като павилиони в огромна зала. Тренираме и момичетата от съветския отбор присядат да погледат. Не мога да разбера какво ѝ стана на Анелия. Седем пъти играе бухалките без грешка, почти без пауза, няма време да ѝ кажа да смени уреда, да спре, да разбера защо го прави, когато разбирам. Кубиляне бърза да си прибере момичето, но Даля Куткайте сякаш не може да се откъсне от тази гледка. Изплашена, възхитена, пребледняла, най-сетне отива зад паравана — Анелия хвърля бухалките и се стоварва останала без сили на пейката.

Охо! Моята кротка, тиха, мълчалива Ани. Моята чудесна Ани! Много ми се иска да го разцелувам този таралеж. Само се усмихвам. Усмихва се и кимва и Ани. Не ме е страх от този турнир. За първи път чак толкова не ме е страх...

Не зная какво пишат тука вестниците против България, но отначало публиката е доста студена. Само една българска групичка подхвърля самотно и зиморничаво „Хайде, наш'те!“ После се разразява такава буря, че ще ми бъде винаги приятно да си спомням

белградската зала. Викат, и тропат, и скачат на крака да поздравят всяко от нашите момичета. Стопили са се ледовете, забравена е балканската, съседската вражда. Хората в залата се радват на красотата.

Дойде най-сетне големият ден на Лили Игнатова. Освободена вече от грижата за първо място, игра за удоволствието, че играе. Залата почувствува това и я подкрепи така, както зала „Емил Марков“. Блестяща! И което е най-хубавото — ведра, весела, щедра победителка. Имало е случаи да си казвам — щом Илиана, щом Анелия се променят след победата, какво ли ще стане пък с Лили. Искях да победи, за да се измъкне от това като обречено второ място. Знаех колко важно е да се преодолее този комплекс и мъничко се страхувах. Излиза, че не съм си познавала момичето. Толкова лъчезарна, естествена, искрена, когато е щастлива. Подариха ѝ пръстена на кралица Мара от IV век (отливка, разбира се, но с толкова салтанати, ще речеш, че носят самата реликва). После, когато подариха пръстена на кралица Мара и на шестте ансамблистки от СССР, вече нямаше никакво съмнение — имат много отливки. Но когато го даваха на Лили, още не знаехме, че ще дават още шест. Югославянките под секрет ни казват, че това е много ценен подарък, а Лили тича веднага и ми го подарява. На другия ден подарява на Илиана златния си медал от обръча, защото Илиана заслужавала, пък не ѝ го давали...

Когато победи Илиана в Амстердам, стъпваше горда. Наистина същинска кралица. Вече всяка крачка излъчваше власт и сила. Радвах ѝ се и малко ме побиваха тръпки. Ох, как ще ѝ смъкна царската тога и ще ѝ облека отново одеждите на Пепеляшка! Ох, как ще тренира това момиче, на което така му хареса победата, славата!

Когато победи Анелия в Мюнхен, по-горда от самата Илиана, не даде да се разбере, че това изобщо означава нещо за нея.

Сега Лили е готова да подскача и всички се радват на нейната радост, всички я обичат, всички от всички страни ѝ пожелават още дълго да побеждава... Лили е толкова по детски щастлива, че колкото пъти я погледна, се усмихвам, въпреки че положението на това състезание отново се оказа критично, Дълги спорове за финала на лентата на Анелия, искат да ѝ намалят оценката, разправии, намаляват, но не толкова, колкото са искали. Изобщо объркана работа. Отново я изравняват с Даля Куткайте — този път на второ място. Този път

шампионката е на недосегаема висота. Доволна съм. Нямах да е такава радостта на Лили, ако бяха изтикали някоя до нея. А и нямаше никак да е справедливо. Толкова безспорна победителка беше. Илиана отново е с пет стотни зад Раленкова и Куткайте. Затова пък на шампионата игра така, че югославяните ѝ устройха една специална церемония. Когато напускаше залата, след всеки уред ставаха на крака, вдигаха високо ръце и ръкопляскаха в такт с всяка крачка на Илиана. Не бях го виждала никога никъде. Така все по-високо изправяше глава кралица Илиана, все по-силно играеше. И никой от нас още не знаеше, че това ще ѝ бъде изпращането на тази голяма гимнастичка...

В Белград стана и един малък инцидент, за който все пак трябва да разкажа. Заварвам водача на нашата група да се кара на Анелия за грешките. Избухвам грозно, невъздържано. Казвам, че забранявам на всеки да се доближава до гимнастичките ми по време на състезание, питам кой му е разрешил и изобщо се държа невъзможно грубо. Не се помня от яд. После си мисля, че ако някой му е говорил, че съм конфликтна, опака, дръпната, сега се е убедил напълно. Моят ръководител ме гледа слисано. Успява студено, през зъби да попита:

— Ти наистина ли мислиш, че аз нямам право?

— Наистина. Имате право след два дни, като се приберем в София, да ме уволните. Тук — никакви права, що се отнася до гимнастичките по време на състезание. Само аз имам право. Никой друг.

Тръгвам си настръхнала, ядосана до немайкъде.

Когато свършва състезанието, се сещам, че това не може да ми се размине току-така. Този човек ми е прекият ръководител. Кой ще ме търпи да се държа така. И аз на негово място... После си казвам, че не съм права за грозното избухване, но по принцип съм права и ще трябва, ако се наложи, да обясня.

Права съм! По време на състезание никой, абсолютно никой не може да се меси. Оставяш треньор и състезател да се оправят и с предстартовите си трески, и с успокояването, и с мобилизацията, и с концентрацията. Изградили са си някакъв стереотип, който не бива да се нарушава. Проверили са в много състезания кога какво трябва да се направи. Нали затова са тези международни турнири, в които участвуваме. Там се изработват тактика, стратегия, линия на поведение. Там треньорът проверява кой от какво се влияе. Думата,

жеста, дори мълчанието — кога, колко да бъде — треньорът го знае. И никакви странични хора с никакви съвети, с никакви забележки, с никакви добри пожелания дори не искам да ми се мяркат. Разбира се, той се обижда, като казвам странични хора. Нетактична съм. Нямам време да подбера думата. Не е страничен. Ръководител е. Има много права. Само това — не. Нека да не казвам „никакви странични“. Никакви други освен мене. Не защото се смятам за нещо изключително. Защото практиката е показала, че така трябва. Когато някой друг ми трябва, викам го. Преценявам, че ми трябва, и го моля да дойде. Така виках Елена Игнатова преди състезанието в Мюнхен...

Много крехко нещо е наистина състезателят преди старта. Навремето Диана Йоргова разказваше, че все се чудела, че дава подобри резултати на състезанията в чужбина, отколкото в България. Обяснила си го, като се ядосвала на Валери Брумел, че с никого не говори, никого не поглежда, когато влиза да се храни. За да не го заговори някой, се вторачва в някаква книжка. Все чете. И докато му се ядосвала, се питала защо все пак го прави. Едва ли само от надменност. Ами да, съвсем естествено — не иска да се разсейва. После си спомнила как, когато е на стадион „Васил Левски“, поне десетина души ще минат и ще кажат: „Хайде, Дианче, успех...“, „Хайде, Дианче, стискам палци...“, „Хайде, Дианче — рекорд...“ И включваш и този, и онзи в състезанието и по някое време започваш да се притесняваш — колко хора ми пожелават успех, какво ли ще направя? И състезанието отишло... Затова в чужбина, където не я познават, се съсредоточава само в опитите си и резултатът естествено е по-добър.

Очаквах, че началникът ще ми се сърди, ще си имам разпавии, ще трябва да обяснявам... Нищо такова. Ни дума вече по този въпрос.

Още в Белград реших, че ще се заема с подготовката на ансамбъл. Не ми харесаха нашите ансамблистки. Нищо ново не показаха. Все в един стил. Сменят музиката, а композицията на практика не се променя особено. Имам вече идея за един ансамбъл. Искам да изпробвам силите си. Разбира се, и на ум не ми идва, че мога да кажа — българският ансамбъл в Белград не ми хареса. Само казвам, че искам да подготвя една композиция, за да се явя на конкурс. Нищо лошо. Нали поддържахме конкурсното начало. При това Златка Пърлева ще има предимството, че ще застане срещу мене с опитни

състезателки, а аз с почти деца. Не казвам и че искам да се противопоставя на някои „принципи“. Досега все се изтъкваше, че Златка прави чудеса от състезателки без качества и ги противопоставя срещу руските берьозки, изваяни, с отлична постановка на краката, с достатъчно часове по класика зад гърба си. И тя — какво да прави? — крие недостатъците на нашите момичета в бързина, трудност и риск. Само че ако руските берьозки наситят малко повече композицията си с трудност, и отиваме... Както стана и в Белград.

Исках не да крия недостатъци, а да показвам качества. Българските гимнастички трябваше да имат и достатъчно часове по класика зад гърба си (какво им пречи да ги имат!), и добра постановка на краката (също нищо не пречи), и да се явят български тополки срещу руски берьозки — стройни, красиви, изящни и с предимствата на българската школа — трудност, динамика и риск. Исках също да играят една с друга, да има ансамбъл, обща тема, която увлича всички, не всяка за себе си. Не са само престрояванията, които правят ансамбъла. Много работи исках, но не можех да ги кажа. Казвах само — искам да насрочите конкурс.

Такова искане имах и преди три години. Насрочиха конкурс. Аз срещу един колектив от ЦСКА и „Славия“. Вместо три пъти играха осем пъти двата ансамбъла, защото съперничките ни все грешаха, но в осемте изигравания стана съвсем ясно, че не могат да се сравняват двата ансамбъла. Казаха ми, че моята композиция е много хубава, но приемат композицията на другия колектив, защото музиката повече им харесва. Музиката беше на Красимир Тасков, моят ансамбъл играеше по музика на Гершуин. Нищо против Красимир Тасков. Той не беше виновен, че е написал толкова хубава музика.

Прибрах се и Стойчо, който не беше присъствувал, ми разказа какво е станало. Без подробностите, разбира се, но ме беше предупредил. Не бях послушала и сега можех да си ближа раните и да слушам колко съм глупава, и как никога няма да ми дойде умът. Защо си спомням сега за онзи случай? Не аз, Стойчо ми го припомня. И още — напомня ми, че ансамблите на Златка са били или на първо, или на второ място. Ако аз се класирам на второ, ще си спомнят нейните първи места, само първите, и ще ми го натякват цял живот. Все едно какво ще направят трите от индивидуалното, всички ще говорят за ансамбъла. Ами я си представи какво ще кажат, ако си след второ

място, което не е изключено, защото искаш да тръгнеш само с дебютантки. И защо ти е този ансамбъл? Малко ли са ти грижите по индивидуалното? И сега си по четирнайсет часа в залата. Откъде ще намериш време и за ансамбъла?

Стойчо продължава да ми обяснява как сега всички ще съжаляват Златка и ще говорят за това, как на Нешка нищо не може да ѝ стигне. И как от жажда за слава се е провалила. И как Златка, след като толкова много е дала, трябва да се оттегли заради амбициите на Нешка. Заради безкрайните амбиции на Нешка. И „Я се виж на какво си заприличала...”

Тук вече Стойчо прекалява. Не се казва на една жена „Я се виж на какво си заприличала“, колкото и амбициозна да е. Обяснявам му пак, че ансамбълът на Златка не ми хареса, че го виждам много по-силен и при това положение съм направо длъжна да го взема и да го покажа по-силен, най-силен, най-добрият ансамбъл, който някога се е играл. И в крайна сметка нищо не могат да кажат, защото предлагам конкурс, и пак могат да кажат, че музиката не им харесва. Между другото преди три години, когато музиката на Гершуин не можа да издържи конкуренцията на нашия пианист, все пак взеха всички ефектни елементи от нашата композиция, така че конкурсът пак беше полезен.

Разбира се, много ясно ми беше, че сега вече няма да се оставя да ме подиграват по този начин. Само намекнах за това и Стойчо е готов да ми се присмее. Бил чувал много мои закани. Добре, че бил той, за да може някой все пак да чуе. Колко пъти съм казвала, че не сме туристическо бюро и че ще искам предварително да зная кой отива като съдия, кой като водач и защо. И ще попитам защо пък веднъж мене не ме попитаха. Когато смятам, че някой турнир е особено важен и искам да имаме стабилен, опитен съдия, а ден преди заминаването разбирам, че ще идва някоя, за която никак не ми е ясно защо въобще е съдия и какъв съдия е и прочее. Та в такива случаи добре, че бил той, за да чуе все пак някой протеста ми...

Вярно е, утвърдило се е мнението, че съм конфликтна, избухлива. То си е така. Мога да избухна съвсем нетактично и грубо, както в Белград, но иначе доста търпя — хайде да не усложняваме и без това сложното положение, мир да е, много важно кой ще замине.

Не това е най-важното. Така се успокоявам, като ми попремине ядът, затова Стойчо е прав, че той най-често е единствената публика на тези избухвания и закани. И все пак сега наистина нямам никакво намерение да отстъпвам. Искам българският ансамбъл да изглежда в Страсбург така, както сега го виждам.

Искам и оставам соло, както никога в нищо не съм била. Всички са против това. Всички без никакво изключение. И Маргарита...

Да, и аз. Откога чакам да взема думата, но не искам да прекъсна Нешка. Рядко може човек да я хване за такава дълга „серия“ от спомени. Искам да се върна малко назад.

В редакцията се получават писма от цялата страна. Момичета, момчета искат да кажа на Илиана да не се отказва. „Кажете й, че от нея по-хубава няма. Кажете й, че никой не може да ни развълнува като нея. Кажете й, че гимнастиката ще загуби най-хубавото, което е имала.“ Няма какво да й казвам. Нося й писмата в залата. Илиана жадно чете, но нищо не казва. Само пита:

— Нали мога да ги взема?

— Ами да, те са за тебе...

Пристига Борис Арнаудов, редактор от Радио София, точно когато ми носят пощата. Давам и на него да прочете днешните писма и Борето задава вечния си въпрос: „Можем ли с нещо да помогнем?“.

Има журналисти, които се интересуват преди всичко от това, какво впечатление ще направят, колко шум ще вдигнат около себе си. Борето все иска да помогне, ако може. Редактор е в „Хумор, сатира и забава“ на програма „Христо Ботев“. Решава да покани Илиана на едно интервю в Радиото. Другите въпроси й дава да види предварително, а този, последния — „Има ли нещо, което може да ви върне в залата като състезателка?“, задава накрая така, като че ли току-що му е хрумнало. Илиана поема дъх, точно както когато тръгва към поредното изпълнение. „Можеше допреди два месеца. Само Нешка можеше, сега никой. Късно е...“ Бях помолила Стойчо да запише интервюто.

И пак се появиха такива настоявания: „Защо не й кажеш на Нешка да не си губи времето с Илиана.“ Както преди две години — да не си губи времето с Анелия. Нешка си губи по същия начин времето и с Даниела и щом не я включва в тройката, значи, че още не е готова. Това поне би трябвало да е ясно. Никога не е настоявала за състезателка без перспективи. Струва ми се, че Нешка прави

прекалено много компромиси в името на това мир да е, но те не оправят нещата. Само един компромис не може да направи — да остави някое талантливо момиче, което ще носи радост с играта си в залите по цял свят, защото на някои „специалксткки“ много им се иска не тази, а онази да е в отбора. Та Илиана Раева прокара пътя към победата на това поколение гимнастички и още е силна, и още кара залата да настръхва с всеки свой жест, А освен всичко за Белград наистина щяхме да заминем с две, а не с три, което е съвсем различно.

И както си заставах винаги на страната на Нешка срещу всичките и опонентки, изведнъж се озовах на тяхна страна. Бях против това да вземе ансамбъла. Не защото не вярвах, че ще направи най-хубавия ансамбъл, който някога са виждали залите. Бях абсолютно сигурна. Точно беше влязла в невероятен творчески период. Беше ме страх от интригите, от това, че няма да издържи. Беше ме страх със страха на Стойчо, че не станат ли Нешкините ансамблистки шампионки, всичко, което се е насъбнрало срещу нея, ще се излее, ще я залее. Ще издържат ли тези деца, нестъпвали още на голямо състезание? Едно да сбърка, да повлече другите и...

— Ще издържат — казваше Нешка. — Нали ще ги подготвя така, че да издържат. Освен това години не съм работила с гимнастички, на които толкова им се работи. Искам да си припомня отдавна минали времена. Мисля, че точно това ми е най-нужно сега — да виждам ентузиазъм отсреща си. Ти не знаеш каква почивка са за мене тези часове с ансамбъла.

Бяхме си сменили местата. Обикновено тя е неспокойна, а аз успокоявам, старая се да дам кураж. Сега тя ме успокояваше.

— Ами Златка?

— Какво Златка? Предложих ѝ конкурс, тя се оттегли. Има достатъчно талантливи деца в „Славия“. Поле за изява, стига да иска, голямо. Разбираш ли? Когато може българският отбор да бъде посилен, не мога да мисля за нищо друго.

Толкова ли наистина си вярваше с този ансамбъл, или успокоявайки ме, се успокояваше? Истината е, че работеше с увлечение и в едно успя да ме убеди съвсем — че си почива, докато работи с ансамбъла. За нея отдавна вече не може да има друга почивка освен работата, която доставя удоволствие. Ако не е в залата, ако не е с момичетата, непрекъснато ще мисли за тях. В тези десетина години

веднъж си взе три месеца отпуск, когато се роди Аглика, но и през това време „прескачаше“ до залата. Три седмици не беше на работа, защото беше на легло с бронхопневмония. После веднъж си взе три дни, защото наистина вече не можеше да се държи на краката си от умора. През първия ден глади, чисти, през втория притичваше час по час до телефона и на третия вече беше в залата. Стойчо твърди, че има такова заболяване. Заболяваш от работата си и не можеш нито да прекъснеш, нито да си починеш, нито да видиш близките си. Твърди, че било много опасно и почти неизлечимо, ако не се вземат сериозни мерки...

Спомням си веднъж я посрещаме на аерогарата след някакъв турнир. Стойчо беше защитил предишния ден блестящо дисертацията си, вълнуваше се: „Ще видиш, че Нешка е забравила. Ще видиш, че сега ще започне да разказва коя как е играла и въобще няма да си спомни, че за мене това е толкова важно.“ Навива се, изнервя се, говори срещу това всепоглъщащо треньорство. Първите думи на Нешка бяха: „Вчера през целия ден си мислех как ли се чувствуваш, как са приели дисертацията ти. Сигурно с много похвали, но ти си бил притеснен.“ Толкова щастлив отдавна не бях го виждала...

С ансамбъла някак се примирих. Какво ти примирих. Толкова много ми харесваше, че вече нямах търпение да го видя наистина на световно първенство, да чуя как залата ще гръмне. Но когато каза, че взема за помощник-треньорка на ансамбъла Деспа Кателиева, вече не знаех какво да мисля. То бива да забравяш минали неприятности, но това вече беше прекалено. Нали точно Деспа беше онази помощничка, която самата Нешка отстрани още докато работеше с първия ансамбъл. Нали точно тя казваше, че никога не иска да има нищо общо с такъв човек. Нали после Деспа ѝ го връщаше като съдийка на всяко състезание. Толкова ли наистина не си спомня.

— Но нали някоя трябва да ми помогне. Нали трябва да се изработят детайлите. Нали виждаш, че е много и с индивидуалните, и с ансамбловото. И нали вече си съгласна, че заради тази композиция все пак трябваше да взема ансамбъла...

— Добре, де, съгласна съм, но защо точно Деспа?

— Защото има опит. Не е мързелива. Освен това надявам се, че ще бъде лоялна, щом ѝ се дава възможност да работи с такъв ансамбъл. Кой няма да оцени, когато му се предостави такъв шанс? После осем

години са много време — човек може да поумнее. — Толкова съм ядосана, че казвам:

— Не виждам ти самата да си поумняла много за това време.

И ако тогава Деспа ѝ беше наложена, сега има възможност сама да избира. И какво избра! Казвам ѝ:

— Послушай ме, ще съжаляваш после, ако не ме послушаш...

— Късно е, от утре Деспа е в залата.

Така прави винаги, когато знае, че ще срещне отпор. Съобщава новината, когато всичко вече е решено.

Отначало Деспа се държеше образцово. Работи. Никакви интриги. Самата лоялност. Ведра, приветлива, точна, дисциплинирана. Нешка не може да се нахвали. Не ми напомня колко съм била несправедлива, а тя — колко далновидна. Много е великодушна — само подчертава, че за осем години човек все пак може много да се измени. Само че старанието на Деспа не продължи много. Не може никой чак толкова да се промени, че да заприлича на съвсем друг. Не можеше и Деспа, а, изглежда, и не ѝ се искаше.

Дълго време Нешка не смее да се обади. Все се надява, че нещата ще се оправят, преди да е проличало, че не върви.

Килограмовата война на Нешка създава доста напрежение в залата. Момичетата от ансамбъла още нямат тези проблеми, още са съвсем малки. Никой не се и опитва да ограничава храната им, но когато са заедно с големите, Деспа непременно ще ги подканя настойчиво да си похапнат: „Не искам да сте толкова слабички. Кой харесва слабите момичета. Хайде, Вики, нищо не ядеш. Хайде, Поли, не искам нищо да остане в чинията...“ Това противопоставяне дразни, но Нешка се мъчи да не го забелязва.

Не може да се прави, че не забелязва, когато Деспа се опитва нещо да съкрати, нещо да промени в композицията, работена с толкова любов.

— Защо го няма този елемент?

— Ами толкова е труден. Момичетата не могат да го изпълнят, а освен това и не е толкова необходим...

— Откога не могат да го изпълняват? И кой ти е казал, че можеш да махнеш това и онова, защото не е необходимо? Щом съм го поставила така, значи точно така е необходимо. Не искам друг път да чувам такива обяснения и няма да търпя да се променя композицията.

Деспа мълчи, но, разбира се, в такъв момент не може да понася Нешка. Значи не е треньор на ансамбъла, значи не може да го променя както си иска, значи Нешка може да нахлуе всеки момент и да отмени нейните промени. Значи!

Нешка изпраща нея точно в препълнената зала на Страсбург, когато заедно с ансамблите се появяват и треньорите да ги аплодират за големия триумф. Когато трябва да се получи наградата за шампионската титла на ансамбъла, записва името на Деспа като автор на композицията, като треньор на ансамбъла. Помощник-треньорката получава всички права, когато трябва да се получи нещо за ансамбъла, няма само едно право — да променя този ансамбъл. По този въпрос Нешка не търпи никакви компромиси — кой колкото иска да се сърди. Възстановява отстранените детайли, настоява за всяка мъничка подробност, защото точно мъничките подробности дават вкус и цвят. Иска да не се забравя, да не се прескача ни едно от указанията.

Това са кошмарни периоди, когато трябва да се възстановява пропуснатото, отново да се вмъкват детайли. Това, което Нешка изисква, е и по-сложно, и по-трудно, но момичетата не протестират. И те искат композицията им да бъде най-силната, най-завладяващата.

Малко преди Виена положението става непоносимо. Нешка не може да си познае композицията...

Някои си Фетис, впрочем тогава влиятелен професор, казва:

„Това ми бемол е, разбира се, едно фа. Не е възможно Бетховен да е допуснал такава груба грешка.“ И го променя. Цял бунт вдигат талантиливи музиканти, за да възстановят хармонията, така както я вижда Бетховен. Защото това е все пак произведение на автора, не на редактора.

Става все по-ясно, че след Виена вече ще трябва да се разделят. Деспа прави сондажи.

— Не ви ли е казала Нешка, че е намислила да ме смени?

— Не ми е казала.

— Никой няма да ѝ го прости. Ще излезе, че с никого не може да се разбере.

— Защо с никого. С кого другиго?

— Ами с всички.

— Как така, нали е напълнила залата с жени и се разбират.

— Да, но извън залата?

— Ще го понесе...

— И за какво мислите, че ме отстранява?

— Ти сигурно по-добре знаеш.

— Нямам представа. Нешка е труден човек, не може лесно да се разбира с хората. Сега, когато и аз напусна, вече ще докаже, че е съвсем невъзможна. Ще опълчи всички срещу себе си.

— Ни един повече от тези, които са си все опълчени. Остави я, ще се оправи все пак някак си. Не е толкова страшно. Докато побеждава, нищо ѝ няма. След това и с тебе, и без тебе няма да и се размине. Ще си плати и за победите, и за славата.

— Да, но аз все пак не съм случаен човек в този спорт. И като състезателка, и като треньорка. Мисля, не сте забравили, че съм първата треньорка на Анелия Раленкова и на Бианка Панова...

— За пръв път чувам такова нещо...

По-късно се оказа, че и Анелия, и Бианка за пръв път чуват такова нещо. Беше излязло едно интервю с Деспа, в което тя повтаряше между многото свои заслуги и тези. Анелия помоли да се напише и да се знае, че никога не е казвала, никога не е знаела, че има друга първа треньорка освен Златка Бончева. Бианка Панова си спомни, че когато тя била още дете, нейната треньорка се разболяла за един месец и Деспа я замествала...

Деспа напусна отбора и за да я утешат от федерацията, започнаха да я изпращат непрекъснато в задгранични командировки на различни семинари. Другите, които работеха в залата, започнаха все по-често да отбелязват: „Че то било много изгодно да си скаран с Нешка. Да се стигне дотам, че да не може да те търпи и да те изгони.“ Казват го и на Нешка.

Точно така. Опитайте, ще намерите и съчувствие, и подкрепа.

Така приключи случаят Деспа...

Защо ще идва Райна? Без нея Кюстендилският център съвсем ще закъса. Не искам да кажа точно какво мисля. Не е толкова за Кюстендилския център грижата ми. При сегашното положение на нещата центровете са повече за селекция. Истинската работа за високо спортно майсторство се върши в залата на Нешка. Така че една опитна треньорка като Райна ще е по на мястото си точно тук, но ме е страх от други конфликти. Райна е свикнала да командува, да е първа, безспорна в Кюстендил. Нешка беше състезателка, когато тя вече беше

утвърдена тренировка. Сега иска да дойде, но ще мине време, няма да може да преглътне да я ръководят, а ще се наложи. Нешка израсна много през тези години, много далече напред вижда гимнастиката...

— Това, че е по-добра от другите, да не би да я задължава да остане цял живот в Кюстендил. Щом иска да дойде да работи в националния отбор, ще дойде. Освен това ти знаеш — тя има оригинални идеи, понякога истински находки. Ще бъде по-интересно в залата.

Този път казва това, което и аз мисля, но и двете не казваме това, което и двете знаем — че с Райна в залата влиза истинска опасност от конфликти.

Нешка реши да направи помощник-тренировките лични тренировки на своите състезатели. Сега вече и двамата със Стойчо скочихме. Това бяха повече от излишни жестове. Лична тренировка на Раленкова — Афионлиева, на Игнатова — Филипова, на Георгиева — Бъчварова... Щяла да повиши заинтересоваността им към работата. По-скоро ги накара така да се вживяват в предимствата на „своите“ състезатели, че вместо да обединяват, започнаха да разединяват.

На едно републиканско първенство беше видяла децата на Ефросина Ангелова. Отиде след това в Търговище да види как работи и реши да я вземе при себе си.

— Зная какво ще ми кажеш: „А центърът на Търговище?“ Няма такъв център и няма условия да се създаде. Освен това Ангелова няма качества на организатор, но може да стане голям трениор и аз съм длъжна да помогна на всяка, която може. Има много качества.

— Не, нищо няма да ти кажа за Търговищкия център и предпочитам един голям трениор пред един селекционер. Селекционери ще се намерят.

Спомнях си Ефросина като състезателка. Сега бях много любопитна да видя дали Нешка действително е открила бъдещ голям трениор, или това е само надежда, породена от непрекъснатото ѝ желание да се намери една, на която да остави отбора след време, когато умората наистина много натежи.

Не посрещнаха Ефросина добре в залата. Не външно, не видимо. Мърморят, подмятат, оплакват се, мрънкат. Била прекалено строга, Фанатичка. Да видите само с дъщеря си какво прави. Понеже с другите не смее, изкарва си го на горкото дете. „Горкото дете“ много бързо

започна да изпреварва другите. Участвува в състезанието за купата на Интервизията в Хавана в групата на малките и направи фурор. Новото откритие на художествената гимнастика — Стела Ангелова! А Ефросина реши, че още трябва да стегне „новото откритие“, докато не си е въобразило прекалено много. Строга, възискателна, неотстъпчива. Това не са недостатъци, които ще отблъснат Нешка. Но все пак тя реши, че трябва да провери по-дълбоко някои неща, въпреки че на проверка отборът минава по един ден всяка седмица. Играят пред големите гимнастички и пред Нешка, за да се види как е минала седмицата. И ето че за огромна изненада на Ефросина старши треньорката трябваше да се намеси, като препоръча по-лек режим. Повече почивка. Повече време да си учат уроците. По-лека програма изобщо.

— Отначало не можех да повярвам, че такова изискване може да постави точно Нешка. Разработи дори специална програма, прегледа плановете, коригира ги и все в тази насока — облекчаване. За пръв път не знаех какво да мисля. Цяла седмица не бях на себе си, но знаех, че трябва да спазва точно всичките й изисквания. И знаете ли, за моя най-голяма изненада работата тръгна много по-добре. Излезе, че Нешка е абсолютно права. С малките не може като с големите. Трябва да се щадят, да се предпазват от умората, да се внимава да не им омръзне гимнастиката...

Мърмореха срещу Ефросина и по-големи, и току-що започващи треньорки. Но дойде ред всички да покажат децата си на една тържествена продукция в Народния дворец на културата „Людмила Живкова“ и се видя, че точно нейните деца са и с най-стилните, най-оригиналните съчетания, и че точно те са с най-прецизно изработените детайли. И най-артистични. На непоносимо строгата Фроса.

— И какво са се вторачили в нея — казва Нешка. — Защо ги дразни толкова много? Защото повече работи ли? Толкова ли е непоносимо това да виждаш, че някой работи повече от тебе?

Така една сутрин треньорките от средното звено осъмнаха с новината, че за тяхната работа ще отговаря Ефросина Ангелова.

Казвам й на Нешка:

— Това не е начин да ги накараш да я обичат повече.

— Не си правя илюзии, че могат да я обичат. Искam Фроса да стегне малко работата в зала „Емил Марков“, защото не мога да съм

едновременно в двете зали и всъщност основната ми работа е на „Герена“. Да стегне дисциплината.

Когато някоя закъснее, когато някоя не дойде. Фроса поема и нейните гимнастички, така че само работата ѝ се увеличи.

На един лагер във Варна старши треньорката извика Димитричка Маслева да ѝ помогне и след това дълго не можеше да се нахвали.

— Знаеш ли как добре работи Димитричка. Знаеш ли колко добри треньорки имаме, само трябва да се открият. Все стоят в сянката на някоя, която нито е по-добра, нито по-работлива. Във Варна не можеха да се начудят, че точно Димитричка съм поканила да ми помогне, а когато казах, че искам да я взема в националния отбор, едва не подскочиха. Предложих ѝ да вземе ансамбъла. Страхува се, че никога не е работила с ансамбъл. Мисля, че ще свикне и ще забрави всичките си страхове.

Нешка търси треньорки. Състезателките сами идват. Предлагат ѝ ги колежките от цялата страна. Настояват, говорят за качествата на децата, искат да ѝ ги покажат. Не може всички да вземе. И не бива. В тази зала трябва да дойдат действително най-талантливите. И тъкмо затова ѝ трябва треньорки.

— Защо не оставиш Красимира Филипова в „Славия“? Да поработи самостоятелно, да се види какво може, пък тогава да дойде в националния отбор?

— Защото не иска да остане в „Славия“. Ще помага Краси, не се безпокой... Уредих да дойде и Лушка Бъчварова — много ми е необходима.

Тереза вече отдавна работи. Илиана Раева, Анелия Раленкова — коя още ще дойде в залата... Една зала, пълна с деца, с треньорки, с грижи. Понякога Нешка е направо щастлива от „находката“, друг път, пълна със съмнения, се брани от чуждите съмнения, опитва се да си докаже, че годините променят човека непременно към по-доброто. Толкова ли си вярва, че ще се справи и с подмолните течения, и с бойкотите? Струва ми се, че стигаме все до легендата за богатира. Но аз отидох много напред. Да се върнем на събитията след турнира за Световната купа. Лятото на 1983 година... Никой извън тази зала не иска да ме подкрепи в желанието ми да взема и ансамбъла, затова пък тук до мене — такъв ентусиазъм! Не мога да чуя вече никакви

възражения. Гореща подкрепа точно там, където ми е най-нужно. Колко рядко се случва. И колко ободряващо действа.

Ами да, за какво съм събрала най-талантливите деца от страната? Нали трябва да се реализират. При това подготовката им дотук е водена така, че няма нужда да крием никакви недостатъци. Имаме достатъчно голям избор. Двайсетина кандидати за тази шестица. Разкошни гимнастички. Ще се борят, ще се състезават, ще се конкурират. Всяка трябва да заслужи мястото си в българския ансамбъл. Все по-често си спомням времето, когато поех децата на „Левски—Спартак“. Как ме гледаха, с каква готовност изпълняваха всичко, как се страхувах да не се преуморят от тази ненаситна жажда за игра! Сега тези деца ми напомняха за едни други деца. Радвах им се и от време на време настръхвах. Какво ли ще стане, като пораснат? След няколко години само. Какво ли ще стане, като им натежи славата?

Какво съм се замислила колко ще им натежи славата. Тя нека да дойде... Не зная защо този непрекъснат страх за големите, за опитните, за миналите през тежки битки момичета се сменяше с някакъв непонятен оптимизъм, когато застанех до децата, които за пръв път щях да поведат на световно първенство. На какво разчитах? На изненадата от необичайната композиция? Да, но нали трябва да я изиграят. И това не ме тревожеше. Тренираха така, че си мислех — не могат да не я изиграят. Едва в последните дни преди Страсбург се сетих да се изплаша. През цялото време това беше работа с радост. Ансамбълът непрекъснато се променяше. Ставаше все по-хубав и това ми носеше удовлетворение, което прогонваше всички стракове...

Затова пък грижите ми при подготовката на индивидуалните състезателки непрекъснато нарастваха. При това този път те идваха повече отвън. Работата вървеше нормално. Композициите за Страсбург, подготвени още преди турнира за Световната купа и тренирани едновременно с белградските, улягаха все повече. Момичетата набираха и сигурност, и кураж, и настроение за новата битка.

Дойде ред и на републиканското първенство през 1983 година. Най-кошмарното републиканско първенство, което съм запомнила като тренировка. Вярно, и в началото имаше време, когато се лансираха състезателки, които не тренирам аз, но сега цялата битка срещу мен се водеше с моето много активно съдействие.

Какъв беше този невъзможен съдийски комплот! Мощно сдружение за унищожаването на две големи състезателки — това беше съдийството на републиканското първенство след белгоадския турнир! Бяха решили да направят Даниела Грънчарова републиканска шампионка и така да ме принудят да я включа в тройката. Като че ли това беше най-важното. Бяха казали на Даниела, че е достатъчно само да не сгреша и тя изхвърли от композициите си всичко, което е трудно и интересно. В тези композиции, които аз ѝ бях поставила, които аз бях работила, за да мине в друг, по-висш етап на подготовката. За да свикне да играе трудна гимнастика от все по-високо и по-високо равнище. За да може да става все по-голяма и по-голяма гимнастичка. И как си разреши така да осакатява композициите си, без да ме попита! Нищо не може да ме огорчи повече. Даниела играеше една скучна програма, при това стегната, за да не сбърка. Едната лента изигра с настроение и пълно и се видя веднага, че е вече друга състезателка. Съдиите, без много да се чудят, вдигат високи оценки. Но ето че Даниела не можа да издържи на толериране, както някои не могат да издържат на оцеляване. И докато съдиите подкастрият Раленкова и Раева (Игнатова не посмяха — все пак победителка в първия турнир за Световната купа), нагоре се измъкна Диляна Георгиева. Оцеляваха Илиана и Ани, спазваха някаква справедливост към Лили, вдигаха безобразно високо Даниела и изтърваха Диляна, за която не се сетиха. Игра си Диляна с огромно настроение, незасегната от тези тънки сметки, и за всеобща и своя изненада се видя изведнъж републиканска шампионка. На второ място Игнатова и Грънчарова, на четвърто Раева, на пето Раленкова... Когато ги награждаваха, много хора, които бяха освирквали във вчерашния ден оценките на съдиите (толкова отдавна не беше се свирило!), без да изчисляват коя къде е сега, не можеха да разберат какво е станало. Много хора питаха: „За какво ги декласираха Анелия и Илиана?“ Защото са големи гимнастички — ми се щеше да кажа на цялата зала, която посрещна ритуала на награждаването с ново освиркване.

На шампионата на уредите както и да играят Анелия и Илиана — безобразно ниски оценки. Трябваше Даниела да набере повече точки. Все едно ми е какво ще набере. Точно в тези дни Даниела губи шансовете си. Ако се чудех до вчера как да я изтласкам все по-нагоре, сега вече нямам никакво желание. Ще си окастрия програмата, за да

вземе тази титла, която все още не ѝ се полага. Опитвам се да разбера положението на Даниела. Прекалено силен натиск — трябва да победиш. Е да, но то не става така.

А това, което не можах да простя на нашите съдийки, е подигравката, която си позволиха с две големи български гимнастички, на които би трябвало да бъдат благодарни. Вече беше ясно, че са решили да откажат Илиана. Сега се видя, че нямат нищо против да пожертвуват и Анелия, стига да е съвсем сигурно влизането на Даниела в тройката. Как да тръгна на световно първенство с гимнастичка, която атакува републиканската титла с второразредна програма, до гимнастички, които играят силно.

Още веднъж не признавах класирането. Повече от всякога. Тръгнах си от тази зала с болка, с обида и с твърдата решимост още утре, още при първата атака да кажа всичко, което мисля, и всичко, което ще направя.

И ето че на изхода се сблъсках с Райчо Раев и за втори път не можех нищо да му кажа. За втори път бях така безсилна.

Илиана беше съсипана. Много ѝ дойде. Нищо вече не можеше да я върне. Беше ми мъчно, че точно Илиана, която направи толкова много, за да прокара път към победите на това поколение гимнастички, Илиана — ярката, силната, обичаната от публиката Илиана, трябва да се оттегли с толкова огорчение.

Онези, които се надяваха, че ще откажат и Анелия и ще ме поставят в безизходица, се бяха излъгали. У Ани имаше още много сили за борба. Точно сега тя влизаше в този свой период, в който изпреварва гимнастичките от своето време и прекрачва в друго. Е, нямаше начин да обърне сериозно внимание на несериозните съдийски оценки. Анелия просто се престори, че не признава това пето място или по-точно, че няма никакво значение какво място са ѝ отредили няколко жени, които не знаят какво точно искат. Влезе в залата и започна да работи, като че ли нищо не се е случило. Ни дума за това състезание.

Как бих искала Илиана да приеме нещата като Ани! Но не! Толкова са различни...

Диляна — окуражена, окрилена, отхвърква бързо нагоре, мъчи се да заглуши болката ми от отказването на Илиана. Гледам ги тези трите

ден след ден. Отново имам силна тройка. Да са живи и здрави...

Някога си мислех да прехвърля Тереза Карнич в ЦСКА. Съвсем сериозно. Тогава, когато Тереза беше силна, а на всяко състезание системно, методично я ощетявах, докато накрая все пак успяха да я накарат да се откаже, въпреки цялото ѝ упорство. Като я гледах как се бори и колко несправедливи са към нея, и каква гимнастичка още може да стане, си казвах, че е най-добре да я пратя в друго дружество, за да я запазя. Пак аз ще си я готвя. Друго дружество да взима точките и да престанат да тормозят момичето. Не се реших, защото си представях как ще ми я противопоставят, как ще започне да побеждава и Лили, и Ани, дори и Илиана и Валя. А попадне ли в тройката, ще ме провалят на световни и европейски първенства.

Спомних си какво беше някога в нашия отбор, когато се разедини, когато искаха да накажат Жулиета за това, че си е позволила да отиде толкова много напред. Как само я наказваха! Жестоко. Спомням си кризата, която преживя в Хавана. Мислехме, че няма да оживее. Как тежко понасяше Жулиета непрекъснато да ѝ показват колко е зависима все пак от съдийките. Как непрекъснато се лансира тази, която не е при нея.

Колко често съм ѝ казвала на Лили да си избере друга тренировка. Аз ще ѝ помагам. Как съм ѝ благодарна, че не пожела да послуша съвета ми, казан в най-големи ядове. Представям си я Лили при някоя от колежките. Ще я съсипят от толериране, а останалите — от ощетяване.

Ето ги и сега. Аз, не друга, подготвям Даниела. Аз, не друга, избирам музиката, търся композицията, правя постановките, изработвам детайлите. Аз се чудя как да търся това, което е хубаво в гимнастичката Даниела. И ще ми я противопоставят. И смятат за достатъчно основание това, че е от друго дружество. И никак не се замислят, че на другия ден точно тя, грубо толерираната, трябва да тренира в една зала с грубо ощетяваните.

Е, сега вече мога да го кажа. Една от причините за българските победи в последните години е, че трите гимнастички са от един отбор, че трите тренират при мене. Няма какво да ми противопоставят нашите съдийки.

Идваха в Амстердам, идваха и в Мюнхен да питат какво да отговорят на колежките си коя е най-силна от българките. Загубвах

всичките си запаси от търпение и добро възпитание: „Само да науча, че някоя от вас е споменала едно име...“ Не казвах какво ще направя, защото не знаех, но при този въпрос толкова настръхвах, че която се е осмелила да го зададе, излизаше заднешком от стаята. Когато идваше нова, гневът се подновяваше. Казвах — и трите, ако някоя те пита, ако не те пита — нищо не казваш. Няма да простя на никоя, която ще си позволи да отдели едно име от трите. И какво наистина ще направя, като няма да простя?

Научиха се да не питат коя от трите. И това, защото на трите аз съм треньорката. Една да не беше моя, нямаше какво да ме питат. Отиват и казват, че точно тя е фантастичната.

Загубих всякаква надежда, че Илиана ще се върне. Маргарита вярва, че като ѝ кажа каква е страсбургската публика...

* * *

Гледаме с Илиана един концерт на София Ротару по телевизията. „Бедата не е в това, че ти не ме обичаш, бедата е в това, че аз не мога да те разлюбя.“ Публиката ръкопляска много. После певицата пее друго: „Напразно се стараеш, напразно се измъчваш, напразно чудеса от подвизи правиш, обичам друг“, и залата е десет пъти повъзторжена.

— Ясно ли ви е, другарко, какво обича публиката. Не страдащата, а побеждащата жена. Побеждаващия човек...

— Ясно ми е, малка другарко. Точно това ми е ясно, още преди ти да се родиш. За мое огромно съжаление нищо не може да се промени. Не мога да те накарам да се откажеш да мислиш за първото място, колкото и да ти обяснявам, че онази зала в Страсбург е зала точно за тебе. Била съм там. Игра Стоян Делчев и видях как могат да оценят красивото онези хора, но ти искаш да ти обещава само едно: не възторга на публиката — него ти обещавам, имаш го. Ти искаш друго. Шампионската титла...

— Познаваш ли Наско Сираков? Някакъв футболист... — пита ме Нешка.

— Не някакъв, а една от големите надежди на българския футбол.

— Така си и знаех. Значи го познаваш. Що за човек е?

— Познавам го, защото чета вестници и от време на време гледам футболни мачове. Но от разстоянието, от което ги гледам, не мога да разбера какъв човек е. Малко сприхав, разправя се със съдиите. Показват му от време на време жълти картони. До червени, доколкото ми е известно, досега не се е стигнало.

— Оказва се, че много ти е известно. А известно ли ти е, че се хвалел, че ще се ожени за Илиана, а тя твърди, че изобщо не го познава. Но, разбира се, и тя чула за тази женитба, та се събудило любопитството ѝ, отишла на мач, видяла го. Казва същото. И на жълтия картон попаднала и вече успя да се ядоса. Видяла, че е и много хубаво момче, разбира се. Най-хубавият футболист...

Пристига и Илиана с този въпрос:

— Познавате ли Наско Сираков?

— Още ли твърди, че ще се ожени за тебе и не се е появил? Сватбата вече наближава, а женихът никакъв го няма.

— Вас човек с нищо не може да ви изненада. И можете ли да ми обясните що за човек е това. Страхотна скица. Ще разправа на цяла София, че ще се ожени за мене, и не е направил никакъв опит да се запознае дори.

— Толкова си любопитна, че се чудя как не си отишла да се представиш.

— Другарко, толкова не ме познавате! Мога да бъда страхотно търпелива...

Беше ми ясно, че тактиката на Наско вече е успяла. Оставаше отблизо да е толкова привлекателен, колкото отдалеч.

Никак не се изненадахме, когато наскоро ни поканиха на годеж, а след това и на една чудесна, щастлива сватба. После дойде и една чудесна малка Славея и Илиана се оттегли от залата, вече забравила огорчението. Нешка не го забрави.

Отивам в Будапеща за Световното първенство по спортна гимнастика и директорът на блестящо организирания пресцентър Петер Силай ме посреща още от входа с добра новина:

— Сега ли пристигаш? Жалко! Преди два часа завърши пресконференцията с президента на МОК. Самаранч. Каза, че идва от България, че е видял вашия ансамбъл. Великолепно! Направил му огромно впечатление и господин Самаранч ни увери, че лично той ще настоява ансамблите да влязат в олимпийската програма. Още веднъж вашата Нешка Робева свърши голяма работа.

— Откъде знаеш, че авторката на ансамбъла е Нешка?

— Не си ли забелязала, че винаги всичко зная. Както и това, че сега тук за тържественото откриване сте изпратили не Нешкиния, а стария ансамбъл. Разбирам ви и все пак много съжалявам, че няма да видя още сега това, което вече е видял господин Самаранч. Ще трябва да изчакам Световното първенство в Страсбург...

Срещам и Андре Беекман, директор на Амстердамското европейско първенство по художествена гимнастика, който тогава ни предупреждаваше, че е приготвил само Български химн, да не го изложим, като пропуснем някой златен медал. Оттогава Беекман следи

с голям интерес проявите на нашия отбор. Вече научил, че Нешка е поела ансамбъла, иска да му кажа всички подробности.

— На каква музика?

— Музиката е специално написана от един наш композитор. Борис Карадимчев се казва...

— Да, разбира се. Робева ще иска непременно и специална написана музика и ще обясни точно какво ѝ трябва. Все пак какво представлява, каква е темата?

— Пролетно надиграване...

— Мисля, че нещо си представям, но сигурно ще излезе съвсем друго. А какво предвиждате — коя ще бъде шампионката в Страсбург? Според мене Лили Игнатова...

Казвам колко се ядосва Нешка на тази вечна прогноза, която ѝ обърква момичето, и колко се ядосва, че Лили не може да свикне с тези прогнози и да не им обръща внимание...

— И сигурно най-много се ядосва, че Лили все пак не става шампионка. Нешка обича най-много Лили, нали? Мене ако питате, няма по-голяма гимнастичка от Раленкова, но нея могат да разберат малцина. Много напред е отишла. Друга гимнастика играе. Изключителна. Но залата в Страсбург ще предпочете жизнерадостното дете на България Лили. Мисля, че познавам тази публика.

— Но ние имаме още една гимнастичка — Диляна Георгиева.

— Да, новото чудо на Робева. Невероятно темпо. Такова нещо не съм виждал. Диляна, разбира се, също може да стане шампионка, но нали знаете — още няма име, а съдийките...

— Не съм съгласна. Съдийките в художествената гимнастика не могат да понасят точно имената. Не сте ли забелязвали, че това е привилегия само в спортната гимнастика?

— Не зная, мисля, че в Страсбург ще предпочетат Лили.

— А съветските гимнастички? Виждали ли сте ги скоро?

— Преди три месеца, но за такъв срок не може да се направят чудеса. Вярно, съдийките са против вас и правилникът вече е остарял. Раленкова играе за единайсет, но повече от десет не може да получи. Десетки получават и други и това не е справедливо. Трябва нещо да отделя класата на гимнастичките. И все пак колкото и да се поощряват едни и да се ощетяват други, класата си е класа и в крайна сметка си

казва думата. А можете ли да ми кажете защо Робева обича всичките си състезателки, а Анелия — не.

— Така ли? Това е съвсем ново за мен. Защо мислите така?

— Ами наблюдавам я вече от години. Ще погали това, ще прегърне онова, ще, целуне трето, на Анелия само ще кимне отдалеч, най-много да я докосне по рамото — нещо като лек тласък преди старта... Най-галените са Илиана и Лили. Не, какво говоря, май Диляна, тя все се гуши в треньорката...

Обяснявам му, че Анелия обича да е сама преди старта, да се съсредоточава, да се концентрира. Илиана има нужда да знае, че я обичат и ѝ се радват, че ѝ се надяват и изобщо че освен нея няма нищо на тази земя в този момент. Лили се страхува и ѝ трябва тази топлинка, тази ласка, за да се отпусне. Диляна, както Илиана, трябва да е много обичаната в този момент...

— Не, не мога да се съглася, че Анелия не изпитва тази нужда. Наблюдавах я с колко обич и молба за обич поднесе цветята си на Нешка след един турнир. Какъв копнеж треньорката да я приеме като другите...

— И тогава Нешка я целуна, нали? Когато състезанието вече беше свършило.

— Защото е победила ли?

— Защото е играла хубаво, силно. Не преди състезанието, защото Анелия тогава действително има нужда да е сама.

Не мисля, че го убедих. Забравих да прибавя най-силния аргумент. Как така „нелюбимата“ Анелия е станала най-голямата гимнастичка. Нали точно Нешка трябва да я подготви така, че да играе друга гимнастика, както после щяха да отбележат всички — гимнастика на бъдещето. Можеш ли толкова много да правиш за някого, когото не обичаш? Е, разбира се, за всички най-силни аргументи човек се сеца все по-късно, когато събеседника му го няма. Но сега събеседникът ми казва нещо, за което с благодарност ще си спомня в Страсбург:

— Не се страхувайте от съдийките. В Страсбург публиката няма да им позволи да прекаляват. Французите са горещ народ и вашите гимнастички не могат да не им харесат. Особено Игнатова.

Връщам се в София и разказвам на Нешка за разговора ми с Андре Беекман.

— Значи пак прогнози за Игнатова. И как да скрия вестниците и как да скрия самата Игнатова от всички, които ще ѝ разказват какво са прочели или какво някой друг е прочел. Значи не обичам Раленкова. Това пък откъде го е измислил. Много си фантазирате вие, журналистите. И този поглед с мъка и болка, и молба за обич. Никак не мога да си спомня у Анелия такъв поглед. И никога не съм се замисляла как изглеждаме отстрани преди състезанието. Ето каква гледка сме били. С някои се обичаме, с другите не. Как искам да му повярвам на Андре, че българка ще е шампионка! Досега все е познавал. Дано и този път...

Позна и този път. Имаше време, когато ни се струваше, че всичко е загубено в това състезание. Само една вечер замръкнахме с трето и четвърто място и ми стана ясно какво ме очаква, когато ще загубя истински. Водеха Белоглазова и Куткайте. Никой да не ме пита как. Анелия изпусна лентата и като че ли наказаха всички. Знаех си, че трябва една грешка на една от трите, за да ми пометат тройката. Откога го чакат.

Чуждите журналисти и треньорки идват и ми казват, че утре моите момичета непременно ще победят, защото са толкова силни, че съперничките им няма да могат да издържат. Потискащо силни. Изключителни. Невероятни. Това се сипе от всички страни като окуражение. Идва Андре Беекман и казва: „Не може утре да не победите. Твоите момичета играят такава гимнастика! Видя ли как ги посреща вече публиката...“ Идва Ливия Меделонски — треньорката на ФРГ, Мария Чижкова — треньорката на чехословашкия отбор, Лида Новакова — журналистка от Полша. Някои казват, че утре непременно ще победим, други, че все едно на кого съдийките ще дадат титли и медали, българките отново показват изключителна гимнастика, все още никой не може да се сравнява с тях. Идва накрая дори съветският телевизионен коментатор Валентин Скарлятин: „Нешке, пригответъй се. Утре ще прием българска ракия. Толкова са ти силни гимнастичките, че не виждам никаква надежда...“

Не ми се прибира в хотела при нашите. Така ме пометоха преди малко. Така ме отрекоха набързо. Казвали ми, че хората ще дойдат тук с по-леки композиции, но с чисти изпълнения. Казвали ми, че нашите момичета дъх не могат да си поемат от риск и трудност и много естествено е това, че Анелия е изпуснала лентата. Казвали ми, но

дебелата ми глава не може нищо да приеме. Нищо, което тя самата не е измислила. Точно така грубо — дебелата ми глава.

Казвали ми и за музиката на ансамбъла. Съветските гимнастички играят по музика на „Кармен“ и, разбира се, французите, които не могат да не обичат Бизе, и не могат да не ръкопляскаат, още щом чуят първите тактове... Казвали ми, предупреждавали ме, съветвали ме и нищо не съм приемала от толкова мъдри съвети. Всичко това не го казват лично на мене. Викат на две крачки. Събрала се е голяма група и все по-голяма става. Спорят, обвиняват. Някой се опитва нещо да ме защити, но протестите задушават единствения ми защитник. Във викането не разбирам кой е. Бързам да се измъкна. Не зная кой ме е видял, кой не, искам по-бързо да изляза. И срещам Силвестър Милчев от вестник „Работническо дело“: „Нешке, горе главата! Не може винаги да си пръв. Важното е, че момичетата играят силно...“

Така му бях благодарна на този човек в тази вечер. Не толкова за това, което казваше, колкото за добротата, за съчувствието, за човешкото отношение.

Смазана съм. Не от това, че една вечер замръквам, без да са начело моите момичета. Не от това, че Анелия изпусна лентата. Не от твърдата решимост на съдийките най-сетне-да пробият българския бастион. Сутринта един вестник питаше ще може ли някой да го пробие. Казвам си — може, всичко може! Но как може тези жени, които от толкова години наблюдават големи и малки състезания, как може да не са видели, че силата на българския отбор е точно в риска, в трудността, в големите композиции. Че ние ако не превъзхождаме рязко, категорично, ще ни пометат, та нищо няма да се види.

Нали все искат всяка година да се организира екскурзия, да им се дават командировки, да отидат на голямо състезание, защото са специалкстки и трябва да се учат. И какво научиха от толкова много учене?

Осъмвам с триста закани. Най-страшната от всички — ще видите днес как ще играят българките!

Играят фантастично. Прав беше Андре, като казваше първата вечер: „Нешке, не може утре да нямаш шампионка. Никой не може да издържи на твоята тройка. Страшни са! Над съперничество, над съдийство!“

Винаги с особена благодарност ще си спомням за страсбургската публика. Как бързо, как точно се ориентира, как умее да отличи това, което е действително за отличаване. До какви непознати, невиджани размери стига възторгът. Слушах залата и това беше най-хубавата музика, която някога съм чувала — този грохот от аплодисменти за моите чудесни момичета.

Анелия игра като ... Анелия. Няма никакво друго сравнение. Никоя не може да играе като нея. Това беше Анелия, каквато я виждах след една година. Това беше зала, която явно може да изтръгва нещо от неподозирани глъбини. За оценка 9,9 публиката вдигна такъв скандал! Ще помислиш, че ще се срутят стените на зала „Ренюс“. Десет минути никой не може да потуши развилнялата се буря. Напразно спикерът повтаря непрекъснато, че така пречат на френската гимнастичка, на която предстои да играе след Раленкова. Накрая започна да повтаря: „Франция, Франция“, докато прикове вниманието. Заслушаха се хората да чуят какво ѝ е на Франция и разбраха едва тогава, че ще играе състезателка от Франция. На съдииките им стана ясно, че в тази зала трябва да се внимава.

Лили, която във вчерашния ден ми беше скъсала нервите с безупречната си прецизна, точна, страхлива игра повече, отколкото Ани с изпускането, сега ме караше да забравям за всички ядове, които ми е създавала. Ето го жизнерадостното дете на България. Наистина подлуди тази чудесна зала. След протеста за онова 9,9 на Ани и на моите момичета започнаха да вдигат десетки. Само че няма ли да се окаже малко късно? Преди това за обръча на Лили вдигнаха 9,8. Видеозаписът не можа да покаже никаква грешка. Защо бяха смъкнали тези две десети? Някоя от съдинките видяла, че обръчът вибрира, но понеже бил чак до тавана, в този момент видеозаписът не могъл да го хване. Толкова е излишно да се пита защо, че се учудвам на упорството си...

На Даля Куткайте нервите не издържаха. На Галина Белоглазова ѝ предстоеше да играе бухалки, последния уред. Трябваше да го изиграе без грешка и да бъде шампионка. Спъна се и изтърва бухалките в последната секунда. Буквално на самия финал, когато оставаше само да се поклони на публиката и да поеме короната.

Сега вече всичко щяха да решат бухалките на Диляна. Не мога дъх да си поема от напрежение. Казвам ѝ: Диляяче, нямаш никакви

шансове. Играй ги тези бухалки така, че зала „Ренюс“ да ги види в целия им блясък. Хайде, дете, покажи какво можеш. Диляна се усмихна щастлива още преди победата. Все и казвам — внимавай, Диляна, не забравяй мярката, внимавай да не изскочиш от килима. Сега и казвах точно това, което иска да чуе Диляна — играй, както ти можеш да играеш. Игра. През цялото време се страхувах само от едно — да не изскочи наистина извън килима. При всяко доближаване до края си казвах това вечно „внимавай“, което сега за щастие не можеше да чуе. Музиката се чуваше само някъде в началото. Диляна играеше под такта на аплодисментите. Ах, как обича точно този съпровод Диляна!

В краткия път от подиума до мене вече е научила, че е шампионка. Абсолютна световна шампионка и идва да се гушне безкрайно щастлива и да прошепне няколко думи — най-голямата награда за треньора: „Благодаря за всичко. И затова, че ми казахте, че нямам никакви шансове. Ако знаех, че от бухалките зависи титлата, щях да се стегна и може би да сгреша.“

Ако ме питат как трябва да се държи треньорът на самото състезание, как да окуражи състезателите, как да се оползотвори максимално изработеното в тренировъчната зала, как да се даде повече, не по-малко, защото това, че се играе пред публика, стимулира едни, потиска други, това, че се играе на голямо състезание е също психологически фактор с две остриета ... няма да мога да кажа. Не защото не искам, а защото действително не мога. Аз съм си създавала един подход, проверен в много турнири, различен към всяка. Какво трябва да кажеш в последната минута, за да събереш всичко, което има в своята състезателка? Може би въпрос на интуиция. Нямах време да премисляш, да правиш анализ, да избираш предварително подготвени думи. Те идват някакси в момента.

Какво не трябва да прави треньорът по време на състезанието, зная. То беше желязно правило на моята треньорка, стана и мое. Състезателите не бива да се товарят с мисълта за класиране, оценки, съдии. Треньорът трябва да се подготвя да посрещне спокойно и грешката. Това е нормално човешко поведение. Никой не е машина, за да искаш да бъде безотказно точен. Моята грижа да не се допускат грешки е в тренировъчната зала. Ако там всичко е подготвено както

трябва, грешката вече ще бъде някаква случайност и трябва да се приеме, без да се драматизира.

Абсолютна световна шампионка — Диляна Георгиева. Световни вицешампионки — Раленкова, Игнатова, Белоглазова. Никак не е лошо. За момент забравям всички ядове и страхове. Как изглеждаше безнадеждно всичко и как хубаво завърши. Питам се за кой ли път — може ли човек да е толкова щастлив, и се сепвам. Как така завърши? Завършил е многобоят на индивидуалните състезателки. Ами шампионатът на уредите? Ами ансамбълът?

Изпуснаха две от момичетата във втория ден обръчите и се надигна тази вълна, която не можеше да не се надигне. Не ме интересуваше кой какво говори. Момичетата трябваше да се стабилизират, за да им се напомни, че са много добре подготвени, няма от какво да се страхуват и главно да не нищят сега грешката. Тръгвам към тренировъчната зала и чувам двама български журналисти да си говорят доста високо, така че всички да ги чуят:

— Видяхме чудесно българско изпускане на обръчи.

— Ами говорих й аз, че тази музика не може да се наложи...

За какво ли единият се радва на чудесното българско изпускане, какво общо има грешката с музиката... Чудя се тези двамата за какво ли пък злорадствуват. Сигурно ме мразят, въпреки че не мога да измисля никаква приемлива причина. Но, от друга страна, могат ли да мразят шестте момичета? Изключено! Това са деца, които не са успели да влязат в конфликт с никого. Съвсем сигурна съм, че двамата журналисти дори не ги познават... Абе, какво съм се загрижила за такива глупости. Злорадствуват, защото им се злорадствува и имат повод.

Това, от което бях най-доволна и обнадеедена, е, че децата не се караха. Успокояваха се. Пожалиха двете, които сбъркаха. Спомних си как в Лондон след една такава грешка цяла нощ се караха, прехвърляха си вините тренъорки и състезателки. И, разбира се, третото ни място съвсем не беше изненадващо. Това, че тези момичета си бяха създали добър колектив, ме караше да вярвам, че ще издържат в най-трудното, в последния ден, когато се решава победата.

Издържах. Играха така вдъхновено, така ярко, подчертаваха с толкова настроение всеки детайл, че се видя цялата красота на

композицията, цялата красота на шест момичета, които нямаше какво да крият. Можех вече наистина да си отдыхна. Въпреки силата на трите големи никой наистина нямаше да ми прости провала на ансамбъла. А за мене вече и второто място щеше да се смята за провал.

Шампионатът на индивидуалните състезателки беше ново тържество на българската школа. Отново 14 медала. Отново три пъти по три български знамена на пилоните. Само че сега бях тръгнала с девет гимнастички и деветте станаха световни шампионки, защото и двете вицешампионки от многобоя взеха златни медали на уредите. Наистина точно такава победа не бях имала и толкова щастлива не бях се чувствувала.

Стойчо беше тръгнал с колата за Страсбург и аз реших да се върна с него, не със самолета. Добре, че останах, защото на другия ден установихме, че колата е разбита и ограбена и бяха необходими няколко дни, докато се оправи. Трудно е сам човек след такава радост да се оправя в чужда страна. На връщане в Белград отседнахме за една нощ в една колежа — Вера Радославлевич. Тя ме посрещна с тържествена торта, направена по тържествения случай. Обадила се Маргарита и каза, че съм герой. Отначало не обърнах внимание на цялата тържественост на Вера.

— Ама ти не разбираш ли какво ти казвам? Ами да, за Маргарита съм си все герой...

Казвам го и изведнъж се сепвам. Ама за какво ще се обажда Маргарита чак в Белград. Да не би... Не смея да си го помисля...

— На социалистическия труд? — пита Стойчо.

— Точно така, някъде съм го записала...

Отпразнувахме веднага, разбира се. Стойчо все има някакви бутилки за всеки случай. Ето ти го и случая. Радвам се и бързам да се прибера, за да видя истина ли е. А си мислех, че мене никакви награди не могат да ме развълнуват...

Отивам към залата с малко страх. Сега, след такава победа, как ли ще се разфукат, как няма да им се тренира, колко ли ще ме успокояват, че нас вече никой не може да ни настигне. Нищо подобно. Щастливи, мобилизирани, готови за нови подвизи. Изглежда си спомнят онази кошмарна вечер, когато замръкнахме с трето и четвърто място. Изглежда малките настръхват, като си спомнят какво беше след грешката.

Предстоеше подготовка за Олимпийските игри в Лос Анжелос. Първите за художествената гимнастика. Започна едно наистина ужасно време, когато непрекъснато ни се напомня, че игрите, разбира се, не са като световно първенство, че нищо няма да струват досегашните ни победи, ако се провалим точно на първата си олимпиада, че трябва съвсем сериозно да се отнесем и т.н. Имаше дни, в които съжалявах, че сме станали олимпийски спорт. Това, когато много ми натежи напрежението. Иначе се радвах, разбира се. Кой би искал повече една олимпиада...

Бяха определили от миналата година и комисари. Когато пристигна представителят на ЦК на ДКМС, вече изтръпнах. Представях си го, както започна да идва всеки ден, че изведнъж ще реши да изпълнява комисарските си задачи и ще започне да ни агитира всеки ден колко страшно е на олимпийските игри, и как трябва да преустройваме работата си, и как по-сериозно да погледнем. Настръхвах и чаках деня на конфликта, защото твърдо бях решила, че ако и той започне да ме поучава непрекъснато, няма да издържа. За голяма моя радост Ангел Гурмев, който в началото идваше, наблюдаваше тренировките и мълчеше, постепенно се отпусна, сприятелни се с момичетата, разведрявате атмосферата с някоя шега. Започна да носи най-новите, най-хубавите книги, да осигурява билети за театрални постановки, от време на време пристига с някой артист. Внесе празниците в нашата зала. Рожден ден на някое момиче, за което, записани в работата си, не се сещахме. Отначало се питахме за коя ли е днес, щом видим Ангел с букет, после започна да ни предупреждава няколко дни по-рано, та да си бъде празникът празник. Пристигаме ли, заминаваме ли, на какъвто и да е турнир — Ангел е на аерогарата. Среци с щангистите, среци с алпинистите, среци с артистите от Младежкия и Народния театър, с работници от заводи... Как успява да ги организира така, че да се връщаме с благодарност към тези вечери, към тези разговори.

Поехме и шефството над един дом за изоставени деца в Бояна. Носехме им подаръци, децата много ни се радваха. А когато си тръгвахме, плачеха и ние се чувствавахме виновни с чужда вина. Имаше едно много хубаво и много тъжно момченце. Много ми се искаше да го взема. Стойчо пита: „А защо точно хубавото момченце, защо не вземеш някое грозничко, защо не вземеш всички...“ Няколко

дни у дома остана едно момче, на което трябваше да се осигури специална медицинска консултация. Стойчо протестираше, че ако остане по-дълго ще му дожалее и няма да може да го върне. И ако не мисля да превръщам дома ни в частна детска градина, трябва по-бързо да се справя с медицинския проблем и да отведе момчето в детския дом. Истината е, че аз нямах време да се грижа достатъчно дори за дъщеря ни, така че не беше справедливо да му стоварвам нови грижи. И той си има работа и в крайна сметка не може да се помогне на всички деца, но всяко посещение в Бояна ме разстройваше. Момичетата също се връщаха в залата като попарени, а когато директорката се обаждаше отново, нямах сили да ѝ откажа.

Нашият неуморим комсомолски комисар проявява безкрайна изобретателност, когато трябва да зарадва, да развесели момичетата. Устройва и карнавали, които са наистина весели празници. Понякога съвсем тактично намеква: „Виждате ми се всички много уморени. Какво ще кажете за една екскурзия до Витоша“, или „Какво ще кажеш, да организирам ли един ден бригада в кюстендилските черешови градини...“, или „Обадиха се от Димитровград. Решили са да си построят младежки дом. Искат първите средства за него да съберат от една продукция на националния отбор.“ На Димитровград аз никога не мога да откажа. Там публиката ни посреща така хубаво... От време на време в нашата зала пристига и Станка Шопова, тогава първи секретар на ЦК на ДКМС. И тя пита дали имаме нужда с нещо да ни се помогне. И не ни затормозява с това, колко много очаква цялата общественост и колко ще бъде жалко, ако не издържим. Не, държи се съвсем естествено, разведрява това напрежение и неизменно завършва с: „Ако ви трябва нещо, ако имате някакъв проблем, в който можем да ви помогнем...“ Нямаме. Доволни сме, че усещаме непрекъснато тази грижа. Достатъчно ни помагат и с това, че ни изпратиха Ангел, защото се оказва, че действително ни е бил нужен такъв човек. По-ведро стана с него в нашата зала. И за да не ни липсва никога, когато е в отпуската, когато е в командировка, идва едно друго момче — Румен Ангелов. Понякога го виждаме на аерогарата, понякога в залата и знаем, че Ангел не иска да ни остави без внимание. И тогава, когато го няма, трябва да ни посрещне добрата усмивка на Румен...

Имате ли нужда от нещо? Може ли някой да ни помогне — пита винаги другарката Шопова. Нямаме. Можем да си помогнем само ние.

Програмата, която подготвяме за, олимпийските игри, трябва да е наистина супер. И е. Работим с огромно увлечение. Гледам каква чудесна тройка имам, гледам как до големите ден след ден израства мъничката, крехката като трепетлика Бианка. Усещам сърцето си да пее и от време на време да се свива от една съвсем нова болка. Защо регламентът на игрите предвижда две, а не три момичета? Коя от тези три толкова големи гимнастички ще трябва да се лиши от големия си шанс? Защото нали и трите са получили шампионска подготовка, и трите са доказали, че могат да бъдат на първо място, а всичко ще се реши най-вероятно от състезанието в последния момент. Досега нервите и на трите издържаха, но трябваше да се борят с момичета от други отбори. Никога помежду си. Няма ли да ми осакати атмосферата в отбора тази борба? Какво ли си мислят сега, когато са се втурнали в тази подготовка за първите си олимпийски игри? А не са ли толкова мобилизирани точно защото всяка усеща вече, че трябва да защити мястото си и това ще бъде „адски“ трудно, както са свикнали да се изразяват. Точно „адски“... Не зная добро ли е, не е ли, че три толкова силни ще трябва да се преборят за две места. Сърцето ми се свива, като си помисля, че трябва да замина с две и едната да е резерва. Една от тези три — резерва! Как ще го понесе. Аз отсега не мога да го понеса.

Бяха попитали на пресконференцията в Страсбург новата абсолютна световна шампионка:

— Дава ли ви сега титлата някакво предимство при определянето на олимпийския отбор?

— Никакво. След няколко дни влизам в залата с всички и нямам ни права, ни предимства. Само това, което си завоювам във времето до игрите. Ще е нужна много работа. Другите кандидатки имат много качества и също никакви предимства...

Умно, точно отговори Диляна. Никой няма никакви предимства. Аз също.

Една френска журналистка — Кристиан Вайбел, беше написала след шампионата на Световното първенство в Страсбург: „... Световната шампионка от Мюнхен Анелия Раленкова, втора предишната вечер, просто омая всички със своята смелост, грациозност, чар. Публиката бе в краката ѝ. Журито в тон с публиката. Десет за съчетание с обръч, 10 за топката, 10 за лентата и «само» 9,9

(му се иска на човек да напише) за съчетанието с бухалки. Това струпване на постижения беше едно признание за непокътнатия талант на една световна шампионка, която ще гони своя реванш по време на Олимпийските игри в Лос Анжелос, ако пожелае Нешка Робева. Защото изборът на двете в рамките на българския отбор ще бъде страшен — в духа на Корней: дългът преди всичко.“

Ето че Кристиан Вайбел се беше сетила и ме пожали в деня на най-голямата ми победа. Нищо по-точно от написаното — изборът на двете в рамките на българския отбор ще бъде страшен. Само че нищо не зависи от това, какво ще пожелае Нешка Робева. Единственото, което мога да искам, е да играят трите. Ако продължаваше да се състезава Илиана, сигурно щях да искам да са четири...

Какво искам аз, няма никакво значение — не мога да променя олимпийския регламент. В крайна сметка кои ще бъдат тези две, си е техен проблем. Моят е по-прост, по-ясен — как да ги подготвя и трите така, че да е трудно да се каже кои две. И още — нещо — да се заема по-сериозно с Бианка Панова. Това, че ми предстои олимпийска подготовка, съвсем не означава, че трябва да се занемарява едно безспорно ярко дарование.

Как да подготвя трите така, че да е „страшен“ изборът в рамките на българския отбор? Какво още, след като се смяташе, че сме стигнали невъзможния вече таван на натоварване?

Като състезателка никак не обичах кросовете. И никак не бях убедена, че са ни нужни. Мислех си, че се изморяваме без никаква нужда. Но не смеех да го кажа. Тогава почти всички треньори с амбиции приемаха кроса като нещо абсолютно задължително. Смятаха, че дава сила, че е изключително полезно това бягане на открито. Увеличаваха километрите и така вярваха, че увеличават и издръжливостта. И сигурно има нещо вярно в това, но защо никак не можех да се примиря с кроса и никога не можех да повярвам, че ми е полезен. Когато отидох при Изан Абаджиев да ме посъветва какво да правя с този крос, в който толкова се съмнявах, но не смеех да го премахна така изведнъж, когато все още почти всички треньори го смятат за задължителен, Абаджиев ми разказа една любопитна подробност от своя опит. Бягал в сняг до колене, после бягал на един крак, на другия. Километри. Очаквал, че ще стане много силен, че резултатите ще отхвъркнат. Та нали още никой не бил правил точно

такъв крос. Вместо да отхвъркват нагоре, резултатите започнали да спадат застрашително. Утешавал се — нищо, ефектът сигурно ще дойде по-късно и упорствувал. После разбрал, че никакви добри резултати не могат да се постигнат по този път. Ако бил бегач, може би, но като щангист — безнадеждна работа. Оттогава се научил да търси силата в специфичната работа с щангата. Сигурно и аз ще намеря качествата, които търся, точно в спецификата на художествената гимнастика. Трябва само да се мисли и да се търси...

Благодарна съм му на Абаджиев. И мислех, и търсех, и намирах, и бях щастлива с всяка своя истина — изтрудена, изстрадана.

Наскоро Маргарита беше правила едно интервю с големия треньор и той беше казал, че в неговата зала и в залата на Нешка Робева факторът увеличаване на физическото натоварване е вече на изчерпване. Трябва да се търсят психологическите фактори. Точно тази мисъл ме занимава вече от доста време. Трябва отново да се мисли и търси. Всъщност треньорската професия е точно това — непрекъснато мислене и търсене, но то се налага в някаква свръхдоза в такива повратни моменти. В това е трудността, но и удовлетворението.

Бедата ме връхлетя така изневиделица, че забравих всичките си предишни страхове. Преди световното първенство Анелия беше получила някаква малка, но болезнена мускулна херния. Извикахме специалист, би й някаква инжекция и забравихме и за травмата, и за болката. Сега Ани тренираше, не чувствуваше никаква болка, но на това място, на бедрото, мускулът започна да хлътва. Стана като малка дупка. И ето че нашият лекар започна да изказва отначало мъгливо, а после все по-ясно опасенията си, че може би инжекцията е била бита в нерва, че може би това е началото на някаква дълбока атрофия, че може би Анелия ще се парализира.

Бяхме на лагер в Кюстендил. Не можех да разбера как при такива опасения лекарят си стои най-спокойно в Кюстендил. Как може толкова страшни „може би“ да му се въртят в главата и да не предприеме нищо! Вдигнах тревога, исках да се постави диагноза, да се търси незабавно лечение. И ето че лекарят, който беше поставил инжекцията, замина с Ани за Франция. Френският специалист не бил виждал такава травма-Нямал представа какво може да бъде. От нашето дружество заведоха Ани в ГДР. Там имало някакъв специалист, който правел чудеса. Немският специалист бил виждал за втори път такава

чудо. Първият случай, който му бил известен — на един шахматист. Не бил много сигурен какво може да е, но бил готов да направи операция. Представителят на дружеството не се решил да я остави на операция, преди да ме попита. Какво мога аз да зная? Едното светило не било виждало такъв случай, другото виждало за втори път и е готово да прави операция. На шахматиста правил ли е? — питам. Не попитали. Все едно, вижда ми се съвсем ненадеждно това, че някой е готов да прави операция, дори когато не е наясно какъв е случаят.

Започва натиск от много страни да се реша на тази операция. Идват при мене треньори и състезатели, които имат основания да са благодарни на този професор. Самата Анелия, вече доста напласена, се моли да я оперират. Не я боли. Тренира. Непрекъснато ѝ повтарям да не натоварва крака и непрекъснато мисля за страшната опасност. Няма ли български специалисти, не можем ли да получим тук консултация? Може би някой от нашите професори ще знае какво е. Питаме, разпитваме и стигаме до професор Андреев от ИСУЛ. Той преглежда момичето, казва, че няма нищо страшно и се заема с лечението. Няма нужда от операция. Само поморийска луга, масажи, физиотерапия...

Само преди два дни вървах и си повтарях — само да оздравее Ани, нищо друго не искам, нищо друго не ме интересува. Все ми е едно какво ще стане на всички състезания, които идват. Само да оздравее... Каква полза от всички победи, ако ми осакатее момичето. Нищо, нищичко, ама съвсем нищичко не искам — само да е здрава. Сега, когато видях колко спокоен е професорът, колко уверен, че това е дреболия, не се сдържах да не попитам:

— Ще може ли пак да тренира, да се състезава?

Професорът се усмихна разбиращо:

— Всичко ще може. И да тренира, и да се състезава, и да бяга, и ръченица да играе. Само не искам да се намесват други лечители. Ако ми се доверите изцяло, гарантирам ви пълно оздравяване.

Доверих му се. Ани също. Трябваше да имаме търпение, както ни съветваше професорът, но нямахме. Чаках с нетърпение всеки ден какво ще ми каже, докато един ден каза щастлива, че се връща усетливостта на това място. Започна бавно, но видимо да се възстановява мускулът. Започна бързо, бурно да се възстановява надеждата.

И ето че още незарадвали се както трябва — нова беда. Дискова херния. Болки в кръста, които получава, когато не е загряла добре и започне тренировката. Колко пъти съм казвала, че не искам изпотени да излизат навън, да лягат на пода. Колко пъти съм казвала, че веднага трябва да сменят запотената със суха дреха. Колко пъти съм казвала... Какво ли не съм казвала...

Колкото бях изплашена за Ани, толкова сега съм ядосана. Не мога да гледам от яд. Как може една толкова голяма гимнастичка да бъде толкова небрежна.

И понеже, изглежда, няма по-вярно от това правило, че една беда никога не идва сама, се разболява и Дилиана. Някак си по симпатия. Къде е Кристиан Вайбел да ме види колко ми е страшно, че не мога да избира от три големи гимнастички две. Сега ми е останала една. Заглушавам болката с много работа. С Лили, с Бианка, с другите малки, с новата ансамблова композиция. И което е най-интересно, точно когато съм в най-затруднено, в невъзможно положение, Лили забравя за фасоните си. Става такова добро дете, че безкрайно много го обичам, всичко забравям, всичко прощавам. Никога, никога не съм имала такава гимнастичка. Талантлива, добра, усмихната. Какво е това, жал ли някаква изпитва към мене в този момент, такт ли, или разбира, че положението е толкова сериозно, че трябва да се стягаме. Все едно какво е, важното е че Лили в такива моменти е чудесна и ми дава сила да не рухна от отчаяние.

Във всички зали на олимпийските отбори има един календар. С големи цифри се отбелязва колко дни остават. А аз със свито сърце си отбелязвам, че застрашително намаляват и се питам как ли ще наваксам, когато една от двете се върне, и със скрита надежда си добавям: А защо не и двете? И защо не по-скоро? ...

Искам да се върна към някои моменти от този период, които Нешка забрави, а ми се струват съществени...

Отивам преди Страсбург в залата и казвам на Нешка, че токущо съм изпратила страница в печатницата със заглавие „Раленкова, Игнатова и седем дебютантки“.

— Само че, ако искаш да ти е вярно заглавието, трябва да го смениш. Най-точно ще бъде Раленкова и осем дебютантки...

Чак сега забелязвам, че Лили не е в залата.

— Какво е станало?

— Изгоних Игнатова.

— И какво от това? Изгонила си я и утре ще си я върнеш. Затова ли да си сменям заглавието? Нали е здрава Лили? Нали нищо ѝ няма?

— На нея нищо ѝ няма, но на мене ми има. Омръзна ми и повече не мога. Този път вече е съвсем сериозно. Реших, че трябва да го направя и заради самата Лили. Изведнъж се върнах към всичките ѝ непоносими предстартови трески и се ужасих. Ти представяш ли си да започне всичко това преди олимпиадата? Ами така тя си отпада автоматически, защото тогава ще трябва да се избират две. Нека сега разбере, че няма прошка, че работата е съвсем сериозна. Нека се стегне и преди олимпиадата да бъде равностойна с другите. Тогава няма как да я спасявам с обяснението, че си е такава ревла в последния месец, а пък на самото състезание — да видите какво момиче. Както виждаш, откакто сме станали олимпийски спорт, от комисии и посещения не можеш да се разминеш и всички те гледат под лупа. Така че, ако искам да запазя Лили за олимпиадата, ако искам да я запазя като гимнастичка, този път трябва да съм съвсем твърда. Не мога да ти кажа колко ми олекна, като го реших. Ами то иначе е безкрайно ходене по мъките. Само че нямам никакво намерение да ѝ казвам, че го правя за нейно добро. Сърдита съм и толкова.

Не съм много убедена, но и не съм много сигурна, че този път ще върне Лили, така че бързам към печатницата да си направя корекциите.

На другия ден отново отивам в залата.

— Смени ли си заглавието?

— Смених го.

— Представяш ли си как ще се стресне Лили, като го прочете. Веднага ще разбере, че няма шега. Досега никога не си публикувала такива неща. Елена Игнатова сега вече окончателно ще те намрази. Няма значение. Нека веднъж завинаги Лили разбере, че няма да си играем на идими-дойдими. „Сладката грешка на Нешка!“ Хайде де! Ще си прави с мене каквото си иска и ще я търпя. Дума да не става. Представяш ли си как ще се стресне, като прочете...

Не ѝ казвам, че няма да има от какво толкова да се стряска. Излиза „Старт“ и самата Нешка е изненадана: „Ама ти какво си написала?“ „Раленкова и седем или осем дебютантки“ — такова едно какво е заглавието, а вътре обяснявам, че Лили или ще играе, или няма да играе в Страсбург, но по-вероятно е да играе, ако...

— Не, прощай. Този път прогнозата ти никак няма да излезе вярна. Няма да играе. Толкова...

Бре, огън жена. Откога не съм я виждала толкова категорична. След няколко дни заварвам Лили, грейнала от радост. Тренира, като че не идва световно първенство, а току-що е отминало и тя е шампионката. Нешка — също щастлива.

— Не можах да издържа. Презираш ли ме?

— Глупости. Обичам те...

Тренировката продължава. Остават четири дни до заминаването. Как може да презира човек толкова щастлива жена, която тръгва на световно първенство с девет чудесни момичета.

В Страсбург (ноември 1983) заварвам тази психологическа „война“, която се води негласно в тренировъчната зала преди състезанието, в разгара си. От съветския отбор четири тренират равностойно. Предварителната заявка за състава е Куткайте, Белоглазова, Девина и в последния момент сменят Девина със Зарипова. От две години съветските вестници пишат за изключителната Зарипова. Не бяхме я виждали, но ако се съди по това, което прочитаме от време на време, такова нещо в гимнастиката не е виждано. Втриса ни направо от тази новина, но никой нищо не коментира. Само Ани казва:

— Вярно ли, че не Девина, а Зарипова ще играе?

— Вярно.

— Много хубаво, тъкмо ще я видим най-сетне.

Венера Зарипова. Какви страхотни качества имаше това момиче. Прави бяха съветските спортни журналисти да ѝ залагат големи надежди. Нямахме само едно, но много важно качество — психика. Просто не беше готова за такова голямо състезание.

Сто пъти благославям Нешка, че не е толкова твърда, колкото понякога ѝ се иска, че си върна Лили, че сега имаме толкова силна тройка. Не искам да си представя какво щеше да бъде без Лили. Не искам да си представям какво щеше да бъде без Диляна. Не искам, не мога да си представя какво щеше да бъде без Анелия на това състезание.

Струва ми се, че никога няма да забравя точно тази вечер, когато замръкнахме без временни водачки в състезанието. Нешка беше чула само някаква групичка, в която предупреждавали, съветвали, а сега

обвиняваха. Не, не беше само това. Някои се възмущаваха от съдийките, някои плачеха, някои твърдяха, че няма да го преживеят. Все женски приказки.

Какво толкова се беше случило? В какво ни убеждаваха досегашните победи? Че вечно все ние ще сме на върха?

Интересно, че много от тези жени обвиняваха Нешка и нито една състезателка. В какво се беше провинила треньорката? В много трудни композиции и в това, че никого не слуша, и в това, че музиката на ансамбъла не им харесва. Тази музика е била приета от един доста разширен състав още в началото на годината. Досега никой нищо не казва и изведнъж преди самото състезание и вече по време на състезанието се оказва, че Нешка е направила фатална грешка. Един разбунен кошер. Всеки нещо бръмчи. Добре е, че Нешка бързо си прибра момичетата да не гледат, да не слушат, да не попадат в този водовъртеж от „спорове“, които продължават до сутринта в хотелите.

По време на състезанието Стоян Раленков стои зад гърба ми, Илиана Раева — до мене. Илиана казва, че чак сега разбира колко по-страшно е да гледаш, отколкото да играеш. През цялото време наистина трепери, радва се на всяко силно изпълнение, скача и вика от възторг, когато някоя от нашите е приключила и публиката бурно я аплодира. Окуражава и дава тихичко съвети през цялото време: „Дръж...“, „Чудесно...“, „Точно така...“, „Браво, Ани, страхотна си...“, „Дръж, ой, че високо...“, „Браво...“ Не млъква, но е тиха, никому не пречи. Когато Анелия изпуска лентата, Илиана тихичко простенва, а Стоян изревава страшно. И с това утежнява още повече тази грешка. Към нас се обръщат стотици очи. Не знаех, че така мога да съскам:

— Стояне, млъквай или излизай, защото не зная какво ще направя.

Не зная какво е разбрал Стоян, но кротко казва:

— Добре, права си! — После на почивката: — Права си е Нешка, като не иска ни бащи, ни майки по състезанията. Не е за родители тази работа. То и пред телевизора да седиш, не е лесно, но това тук е ужасно. Щях да получа инфаркт...

Виолета Георгиева обикаля около хотела с надежда, че по някое време ще попадне на Дилиана. Още с пристигането се озовала в тренировъчната зала, момичето се захлупило на майчиното рамо и се

разплакало. Нешка само с един поглед прогонила Виолета и сега не смее да се мерне.

По коридорите на нашия хотел кръжат, жужат възбудени треньорки, съдийки, деятелки. Нешка е затворила своите момичета и се надява, че все пак ще успее да ги изолира от тази шумотевица. Една стотна от тази атмосфера на тревога и възбуда да е проникнала в автобуса, през стените, през вратата — им стига. Унищожителна доза.

Как успяват да се наспят в такава вечер, да се мобилизират на следващата сутрин, да се концентрират следобеда — те си знаят. Може би успяват, защото знаят и това, че са силна тройка и никой в крайна сметка не може да им се опре. Може би защото знаят, че имат изключителните си композиции. Може би, защото знаят как е отработен всеки детайл до Нешкиното „Добре!“

Отново една българска дебютантка стана абсолютна световна шампионка. И с играта си заслужи напълно титлата. Отново Лили Игнатова стана световна вицешампионка, страхлива в първия ден, чудесна в другите два. Игра така, че всички, които предпочитат Лили, да кажат: „По-шампионка от нея не може да има, ама на...“

Това, което беше свършено ново на страсбургското първенство, беше Анелия. Изключителна. Действително гимнастичката на бъдещето. Пластична, грациозна, динамична, артистична. Свършена. Страсбургската публика не можеше да не стигне до такава дълбочина. Не, това беше залата, най-надарена да види красотата. Поне досега.

Неизказано горда съм се чувствувала с всяка победа, щастлива, че светът вижда какви дъщери е родила тази наша малка земя. Но в тези дни Анелия ме накара да изпитам нещо, което бях изпитала преди четири години на Лондонското световно първенство, когато игра Илиана Раева. То беше свършено нова гимнастика — това, което показваше Илиана. Сега дойде ред на Ани да отбележи така мощно, така властно нов етап в развитието на този спорт...

Вечерта на пресконференцията изживяхме отново гордостта, че сме българи. Нешка Робева отговаряше така бързо, живо, понякога и иронично, свършено точно и дипломатично, че журналистите поглеждаха със съжаление към колегата, опитал се да я провокира. После отново ръкопляскаха. Силвестър Милчев казваше след това: „Чувствувам се така, както днес в залата — горд и благодарен. Тази жена е изключителна.“ Впрочем това дойдоха да ми кажат и други

колеги. Лида Новакова от Полша казваше: „Сега и да се оттегли вашата треньорка, вече е дала очертанията на художествената гимнастика за следващите десет години. Та тя обогати треньорките от цял свят с ново мислене. А как говори само! Как може да каже всичко и нищо излишно, и толкова точно, и с толкова чувство за хумор. Фантастична!“ Андре Беекман от Холандия повтаряше: „Знаех си аз — такава треньорка не може да не победи. И откъде само намира сили и да създава, и да отстоява създаденото. Изключителен творец.“ Великолепна, изключителна, феноменална... Всеки от излизащите от залата за пресконференция търси едната дума, с която да определи нашата наистина феноменална треньорка.

Когато в Мюнхен победи дебютантката Раленкова, питаха: „Действително ли от всяко момиче, което тренира при нея, може да създаде шампионка? Как може три момичета от една улица да са толкова красиви, изящни, силни?“ Сега питаха: „Неизчерпаеми ли са възможностите на българската гимнастика, неизчерпаеми ли са възможностите на българската треньорка?“ Та това беше четвъртата шампионка от отбора на Робева! Фантастично наистина. Жулиета Шишманова беше подготвила една световна шампионка, която после под ръководството на Златка Пърлева и Лили Мирчева беше защитила още два пъти титлата си. Този български рекорд остава още непокътнат. Албина Дерюгина беше извела дъщеря си два пъти до световния връх. Сега Нешка Робева показваше четвърта изключителна гимнастичка. Шампионка, но до нея две вицешампионки на света, които по нищо не ѝ отстъпват. Напротив, от новата победителка се очаква да ги застига по зрелост, по дълбочина на изпълнението.

Една моя приятелка — Росица, която разбира и обича художествената гимнастика повече от много специалистки, ме обвинява, че не виждам величието на Нешка.

— Страхът, болката, съмнението — това всеки го изпитва. Много е човешко, много е земно. Не ни дава представа за мащабите. Ти я виждаш много отблизо. А защо, когато пишеш за Жулиета, тя е избистрена, мощна фигура. Защото вече я няма и ти си спомняш повече тези неща — как е заключвала съдийките, как е категорична и неотстъпваща, как върви през една зала и от всички краища на тази зала се вижда, че минава Жулиета. Царствена, величествена! Не

минава ли поне след победата, поне за мъничко така царствено и величествено и Нешка?

— Не минава. И на мене много ми се иска да минава, но не минава. Когато тръгнат към нея с кинокамерите, с фотоапаратите, мъничко се поизправя. Съвсем мъничко. Иначе си ходи много нормално — по-скоро свита, отколкото наперена. Не, никаква величествена гледка.

— Някъде все пак трябва да съществува това величие. Не може да ни носи толкова радост и гордост, без да го има. Защо поне не кажеш като Георги Дюлгеро̀в, че е българският феномен.

— Защото го каза Дюлгеро̀в. Защото той се сети, а не аз. Защото той я видя някак изведнъж, когато беше станала вече българският феномен. Аз си я знаех отдавна. За мене си е съвсем земна. Обикновена и необикновена, но ти наистина ме караш да се замисля в какво е все пак това величие. Ще го потърся. И ето сега, когато се връщам към тази пресконференция, се сещам за една от неговите черти. То е може би и в това, че, тя дръзва да надскочи най-дръзката в този спорт — своята тренировка. Жулиета казваше: „На Мария ѝ прилича короната“ и правеше всичко възможно тя да я има. На другите две отреди ролята на помощнички. Нешка каза: „На всяка, която подготвям, трябва да ѝ отива короната. За всяко състезание — шампионска подготовка на трите. На състезанието да доказват правата си.“ Каза го още в самото начало и го отстоява непрекъснато.

— Да — казва Роси, но не е достатъчно...

— Не е, когато стигна до друг величествен момент, ще го отбележа...

Дойде ред и на ансамбъла да защити своята тренировка от развихрилата се буря. Вече го бяха отrekli: „Няма да издържат. Играят в края на състезанието. Ако другите сгрешат — да, но ако са силни, трудно...“ Играха другите и никой не иска да греши. Публиката устрои бурни овации на отбора на КНДР. Протестира за оценката, повишиха я. Корейските момичета минаха и направиха един тур за овации. Залата повторно горещо ги приветствува. Ако нашият отбор си беше позволил такава обиколка, сигурно щяха да го декласират. Нашите момичета все не смеят да се покажат няколко пъти, когато дълго ги аплодират, от страх за това декласиране. След корейките излиза и съветският отбор. Играят, чисто, прецизно. Няма никаква грешка.

И ето след високите оценки на съперничките, след безпогрешната игра, в края на самото състезание трябва да излязат тези малки момичета, най-младият отбор, всичките дебютантки. Под звуците на „Тих бял Дунав“ всеки българин се поизправя. Тези дъщери на народ, свикнал да се бори, излизат така уверени, така дръзки, така красиво побеждаващи, че зала „Ренюс“ дълго не може да се успокои. Илиана Илиева, Цветомира Филипова, Мариела Спасова, Паулина Кръстева, Виктория Димитрова, Светла Чобанова — това са новите световни шампионки.

Сега вече на Нешка Робева ѝ прощават всичко — и това, че взе ансамбъла, и това, че е направила невъзможно трудни композиции, и това, че е избрала тази музика, която наистина се хареса на французите. Сега тези, които преди два дни я обвиняваха, са готови да я носят на ръце за огромната радост, за огромната гордост. Но тя не се интересува вече ни от упреците, ни от признанието им. Мисли само за едно — колко ли са щастливи от победата в България онези, които са треперели пред телевизорите. Миньорите от Димитровград, работниците от „Петър Ченгелов“, от Локомотивното депо, от Враца, Бургас, Пловдив, Шумен, от всяко българско село.

За мене едно от най-големите удоволствия след това първенство е да си чета какво са написали журналистите от Франция.

Някои от колегите, които за пръв път се срещат с художествената гимнастика, бяха така възторжени, че бяха готови да ѝ дадат преднина и пред футбола. Ето какво пише Беноа Хаймерман в „Матен“: „... Далеч от битките, които претендират да бъдат изключителни, далеч от мачовете, за които се вдига шум до небесата, а приключват най-често с безплодни усилия, разцъфва едно ново цвете, което, без да претендира за нищо, е толкова красиво, колкото и силно. Художествената гимнастика сигурно ще направи своя невероятен бум още на първата си олимпиада. Жителите на Страсбург, които за първи път се срещат с този спорт, вече са страстни поклонници на тази нова, непозната, но така силно завладяваща красота...“

Ден преди състезанието френските вестници се интересуваха ще може ли някоя от 99-те състезателки дошли в Страсбург за XI си световно първенство, да пробие българския бастион. След това заглавията бяха: „Великолепни българки, великолепно гимнастика“,

„Фантастични българки“, „Феноменалната гимнастика на българките“, „От начало до край — триумф на българките“, „Българките разказаха своя урок по гимнастика на света“, „Четири дни феерия и грация“, „Пълен триумф на българките“, „Диляна Георгиева — шампионка, Анелия Раленкова — с най-много медали“, „Българският химн стана лайтмотивът на зала «Ренюс»“, „Когато българките са на върха на дъгата“, „Когато българките се коронясват в Страсбург“, „Огньовете на тази вечер са запалени от българския отбор“. Това са част от заглавията. Приятно е да ги види човек. Още по-приятно е написаното под тези заглавия: „Каскади от аплодисменти за Диляна Георгиева — новата кралица на гимнастиката...“, „Салюти от браво за Лили Игнатова...“, „Публиката бе в краката на Анелия Раленкова...“, „Раленкова като древногръцка жрица омайваше...“, „Българският отбор показва нещо грандиозно и възвишено. Най-малката подробност беше отлично шлифувана. Техническото съвършенство на всяка гимнастичка, изискаността на композициите, синхронът, прецизен до краен предел, накараха зрителите, очаровани и възхитени, да ги побият тръпки от възторг“, „Шестте момичета на Нешка Робева като че нямаха ни обръчи, ни въжента в ръцете си, а по-скоро продължение на техните тела, на техните души, които даваха живот и на уредите...“

А ето и най-краткият репортаж от това световно първенство:

„Тя застава неподвижно край уреда, концентрира се. Първата нота. Гимнастичката се събужда, скача, хвърля, върти се, събира се, хваща, лети, електризира, излъчва, експлодира. Последната нота. Аплодисменти. Триумф. Усмивка и поклон за публиката, която вика от възторг на фона на знамето в бяло, зелено и червено. Таблото е в очакване. Светват цифрите. Три по десет. България — това е съвършенството в този свят.“

Едни твърдят, че това, разбира се, е написано за Лили. Ами да, за коя друга. Как за коя — обаждат се почитателките на Диляна. За шампионката, разбира се. Онези, които предпочитат Анелия, смятат, че е излишно да се спори. Щом става дума за съвършенство, ясно е, че е за Ани. Виндлинг не е споменал име. Така е видял българката в Страсбург. Разбира се, това, което показаха нашите момичета, в никакъв случай не може да се изчерпи с тези десетина думи — електризира, експлодира... Той е търсил най-силното, но то трудно

може да се опише. На мене особено много ми хареса това: „България — това е съвършенството на този свят.“

И ето че след възторженото посрещане на аерогара София — първият студен душ. Първата продукция в НДК „Людмила Живкова“. Играят световните шампионки, а публиката ръкопляска от учтивост. Непрекъснато сравнявам със Страсбург и непрекъснато си повтарям — добре, че световното първенство е било във Франция, а не в България, защото тази студена, заспала зала може да убие всяко желание за игра. Излиза една, втора, трета, ансамбъл. Излизат малки и големи гимнастички и чакам тази зала да се събуди. Не. Започвам все повече да се безпокоя. Защо така? Ами да, това са хора с покани, с връзки, много жени са дошли да покажат тоалетите си, да покажат, че са тук.

Излиза Анелия Раленкова и залата гръмва от истински, не служебни аплодисменти. Излиза Анелия и усещам, че настръхвам цялата така, както в Страсбург. Чак когато е приключила да играе и аплодисментите не стихват, се сецам, че тази публика си е съвсем права. Докато я наблюдавах и се ядосвах, че е студена, сама не си давах сметка, че аз също не съм развълнувана от играта на шампионките. Уморени, излезли вече от форма, притеснени, само чакат да свърши...

А Ани е слушала тази обидно студена зала, набирала е и стръв, и хъс, и излезе да покаже по какво точно пощуря зала „Ренюс“. След продукцията Нешка казваше: „Добре, че Ани игра. Беше ми така криво. Зная, че са уморени, но нашата публика толкова искаше да ги види и сигурно щеше да се чуди какво им става на тези французи, та са така възторжени. Така много ми се иска винаги да играят силно...“ Отново си припомня Нешка за тази обиколка, която направиха в Италия преди световното първенство. Темпераментна, гореща публика, навсякъде им се радва. Италианските вестници, които отдавна вече добра дума не са писали за българите, а все раздухват някакви страхотии за тероризма в България, една необуздана кампания против Сергей Антонов, изведнъж сменят рязко курса. Появяват се заглавия за невероятните, за фантастичните българки, за невиджданата красота на един нов спорт, който ще покори света. Един италиански журналист пише, че докато светът се надпреварва да измисли техника, която в крайна сметка ще унищожи Земята, една българска треньорка е довела вечния човешки стремеж към красотата до някакви непознати граници на съвършенството. Появяват се снимки на българските момичета,

интервюта с Нешка. Въобще цялата преса е в съзвучие с възторжената публика. Работниците в една голяма стъklarска фабрика ликуват, чувствуват се така щастливи от посещението на тези приказни момичета, които снощи са гледали в залата. „И ние сме майстори в своята работа. Казвайте коя какво иска да й направим от стъкло и ще го има.“

И наистина показват майсторството си. Всяко хрумване на гостенките е изпълнено.

И ето че на следващата вечер в Рим публиката ръкопляска така от учтивост, както сега в Народния дворец на културата. Отначало треньорката се притеснява, че тук просто не искат да ги приемат, после вижда — не е студена публиката. Играят без грешка, но и без душа нейните момичета.

Едва дочаква да свърши продукцията и прави страхотен скандал. Как така няма да играят! Какво означава това влачене по терена.

— Ами не е световно първенство. Няма какво толкова да се стараем. Не можем ли и ние понякога да играем просто така, без напрежение. Не можем ли да приемем това турне като една малка почивка след толкова труд.

— Как така почивка! Как така „просто така“? Един човек да има в залата, трябва да го уважите, а тук вестниците пишат, хората препълнили залата, човек не може да се обърне, а вие решавате, че точно сега ще си почивате. Ами нали са дошли да видят световните шампионки! Нали са дошли да видят тази необикновена красота, не спящи красавици...

Мълчат, недоволни са. То Нешка кога ли ще бъде доволна. И кога ли ще каже, че нещо не е толкова важно. Това дори не е и обикновен турнир, а тя пак иска да играят силно. Все иска. Не казват всичко това, но от настроението им личи как ще започнат да се оплакват, когато се приберат в стаите си. И ето че на другия ден преди продукцията българският консул пристига. Казва, че идвал направо от затвора, че Сергей Антонов го помолил да им каже колко им е благодарен, че за пръв път от много време италианските вестници не ни ругаят, не твърдят, че сме убийци и главорези. Колко им е благодарен, че с тази красота вълнуват не само хората в залата, но дори такива журналисти, които никак не се интересуват от истината. Откакто е в затвора, това са най-хубавите му дни...

Момичетата нищо не казват. Бързат да се приберат в стаите си, да не види консултът, че са разплакани. Вечерта играят невероятно силно. Нешка казва: „Не можах да повярвам, че Анелия има толкова много резерви още сега. Повече не си говорихме за разликата между продукции, турнири и световно първенство. Мисля, че в онази вечер, им стана ясно, че трябва винаги да играят в настроение.“

Върнаха се в залата Анелия Раленкова и Диляна Георгиева и за съжаление това, което беше казал Иван Абаджиев и беше напълно в сила в онзи период — че в неговата и в моята зала факторът физическо натоварване е на изчерпване и трябва да се търсят нови психологически дразнителни, сега изглеждаше като мечта в миналото. Две големи гимнастички трябваше да прохождат отново. Възстановяване на формата след дълго отсъствие от залата — това е кошмарен термин, който само треньорите могат да разберат. Трябва да се смиря като покаял се грешник, трябва да забравя лудата радост от това, че Анелия Раленкова игра в Страсбург така, както си я представях след година, да забравя ликуването от победата на още една дебютантка, за която само преди няколко месеца треперех — ще я приемат ли, или ще я отрекат съдийките. Приеха я, стана абсолютна световна шампионка. Аз и още няколко други жени в тази зала видяхме колко има да работи още Диляна, за да стигне до Лили, колко дълъг път да измине, за да се доближи до Ани. Никога, никъде, в никакви интервюта не казвах това. Но го знаех. То ми стигаше. То ме караше да разработвам още там, още в Страсбург богатата програма за новата шампионка.

Още при Илиана забелязах това нежелание на шампионката да поеме нов път. Върти се все около това, което си знае, около това, което най-лесно ѝ се удава. Илиана малко хитруваше — по-леко и по-ефектно и повече моменти, в които публиката ще каже „Ах!“ Може би подсъзнателно идва това „Харесали са ме точно такава, защо да се променям? Ще се обогати малко с нови елементи новата програма. Нешка ще намери грабваща музика, ще измисли силна композиция...“

Напразно обяснявам, че публиката и съдийките чакат вече от тях непременно изненада. Бях обезпокоена, че точно Илиана, която направи революция в този спорт, като променяше представите и за бухалки, и за въже, и изобщо за това, че всеки уред си има своя строга специфика, от която не може да се излезе, след победата си като че ли

реши, че тя самата си има свря строга специфика. Не исках никоя да изглежда същата, каквато е била вчера. Не е работата само в новата композиция. Търсех непрекъснато новото в тези момичета, които растат, обогатяват възможностите си, усъвършенствуват непрекъснато техниката си и затова наистина могат да бъдат различни, така че няколко пъти за Анелия да ми казват, че я виждат за първи път. И ми вярват, и ме следват с огромно желание до голямата си победа, а после започват да отстъпват назад към познатото, провереното, изпитаното. Това е един от трудните моменти — преодоляването на инерцията.

Наблюдавам Диляна. Толкова жадна доскоро за новото, сега започва да се върти около вече правеното, улегналото. Анелия издържа най-дълго, затова отиде и най-напред, но и тя вече започва да повтаря. Искам да си измислят елементи. Показват ми току-що намереното. Казвам — много ми е познато, искам да видя нещо, което не съм виждала. Ядосват се, но не смеят да ми кажат: „Това е съвсем ново.“

Мълчаливо, упорито се води тази битка с шампионските навици. Е, не съвсем мълчаливо. От време на време виждам да плаче Анелия. Това, което някога изглеждаше съвсем невъзможно. Не като Лили, така че да я чуе целият квартал. Тихо, в някой ъгъл. Още по-обвиняващо. Изглеждам безсърдечна и незнаеща какво искам. И кой знае още как изглеждам... Не искам да се задълбочавам. Искам да са нови, изненадващи, искам още в тренировъчните дни пред голямото състезание съдийките да не могат да си поемат дъх и да не могат да ми говорят колко са напреднали другите.

С яд, с рев — търсят! И са щастливи, когато намерят нещо наистина изключително. Виждам го, отбелязвам си мълчаливо още една мъничка, но важна победа при всяко такова тържество и продължавам да изисквам.

Отново в решителната фаза от олимпийската подготовка имам силна тройка и нямам време да се притесня от въпроса, кои две, когато става ясно, че няма да участвуваме в игрите. Зная, че ще прозвучи странно, но първото чувство е облекчение. После, чак след няколко дни изпитах остра болка. Болката продължи дълго, дълго. Изглежда надеждата е била по-силна от страха. По-силна от отвращението, което изпитвах от това постоянно напомняне — колко е страшно на олимпиадата.

Момичетата посрещнаха новината мълчаливо, без никакви въпроси, без никакви коментари. Така и не разбрах при тях кое е било по-силно — страхът или надеждата. Колеги от други спортове се оплакваха, че темпото на подготовката рязко е спаднало, когато спортистите са научили, че не ни е възможно да участвуваме в игрите. В нашата зала подготовката си продължаваше със същия темп, със същите проблеми. С нищо не се промениха моите изисквания, с нищо не се промени ответната реакция. Това, че Рейгъновата администрация беше изолирала най-добрата част от спортния свят от най-голямото състезание, не промени атмосферата в нашата зала. Въпреки че се очакваше точно при нас срывът да е най-дълбок. Откога си мечтаехме за тази първа олимпиада!

Още когато играех аз, по случай конгреса на МОК във Варна нашата федерация организира голям международен турнир, на който бяха поканени членовете на МОК. Разликата между съветския, нашия и чехословашкия отбор, от една страна, и всички останали, от друга, беше толкова голяма, че беше изключено да ни признаят за олимпийски спорт. Лорд Киланин беше казал само: „Да, по-интересно е от тласкането на гюлле.“

И ето че десетина години по-късно, когато художествената гимнастика вече беше извоювала правата си, точно тези, които бяха в основата на това признание, трябваше да останат настрана.

Кризата в нашата зала дойде със започването на игрите. Всичко, което си бяха изработвали като защитна реакция, рухна. Бях се поуспокоила от това привидно спокойствие. Сега срывът ме разтърси повече, отколкото очаквах. Как да им кажа, че няма значение дали ще участвуваме, или не на олимпиадата? Как да им кажа, че няма никакво значение, дали някоя от тях ще стане олимпийска шампионка, или не? Как да им го кажа, като не е вярно? Как да им кажа да не се ядосват, когато аз самата място не мога да си намеря? Когато нямам какво да кажа, мълча си. Какво ще си говорим глупости. Не искам да се влачат като пребити. Зная защо не могат да играят, но какво мога да направя, освен да приложа изпитаната рецепта, единственото лекарство, което ми е известно срещу страх, срещу яд, срещу всякакво напрежение — много работа. Адски много работа до заглушаването на тези въпроси, които сега нямат отговор. Какво щеше да стане, ако бяхме там, а не тук?

Бях благодарна на Българската телевизия, че ни даде възможност да наблюдаваме състезанието по художествена гимнастика на олимпийските игри. Гледах го тогава, гледах го многократно след това и на видеозапис. И не преставах да си задавам въпроса — какво щеше да бъде? ... Въпреки цялата умора, която и сама на себе си налагах като единственото ефикасно средство за прогонване на тревогата.

Мария Гигова, която беше в Лос Анжелос, а след това и други колежки от други страни ми казваха, че през цялото време на състезанието често повтаряли колко много съжаляват, че ги няма българските и съветските гимнастички и гимнастичките от другите социалистически страни, как често обявявали, че на тази гимнастичка са помогнали в България, че тази музика е българска...

Приятно е да го чуеш, но олимпийска шампионка беше канадското момиче Лори Функ. И то беше идвало, беше тренирало в българска зала, с български гимнастички. И музика му търсехме, и записи му правехме, и композиции му поставяхме. И на ум не ни е идвало тогава, че помагаме на бъдещата олимпийска шампионка. И какво, ако знаехме? Пак щяхме да помогнем. Какво е виновна Лори Функ, че ѝ дойде толкова късмет изневиделица. Ако не тя, друга щеше да е, наше момиче не можеше да бъде, така че това състезание наблюдавах с очите на абсолютно безпристрастния специалист. Вече не зает със страхове и с грижи и с неизменното сравняване на български и съветски гимнастички. Наблюдавах една друга гимнастика. Сега за пръв път имах толкова много време да се взирам в другите ешалони, да анализирам подробно гимнастички, които са минавали бегло пред очите ми, заета с други грижи.

Подхвърляха ми: „Нешке, все едно, че участвуващ в олимпиадата. Ето и Лори Функ, и Милена Релин, и Уенди, и още десетина момичета са минали през твоята зала...“

Идваха от цял свят и продължават да идват. За седмица-две-три. За месец. Никога никому не съм отказвала. Които са искали, са идвали на нашите лагери. От САЩ, от Унгария, от Югославия, от Испания, от Япония, от Холандия и Нова Зеландия, от Франция и Австрия. Отвсякъде. Не ми пречат. Да идват, да се учат, да вземат каквото им харесва. Сега в Лос Анжелос виждах наистина много нещо, взето от нашата зала. Всички отидоха доста напред и това е, което особено

много ме радва, защото състезанията биха били доста скучни, ако един връх прекалено много се е откъснал от основата си.

В потока на хвалебствия, които се изсипаха във френската преса, долавям и някои нотки на песимизъм, породен от проблеми, които отдавна ме тревожат, когато мисля за бъдещето на нашия спорт. Френските журналисти отбелязваха, че от 64-те златни медала, раздадени досега на всички световни първенства, само 6 не са взели българските или съветските гимнастички. В Мадрид, когато не са участвували... Каква надежда наистина за другите? А сега на това първенство българките показват такава гимнастика, която е непосилна и за най-големите им съпернички. Отишли са така напред, че човек се пита откъде намират сили да се усмихнат другите 93 момичета, които играят и искат да изтръгнат признанието на тази публика, така гореща, така възторжена.

Често ме питат, като допускам толкова много гимнастички и трениорки в залата, не се ли страхувам, че ще ми вземат тайните. Не се страхувам. Не могат да ми вземат тайните, защото и аз точно сега не ги зная. И да искам не мога на никого да ги издам. Това, което виждат в нашата зала, е измислено вчера, направено днес, ще издържи до предстоящото голямо състезание и ще отстъпи място на следващото, което сега, погълната от това, което ми предстои, още не познавам.

Реши се за спортистите от социалистическите страни да се организират турнири по всички олимпийски спортове в различни градове. Трябваше все пак тези момичета, момчета, издържали четиригодишния олимпийски цикъл, живели с надеждата за най-голямото състезание, да се срещнат, да видят кой докъде е стигнал. Който може да поставя рекорд — да го поставя, който ще побеждава — да побеждава... С нетърпение очаквахме да ни съобщят града на нашето състезание. Откровено казано, не знаех точно какво искам. Когато съобщиха, че е София, и се зарадвах, и се обезпокоих. Никой няма да ми повярва, но смятах, че е най-добре да не бъде нито Москва, нито София — да е по-неутрална зона. През всичките тези години бях доволна, че победите ни идват при съвсем незаинтересована публика, в страни без претенции за титли и медали. Дори в Мюнхен, където хранеха определени надежди след Мадридското световно първенство, на което имаха абсолютната световна шампионка Кармен Ришар, трябваше да се убедят в качествата на българските гимнастички.

София, 1984. Ето че за първи път моите момичета ще играят пред своя публика на истински голямо състезание. Тук зече няма втори състав. Най-силните идват с най-силните си гимнастички. Като гимнастичка обичах най-много нашата си публика. Въпреки че не е така екзалтирана както публиката в други краища на света. Значително по-умерена, страшно обективна, сдържана, когато нещо не е супер, и гореща само когато играта е успяла действително да развълнува, да трогне. Случвало се е на някои от турнирите на „Студентска трибуна“, когато ние още играехме нашите хора в зала „Универсиада“, да ръкопляскаат повече на съветските гимнастички. Мърморехме си тогава: „Като че ли сме в Москва, а не в София“, а Жулиета бързо ни напомняше, че на нас не е имало защо да ръкопляскаат. Играли сме изплашени, били сме смотани и т.н.

Сега турнирът „София“ щеше да се състои в зала „Септември“. Страхувах се, че много от хората няма да могат да намерят новата зала, че е много далече, че няма да се напълни, а без публика — какъв турнир. Всичките ми страхове бяха напразни. Просто нерви пред голям старт.

Отново пред мене е въпросът кои две от трите? И отново предстартовата треска на Лили си каза думата. Питам се в тези дни щеше ли наистина да се промени Лили, ако не бях я върнала преди Страсбург. Питам се много често и за съжаление си отговарях все по един начин — не. Това изглежда неизлечимо. Не успях преди години да се справя със собствената си предстартова треска, сега бях безсилна пред Лилината. Не върви нито да я успокояваш, нито да я наказваш. То е по-силно от нея. Не може да се пребори и толкова. Когато имам три от три, това не е никаква задача. Ще трябва да се понесе тази криза и да се изтърпят всички капризи, които са си чист страх, и да чакам да се мобилизира на състезанието. Сега нямах никакво основание да предпочета Лили пред другите две, които си бяха извоювали правото на участие в този турнир. Въпреки контузиите, въпреки отсъствията успяха и да наваксат, и да се стегнат, и да се преборят, и да отстранят Лили, в отлична форма малко преди решителната фаза. Знаех си, че в такъв спор — две от три, Лили автоматически отпада. И ме е яд, и ми е жал. Не че я виждам на мястото на някоя от тези две. Не, силни са, чудесни са, тръгвам с тях на всяка битка, но ми е мъчно за тази предопределеност. Затова, че предварително знаех изхода от тази

борба. Още преди Страсбург. Щеше да ми е мъчно за всяка от трите, така че си забранявам да мисля по този въпрос и се втурвам към стабилизиране на вече утвърдената двойка. Въпреки че да си забраниш да мислиш за нещо, е съвсем ненадеждна работа...

Намериха хората зала „Септември“, напълниха я. И това беше чудесна публика, която можеше да оцени по достойнство всяка композиция, всяко изпълнение. Аплодираха горещо и Даля Куткайте, и Галина Белоглазова, и Бианка Дитрих, и Жужа Турак, и Тереза Фолга, и Милена Релин... На турнира „София“ дойдоха и доста гимнастички, участвували в олимпийските игри, така че турнирът наистина беше много по-олимпиада от тази в Лос Анжелос, само че победителката Дияна Георгиева не можеше да се нарече олимпийска шампионка. Публиката я приветствува възторжено.

Анелия отново направи грешка, отново след грешката игри своята „гимнастика на бъдещето“ и отново се видя, че няма зала в света, която да не отдели по особен начин гимнастичката Анелия. Ани беше щастлива, много щастлива през тези дни, защото да те признаят у дома, това е нещо, което не може да се сравни с никое друго признание. Бях щастлива и аз с двете си силни гимнастички и едновременно обезпокоена. Няма ли да ѝ стане навик на тази вече супергимнастичка да си прави на всяко състезание по една малка грешка и после, останала вече втора, да доказва, че е най-голямата. Как да се преодолее този комплекс, който води до грешката? Не я ли гнети това, че остава втора, когато е можела да бъде първа? По всичко изглеждаше, че не. И това вече водеше и друг тревожен въпрос — не се ли научи прекалено много това момиче да изглежда, както си поиска? Наистина ли чак толкова не се интересува кое място ще заеме, а само колко горещо ще я приветствува залата?

Въпросът, как да преодолявам предстартовите трески на Лили, вече като че ли не стоеше пред мене. Приех си го като кръст, който ще трябва да си носим ние двете. Заканвах се само, че ако забележа нещо такова у някоя от малките, няма да има земна сила, която да ме застави да се заема с нейната подготовка.

Не бях много сигурна в стойността на клетвите си. Талантът има такава огромна притегателна сила, че не съм сигурна какво ще направя в следващия подобен случай... С чехословашката журналистка Мила Ханзликова се познаваме от двајсетина години. Виждаме се на всички

големи състезания по спортна гимнастика. Мила е всепризнат капацитет. Най-напред при нея идват колегите, когато става въпрос за прогнози за всевъзможни анкети. Пише не само в „Стадион“, но и в много чуждестранни вестници, списания. Па световните първенства по художествена гимнастика не идва. Казва, че не-й е интересно. Не може да разбере как аз, след като виждам с какви фантастични скокове се движи спортната гимнастика, мога да проявявам такъв голям интерес към художествената. „Вярно — казва Мила, — вашите гимнастички имат фантастични победи, вашата Нешка Робева е явление в спорта, което заслужава да бъде изучавано, популяризирано, но все пак ще трябва да признаеш, че това е все още скучен спорт.“

Не признавам нищо такова. Казвам й, че много отдавна не е видяла голямо състезание и не знае колко напред е отишла художествената гимнастика. Казвам й, че никак не отстъпва в темповете, с които напредва спортната. Мила ме гледа с известно съжаление. Чак пък толкова...

И ето, че сега идва на този турнир „София“ — мисля, че повече по задължение, отколкото от интерес. В крайна сметка това е фактическото олимпийско състезание на този спорт и Мила, която отговаря за гимнастиките и акробатиката, не може да не го види.

Не може да се свърже от изненада. Непрекъснато повтаря:

— Как е възможно? Не, не е възможно! Кога е станало всичко това? Ама всичко е по-различно, отколкото си го представях. Защо не съм можела да забележа на тези ежегодни турнири в Прага това, което виждам сега. Вярно, голямото състезание си дава друга мая на играта, но все пак...

Казвам й, че на турнирите в Прага Нешка обикновено изпраща най-напред гимнастичките, които ще налага през годината. Още неукрепнали, още плахи...

— Все едно, трябвало е да видя. Та там са идвали и Илиана Раева, и Лили Игнатова, и Анелия Раленкова, и Диляна Георгиева. Много харесвах Раева, но мислех, че тя е някакво изключително дарование, надскочила многократно рамките на спорта си. Не мога да се свържа в тези дни. Мисля, че след Раленкова няма да може нищо повече да ми харесва. Вече ми избледняват и най-големите постижения в спортната гимнастика. Никога не съм се вълнувала така. Не си спомням да съм плакала на състезание от времето, когато побеждаваше

Вера Чаславска. Но Вера си беше наша. Бях горда с нея. То е съвсем друго нещо. Вера беше мечтата ми за голяма победа. Раленкова е самата същност на гимнастиката. Сигурно това точно изисква този спорт. Невероятна пластика, невероятна грация, динамика. И някаква нова, непозната сила, която те кара да заплачеш. Първия ден ме беше срам от сълзите ми. Толкова годишна журналистка, ще ме видят колегите, ще ми се смеят. Сега не ме интересува кой какво ще види, кой какво ще каже.

От софийския турнир на художествената гимнастика тръгваме с Мила Ханзликова за Оломоуц за турнира на спортната гимнастика. На аерогарата Мила продължава да говори за Анелия. Към нас се присъединява и чехословашката треньорка Мария Чижкова...

— Мария, точно ѝ казвам на Маргарита, че след тяхната Анелия не зная вече как ще наблюдавам този турнир по спортна гимнастика. Чувствувам се като изменница към спорта, който цял живот съм смятала за върха на спортовете...

Мария Чижкова е изненадана от изненадата на Мила. Тя си знае Анелия. Разбира се, изключителна гимнастичка, какво има да се говори. Всички я признават, затова и най-много я оспорват. На всяко състезание все ѝ смъкват от оценките...

— Сериозно? И вие позволявате това! Как е възможно? Когато играе без грешка, Раленкова не бива да получава по-малко от десет. И това вече е съвсем малко при тези десетки, които се раздават масово.

И двете с Мария не разбираме към кого точно е отправен упрекът. Кой не бива да разрешава да се намаляват оценките на Ани? Съгласяваме се, че не бива да получава по-малко от десет, когато е играла без грешка. Чижкова няма търпение да изслуша целия поток от хвалебствия на Ханзликова. Бърза да зададе своя въпрос:

— А можете ли да ми обясните откъде се взе тази ваша Бианка Панова? Такава гимнастичка досега не е имало в художествената гимнастика. Можете ли да ми обясните откъде ги намира Нешка Робева? Откровено казано, надявахме се, че всичко ще се изчерпи с тази нейна феноменална тройка — Раева, Игнатова, Раленкова. Когато се появи Георгиева, си казахме — провървя ѝ отново на Робева. Сега с Панова вече не знаем какво можем да си кажем. Трябва да ви призная, че в тези дни треньорки и съдийки си говорят само за Бианка Панова. Това е нещо фантастично! И като си представи човек, че такава

гимнастичка е попаднала в ръцете на Нешка Робева. Не, наистина вашата тренировка като че няма никакво намерение да даде поне мъничко надежда на съперничките си...

Обяснявам на Мария Чижкова кратката история на Бианка. В детската група на ЦСКА е обявена за неперспективна заедно с други момичета като нея. Някои тренировки дори твърдят, че между отстранените само от тази „чистка“ имало още две по-талантливи и от Бианка, но сега това не може да се докаже. Бианка не искала да се съгласи с такова решение. Упорствувала, настоявала да тренира и родителите ѝ тръгнали да търсят кой ще приеме едно дете, за което вече са казали, че няма данни. Приела го Вера Томова от детската школа на ГС на БСФС. След няколко месеца вече започнала да настоява Нешка Робева да го види. Струвало ѝ се на Вера, че в Бианка има нещо, което си заслужава да бъде видно от голямата тренировка. С настояването да види някое дете, все с обещанието, че ще покажат талант, към нея се обръщат тренировки от цялата страна и Нешка никога не отказва. Все ще се намери време. Видяла я Нешка, оставила я в своята зала, започнала, да се занимава с нея. Часовете по класика на Бианка се водели от Валя Вербева, която се занимавала с детската група. И опитната педагожка бързо отделила Бианка от другите деца...

Всичко това, разбира се, с големи съкращения. Чижкова и така не вярва много на тези легенди. Изгонено като неталантливо точно това дете, което показва талант, какъвто не сме виждали! Хайде де! Не казва нищо, но я усещам, че не ми вярва. Журналистите какво ли не измислят, за да е по-интересно.

За съжаление нищо не измислям. Предупреждаваше Жулиета Шишманова, предупреждава и Нешка Робева. Не бързайте да отправяте децата. Детските групи трябва да поберат колкото може повече деца. Не бързайте да пресявате. Много таланти по-късно се изявяват. Особено да се пазят децата, които много настояват, много искат да играят. Децата, които обичат художествената гимнастика не само защото е „модно“. Не от родителска амбиция да видят дъщеря си като Игнатова, като Раева... Много родители наистина идват с такава ясна и малко наивно афиширана платформа. Когато това не е влечение на детето, а на майката, бащата, бабата, лелята, то само напуска след време. Не огорчавайте, не отстранявайте детето, което много иска да остане...

Предупреждават големите треньорки, но на тези, които работят с детските групи, като че ли все им се иска да се освободят от „неперспективните“ и бързат ли, бързат. И често няма, кой да им каже, че това да прецениш кое дете има и кое няма талант е голяма работа и не е по мярката на всеки. Треньорското образование дава правоспособност за упражняването на треньорската професия. И толкова. Мнозина упражняват тази професия. Малцина стават големи треньори. И щом като ръководствата на дружествата не прибързват да се освобождават от посредствените треньори и намират, че и те могат да бъдат полезни, защо пък те от своя страна не проявят повече търпение към децата и не ги оставят да проявят своите таланти — кои по-рано, кои по-късно. Които не могат да догонят бързо напредващите, сами отпадат. Говорила съм с много детски треньори. По правило се оплакват от големите групи, които нормативите изискват при тях. „Ами така човек не може да се изяви!“ Не зная какво разбират „под изява“ в тази възраст...

— И много ли такива „неперспективни“ има около Нешка Робева — пита напрегнато Мария Чижкова.

— Около 60 деца. Само че те не са изгонени, а специално избрани от старши треньорката. Децата от цялата страна, изпратени от своите треньорки...

Мария Чижкова загубва настроение за по-нататъшен разговор. Не мога да разбера — защото не ми вярва или защото ми вярва. За мене тя е една от най-интересните треньорки в художествената гимнастика. Нея и Лнвия Меделонски винаги съм очаквала с голям интерес. Все има нещо ново, нещо оригинално. Треньорки, които търсят свои пътища, не копират.

Спомням си възторга на Чижкова в Амстердам от новата гимнастика, която българките показват. На фона на киселото отричане от страна на Иванка Чакърлова чехословашката треньорка ми беше станала особено симпатична.

Може би Иванка очакваше след смъртта на Жулиета тя да диктува „модата“ в този спорт и затова с толкова негодувание посрещна първите успехи на Нешка. Не можеше да приеме Илиана Раева, не можеше да разбере какво иска да каже младата треньорка с Лили Игнатова... Иванка отричаше всичко, което е направила Нешка на български, а после го превеждаше на испански — за да „ограмоти“

едновременно и българските, и испанските специалистки. Два реда зад нея Чижкова също така високо на чешки твърдеше, че Робева показва бъдещето на художествената гимнастика. Това беше в Амстердам. Но оттогава досега Робева наистина прекали и за една амбициозна тренировка, която при обикновени условия би имала шансове да се бори за титли и медали, а сега вече не виждаше никаква надежда, съвсем естествено е да ѝ нагорчат успехите на българската тренировка.

След Мюнхен вече Чижкова обяви, че не вижда смисъл да тренира индивидуалните състезателки. Даниела Бошанска проваляше всичките ѝ усилия с грешките си. Чижкова пое ансамбъла и там също показваше оригинални композиции. Можеше поне бронзови медали да има, но тогава пък изскочиха корейките с техните трудни, близки до жонгльорството изпълнения и чехословашката тренировка съвсем се затвори...

Всички специалисти, които бяха присъствували на Олимпийските игри в Лос Анжелос и в Оломоуц, твърдяха, че и сравнение не може да става между двете състезания. Даваха предимство без колебание на турнира в Оломоуц. Гимнастиката, която се играеше в Чехословакия, наистина беше изключителна. Съветските гимнастици и гимнастички бяха отскачили така рязко, че с право се говореше за космическа гимнастика.

А моята колежка Мила Ханликова продължаваше да живее със спомена за турнира „София“.

— Знаеш ли, от време на време ми се струва, че не биваше да идвам в София. Аз наистина вече не мога да се зарадвам на нищо така, както на вашата Анелия. Ето гледам Мостепанова. Съвършена е. Гимнастичка модел. Възхищавам ѝ се, а не може да ме развълнува като Раленкова. Така много се радвам, че отново имаме и ние голяма гимнастичка. Откога чакам да се появи една като Хана Ржична. Гледам и Ржична, и Дервяна и си мисля за лентата на Раленкова...

Не разбирам защо трябва да се противопоставя едното на другото. Може би защото Мила е била изненадана, не е очаквала и сега не може да забрави нещо, което я е разтърсило. Аз си наблюдавам този турнир, увлечена в неговите проблеми, и на ум не ми идва да сравнявам с другия, завършилия преди седмица. Възхищавам се на Мостепанова, ядосвам се на нашите несполуки — въобще живея си с днешния ден...

Такава склонност към противопоставяне ме изненада в София Костова, журналистка от БТА, която от няколко години живее в Сингапур. София обича художествената гимнастика, въпреки че твърди, че не я признава заради субективното съдийство. Обича Анелия Раленкова. Разказва ми колко много се е развълнувала, когато по сингапурската телевизия видяла Лили Игнатова с лента, Лили Игнатова с топка, Лили Игнатова с обръч... Какво става? Никакви обяснения. Показала се Лили, изчезнала и трябвало да мине време, за да разбере, че това е първата носителка на Световната купа. После, на следващата година пак гледала някакъв интересен филм на Би-Би-Си. Контрасти в спорта. Кеч, ръгби, американски футбол, Груба сила и изведнъж... позната музика...

— Марго, можеш ли да си представиш какво ми беше, когато видях трите български гимнастички. Някакъв текст. Музика и красота. Как ми се искаше да изляза по улиците на Сингапур след това и да разбере видели ли са тези хора България. Разбрали ли са, че това са нашите момичета. Можеш да си представиш какво ми беше!

Мисля, че мога. Бях за една седмица в Копенхаген. Струва ми се, че съм хвърлена съвсем сама на другия край на света. Глупаво разкисване, разбира се. Знаех, че след два дни в два часа си заминавам и няма какво толкова да се жала, ама е така — вървя си по улиците, чувствавам се страшно сама и виждам някакъв театрален афиш — „Три сестри“ на Чехов. Спрях се. Гледам го и ми е някак по-топло. Като че съм срещнала някакъв близък човек в този непознат свят. „Три сестри“ на Чехов — това е нещо познато...

Мога да си представя какво ѝ е на София, която не е за седмица, а за години в Сингапур. И не вижда никакъв афиш, а живи български момичета по сингапурската телевизия в един американски филм.

И толкова повече ме изненадва, че въпросът идва и от София, след като е дошъл от толкова други хора...

— Сега, когато видя така отблизо алпинистите, сигурно не могат вече толкова да те развълнуват гимнастичките...

Бях ходила до Делхи да посрещна българската експедиция, която покори Еверест. Върнах се с алпинистите, после в продължение на един месец се срещнах с много от тях. Правех интервюта, репортажи. Наистина се движех в някакво непрекъснато приповдигнато настроение. Бях във възторг от тези необикновени мъже. Не можех да

се съвзема от техния подвиг. Не можех да разбера как човек може да издържи толкова, колкото те са издържали.

Разказвах и на София това, което не съм писала. За Христо Проданов, видян от всеки от тях различно, за Людмил Янков, за достигналите Еверест, за героизма на онези, които няма да останат в историята като покорители, но са помогнали на другарите си да докоснат върха, като са носили тежките товари нагоре, укрепвали са в ледените виелици лагерите, тръгвали са в спасителните акции... Възхищавах се от всички тези мъже, доказвах, че всички те са покорители. И този Стефан Калоянов, който е останал през цялото време в базовия лагер до радиостанцията и през цялото време е будувал в страшните нощи, за да поддържа будни другите, тръгнали към върха. И на него не му е било ни по-леко, ни по-малко страшно, защото сега всички за него говорят. Разказвах ѝ и за лекаря, спасил няколко пъти човешки живот, и горд, че той самият се е изкачил толкова високо, колкото и орлите не могат.

— Не виждам с какво възторгът към алпинистите може да попречи на възторга към гимнастичките — питам София, която наистина много ме изненада, защото точно от нея този въпрос идва твърде изненадващо и неуместно.

— Ами защото те рискуват живота си. А на гимнастичката какво може да ѝ се случи? Най-много-да изпусне обръча...

Не разбирам защо трябва да се противопоставят двата спорта и още по-малко разбирам защо трябва да се предпочете този, в който се рискува животът. Възхищавам се от куража на алпинистите да тръгнат и атакуват Еверест точно тогава, когато един от тях е загинал, този, когото всички са смятали за най-силен, за рядко надарен алпинист. И едновременно с това разбирам и ми е по-близка от всичко позицията на Нешка, когато казва: „За какво са ми всички победи, ако ми осакатее момичето. Не ме интересува нищо, нищичко — само да ми оздравее момичето...”

Обаждат се от време на време и други колеги: „Ти така се увлече по алпинистите, че гимнастичките ти май останаха на заден план. Разбира се, не могат да се сравнят...”

Защо да не могат да се сравнят? Алпинистите проявиха нечуван спортен героизъм, като издържах в сто дни и студ, и страх, и тревога, и покруса. И преодоляха всичко това, и покориха върха, и се върнаха

със слава. Гимнастичките издържат ден след ден, година след година да бъдат във всяко състезание на върха, да бъдат във върхова спортна форма, да дадат отпор на съперничките си, които влагат всичко в това догонване...

И защо, като обичаш едните, в сърцето си да нямаш място за другите? Че аз съм така горда и с победата на Стефка Костадинова, и с онова момиче Таня Богомилова, която направи българската революция в плуването, и с Петър Попангелов — самотния български скиор в световния елит. С интерес следя квалификационните срещи за световното първенство по футбол в Мексико и се радвам на всяка победа. И чувам: „Ти пък какво се радваш, дете никога не си се интересувала от футбол? И не мислиш ли, че ако успеят футболистите, съвсем ще засенчат твоите гимнастички, защото двата спорта не могат да се сравнят по популярност?“

Радвам се на всеки успех. Никой никого не засенчва. В сърцето на народа има обич за всички победители, за всички, които го прославят, и никога няма да се гордее по-малко със своите златни момичета, ако нашите футболисти побеждават.

Ангел Гурмев организира една среща между алпинистите и националния отбор по художествена гимнастика, която някак изведнъж, още от самото си начало излезе от протоколните рамки. Още при влизането в залата Методи Савов се засмя:

— Какви сте били мънички, какви сте крехки. Не можех да предположа. Вие ли, момиченца, ме накарахте да се разплача, когато побеждавахте в Страсбург? Откъде намирате сили да издържите толкова години на върха? Откъде намирате сили да играете така силно, така красиво, така вдъхновено и да не трепнете ни за частица от секундата в тези препълнени зали! Откъде ви идва силата, дечица?

Толкова нежност, толкова топлина и загриженост, и съчувствие и в думите, и в очите на този голям спортист, който тогава много трудно се движеше, но беше дошъл да види гимнастичките.

Момичетата молеха алпинистите да разказват още и още. Беше им интересно да слушат за много експедиции. Всичко, което се е случило на алпинистите, беше наистина интересно, а те пак се обръщаха към Методи Савов. Може ли още нещо? Той разказва с много свежо чувство за хумор, при което и в най-критичните моменти има и нещо смешно, и нещо весело.

И ето че най-неочаквано става Лили Игнатова.

— Вие сте толкова големи спортисти, такива изключителни хора, че сега, като ви слушам, много ме е срам, че съм такава ревла и че понякога разстройвам тренировките, и че... и въобще сега точно зная, че с мене стана голяма промяна. Сигурна съм, че ще бъда съвсем друг човек...

Момичетата я гледат страшно изненадани. Това с Лили никога не се е случвало. Ангел не стъпва на земята. Видя ли какво стана! Ако съм очаквал чак такъв ефект! Знаех, разбира се, че не може да не стане интересна среща. И двата отбора имат какво да си кажат, но такава промяна с Лили...

След седмица Нешка казва: „Успокой Ангел, кажи му да слезе на земята. Лили си е Лили. Все пак издържа цяла седмица наистина като съвсем друго момиче, така че ме накара и мене да повярвам в чудодейната сила на алпинистите...“

За мене тази среща беше интересна и с друго — възхищението, което алпинистите изпитваха към гимнастичките, а те — към алпинистите. Ни следа от такива въпроси — кое е по-голямо, кой спорт какви предимства има. Бяха горди, че са българи. Разказваха си как са будували, когато сме чакали новините от Еверест, колко вълнения са носили европейските и световните първенства по художествена гимнастика. На големите спортисти и на ум не може да им дойде такава абсурдна мисъл — нека другите не побеждават, нека да сме само ние, та в родината само на нас да се радват. Та нали те самите искат да се чувствуват горди и с друга българска сполука. За щастие големите спортисти не мислят по начина, по който понякога мислят някои журналисти...

На тази среща Методи Савов и трудно ходеше, и трудно говореше, и ми се свиваше сърцето, като си помислех колко жестока е цената на този Еверест. Когато другите вече бяха напуснали залата, го попитах как върви лечението.

— Защо да се заблуждаваме, зле съм...

Вече нямаше и следа от веселия; находчив, интересен събеседник. Един човек, който чувства непрекъснато болка.

Дни наред след тази среща не можех да изляза от болката за един млад, вече съвсем побелял и болен човек. Интелигентен, приятен.

Наистина ли медицината ще остане безсилна към този спортист, платил такава страшна цена за жаждата си за върхове? Питам след това Аврам Аврамов, водача на експедицията, как е Методи Савов. „Жилав, ще се оправи“ — казваше Аврамов.

Видях го след няколко месеца да кара велосипед някъде към Народния театър. Така му се зарадвах!

Жилав наистина. Да си жив и здрав. Отново ми харесва вашият Еверест. Предстои ново голямо състезание в края на 1984 година. Европейското първенство във Виена. Когато си правя далечни планове, все си казвам — това европейско ще го жертвувам. Сигурно ще ми се наложи да подновявам състава. Коя ще издържи, коя няма — дотогава не се знае, но трябва да се настройвам, че на едно европейско ще се пада... Преди около две години Виена беше предвидена като свидетел на това временно поражение преди набиране на нови сили с нов отбор. Само че приближава Виена и на мен никак не ми се иска сега да е. В крайна сметка момичетата ми издържаха, не са се отказали от състезанието, все по-зрели, все по-големи гимнастички стават. Вече ми доставя огромно удоволствие и на мене да ги гледам. Все по-малко грешки им откривам. Та точно когато толкова много радват публиката ли да се оттеглят! Доволна съм, че не споменават нищо по този въпрос, а тренират.

Тренират и си мърморят, разбира се. Тренировките са тежки и няма защо да се сърдя на мърморенето. Важното е, че работят. На мене наистина ми се налага да търся резервите в психологическите фактори. Навремето Илиана предложи една система, която издържа дълго и даде отлични резултати. Това са прословутите наши „без грешка“.

— Друтарко, защо се ядосвате толкова на всяка грешка поотделно. Защо не ни искате по две цели без грешка? Кой от колкото опита може да ги направи. Може да играе десет, може пет, може и две. Който ги изиграе, си отива.

— Може — казвам. — Защо да не опитаме. Може би си права, че това е най-добре.

Въведохме двете без грешка и наистина ни помогнаха. Илиана най-често ги изиграва две от две. Показва се, вече готова да излезе, и лъчезарно усмихната казва довиждане на тези, които играят вече петото-седмото-десетото за второто без грешка. Постепенно свикнаха

да се съсредоточават и да ги изиграват с по-малко опити, с по-малко „брак“.

Увеличавам опитите без грешка и, разбира се, срещам съпротива. Не ѝ обръщам внимание. Увеличавам ги до възможния максимум. Според тях — до невъзможния. След време забелязвам нещо, което Анелия беше забелязала при наказанието „пет цели“ за превишени килограми. И тези пет цели се играят с такава досада, че стават съвсем излишни. Сега тези без грешка постепенно се автоматизират, но я няма пълнотата на изпълнението, широтата. Играят без сърце. Постигнато е нещо много ценно с тях — намалява процентът на грешките. Все повече, докато грешката стане едва ли не извънредно събитие.

Опитвам се да променя понятието „без грешка“. Казвам: „Не се признава и когато уредът не е паднал. Не се признава — маркираше през цялото време скоковете... Не се признава — лентата ти плющи... Не се признава — обръчът вибрира.“

Не могат да ме гледат в такива моменти! Предпочитам, разбира се, да преливат от обич, но нямам избор. Трябва да приема гневните, а не ласкавите погледи, защото не искам на състезанието никоя съдиика да види и най-най-мъничката грешчица.

Сега пък влязох в залата с такъв „план“ — играете по три цели, все едно с грешка или без грешка и си отивате.

— Ами ако са много грешките? — пита Лили, разбира се.

— Не ме интересува. Няма да стоя в залата с вас по четиринайсет часа и да гледам колко сте недоволни и колко изстрадали от моите изисквания. Изобщо колко сте „горките“. Вкъщи пък Стойчо и Аглика изстрадали, че ме няма. Не мога никому да угодя. Играйте по три, както можете. На състезанието никой няма да ви чака да играете, докато не сгрешите...

Не очаквах чак такъв ефект. Гледат ме и се чудят какво ми става. За пръв път и аз се оплаквам, че ми е много работата. Свикнали са да бъда вечно изискваща. Значи ми е лесно. Аз искам, те изпълняват. Ами какво по-лесно от това наистина. Какво ѝ става на Нешка, от какво се бунтува? Много ѝ били четиринайсет часа! Значи вече не я интересуваме — с грешка ли, без грешка ли, със сърце ли, без сърце ли ще играем. Това пък какво е?

Гледам ги колко са объркани, представям си какво си мислят. Е добре, моите момичета, я да ви видя приятно ли е, когато някой се

разхленчи, че му е много работата. Ако аз всеки ден се тюхкам като вас, хубаво ли ще е? Изиграват на първия уред криво-ляво по три цели композиции и казвам — сменяй реда.

Ясно е, че не се шегувам. Така завършва тази тренировка. Четири по три и трябва да напуснат.

— Тръгвайте си, не искам никой да ми се мотае в залата. Имам работа с ансамбъла.

На другия ден раздавам същия план. Виждам, че вече са разтревожени. Първенството наближава, а Нешка точно сега решила да ги „зарече“.

— Другарко, нека да повторя, направих много грешки — обаждат се Ани.

— Не, видях, че е много по-добре да се прибирам в шест, не в десет часа вечерта. Мислете преди всеки опит, постарайте се да не грешите...

— Да, но защо само три?

— Ами нали сте преуморени. Ще свикнете с тази програма... Казвам го, но вече ме е страх да не би наистина да свикнат, да им хареса. Решавам, че ми стига това прибиране в шест, още повече че после не мога да заспя цяла нощ. Все ми се струва, че денят е направо пропилян, а на мене и без това все време не ми достига. Възстановявам тренировките с невъзможно многото „без грешка“ и работата известно време върви като песен.

Някога Абаджиев ме предупреждаваше: „Внимавай, звездната болест започва с това, че някъде го боли, а после другаде, не знае точно какво му е, но усеща, че е болен...“

Диляна играе с лещи. От време на време лещите се замърсяват и тогава се появяват лекарските забрани и онзи ужас какво ще стане с очите на Диляна, ще се върне ли в залата и, ако се върне, кога? Ани ту кракът я боли, ту дисковата херния се обаждат. Някога имах често съмнението, че понякога Илиана си осигурява малки почивки с някое „Другарко, боли ме.“ Можеш ли да разбереш боли ли го или си измисля. Казвам — маркирай скоковете, щом те боли кракът, облекчавам тренировките, после вдигам белия байрак пред малката хартийка с лекарска забрана.

— А Лили не боледува — казва Георги Дюлгеров, който от известно време е от сутрин до вечер в нашата зала.

Да бе, вярно. Лили не боледува. Най-често казва, че това е невъзможен план или че някой елемент никога няма да успее да направи, или че толкова високо, колкото аз искам, изобщо не може да се скочи, но никога, защото нещо я боли.

Не я боли. Не иска, не може, уморена е, но болна — не.

Връщам се назад в годините и установявам нещо, над което не съм имала време да се замисля. Лили не лъже и не боледува. Къса ми нервите както си иска, но е някак под достойнството ѝ да се крие зад някаква измислица. Застава открито пред гнева ми. Понякога си мисля, че ѝ доставя удоволствие да ме ядоса.

Преди няколко дни в залата дойде един началник от дружеството много тържествено и строго ми постави въпроса:

— Другарко Робева, вярно ли е, че сте казали на Лили Игнатова, че ще я убиете?

— Вярно е, казвам ѝ го през ден, не се притеснявайте...

Отговорих набързо и си продължих тренировката. Едва вечерта се сетих, че сигурно съм го обидила. Човекът дошъл да разследва случая, да вземе мерки, а аз така небрежно се отнесох към мисията му.

После се сещам, че не съм попитала откъде е толкова добре осведомен какво си говорим в нашата зала. После си казвам, че няма значение. Зала, пълна с жени. Всеки е осведомен за всичко. Може ли човек да ги спре да не говорят! Да работят, пък да си говорят колкото си искат.

А аз на Лили какво ли не ѝ казвам — че ще я пребия и че ще я убия, че трябва веднага да ми се маха от очите, защото не зная какво ще направя, и че не искам никога повече да я виждам. И такива едни приказки, дето, както и да ги погледнеш, не са хубави. Но най-интересното е, че като ме доведе до това състояние, Лили започва най-силните си тренировки. Изведнъж, като по някаква вълшебна повеля, става гимнастичката, която искам да видя, гимнастичката, за която си мечтая. И ме кара да забравям всичките си закани и да викам: „Браво, Лили, чудесно, Лиленце, хайде още веднъж!“

И ето че сега един външен човек, дошъл отскоро в залата, ми отваря очите за нещо, което не съм можела да си обясня. От време на време съм се питала — и за какво го обичам толкова много това

опърничаво дете? Защото сигурно много го обичам, щом го търпя. Друго разумно обяснение не мога да си дам. Такова нещо не се изтрайва, ако не е това понякога толкова непонятно, толкова нелогично, толкова изтерзаващо чувство на обич.

„А Лили не боледува“ — казва Дюлгеров. Ами да, сигурно затова я обичам. Защото не боледува и не лъже. Никога! Не е малко. Има все пак някаква логика, не е съвсем така необяснимо моето търпение към Лили...

Лили не боледува, но не зная кога какво ще ги заболи Анелия и Диляна. Затова ми се налага съвсем сериозно да се заема с подготовката на Бианка Панова. Задачата е в кратки срокове това момиченце да стане равностойно на трите големи. Идва годината на Бианка...

Край на наблюденията. Поставям композиции и оставям друг да изработва детайлите. Поемам тренировките ка Бианка. Пряко, плътно, до най-мъничката подробност. В часовете по класика — фантастични резултати с Валя Вербева, после с Людмил Коцев. Не, наистина такава състезателка не сме имали и прави са колежките от другите страни, когато казват, че като Бианка не е имало досега в художествената гимнастика. Щях да се почувствувам неудобно, ако аз първа го кажа, въпреки че отдавна го мисля и чакам момента, в който и другите ще го забележат. Въртения, равновесия, атитюди. Красиви скокове с рядко срещана височина и лекота. Каквото исках от хореографите, направиха го и надминаха очакванията ми. Усетиха таланта и го разработиха в своята сфера. Не съм виждала друга гимнастичка, която така бързо, така безнаказано да се движи нагоре. Леко, изящно, безпрепятствено. Така изведнъж всички ахнаха на новото откритие, че нямаше и време да се сетят да я спират. Още повече че я оставях в разрядите на девойките. Не я пуснах пряко да се състезава със звездите. И за тяхното, и за нейното самочувствие. При девойките нямаше проблем — безспорно първа.

Първа в първи разряд, първа в кандидатмайсторския разряд. Беше й нужно да свиква да е първа. При майсторките още не я пускам. Пазя я еднакво и от толериране, и от „подрязване“. Вече бях видяла какво става, когато кажат нашите съдийки: „Много й станаха състезателките на Нешка“ и започват да избутват все по-назад една. Не

исках тази, която ще избутват, да е Бианка, но не исках и някоя друга да ѝ принасят в жертва, ако решат на всяка цена да я утвърждават.

Смятах, че още е рано да побеждава която и да е от моята голяма тройка. Не исках и никоя да се настройва срещу нея. Приемаха я изключително добре. Гледаха с интерес бързите промени, бяха във възторг от скоковете и чистотата, с която изпълняваше всеки детайл. Никакво омаловажаване на качествата ѝ. Виждаха ли в нея съвсем скорошна съперница, или мислеха, че е още съвсем малка? Не може да не са виждали как се движи нагоре Бианка.

Бях им благодарна, че запазиха добрата атмосфера в отбора. Помежду си са били винаги толерантни, помагали са си, съперничеството не ги настрои една срещу друга — напротив, свикнаха да мислят, че всяка от тях може да победи само ако и другите две са силни. И което е много важно за мене, нито една никога не си позволи да отрови радостта на победителката. На коя колко ѝ е криво, че не е станала шампионка, си е отделен въпрос, но никога никоя не си позволи да се държи зле. Покрай многото им други качества това ценя особено. Ако съм имала известни опасения, че ще се ядосат на толкова бурното израстване на едно дете до тях, бързо ги забравих. Даваха и кураж при първите стартове, радвах се, че още от самото начало се налага категорично, където и да се появи.

Изпитах отново огромното удоволствие да работя с една гимнастичка, жадна за работа. Неуморима. Изпълнителна. Ненаситна за игра. Не беше никаква изненада поне за мен, че така бързо усвоява. Много талантива и до толкова гимнастички расте, че сякаш попива всичко и без да си го постави като задача. Скоро трябваше да забележа, че това момиче, на което гласът не може да се чуе, е и с огромно самочувствие, и с огромни амбиции, и нещо, което беше особено важно за мене — с железни нерви. Ако е усетила някаква предстартова треска в тези турнири, на които трябваше да налага новото откритие на българската школа, никой не я е забелязал. Излиза, играе — пред публика винаги по-добре, отколкото в тренировъчната зала (това също е много важно), усмихва се на възторжената зала и се оттегля с достойнство. Това, когато беше тринайсетгодишна. Сега вече на четиринайсет изглежда зряла гимнастичка.

„Внимавай с Железния Феликс — казва Георги Дюлгеров (така той казва на Бианка още от самото начало) — Не я гледай, че когато

говори е «мяу-мяу». Претенциите на това дете никак не са малки. Вече е готово за основния състав, но ако мислиш да я включваш, трябва да ѝ дадеш все пак време да го преглътне...“

Е, да де, но докато тя преглъща, другата трябва съвсем да угасне...

Постоянно се изненадвам колко вярно, колко тънко вижда нещата в нашата зала Георги Дюлгерев. Трябва да си призная, че нахлуването на неговия снимачен екип посрещнах малко наежена. Бях получила вече нещо като комплекс от сценаристи и режисьори...

Един известен журналист, който следи нашия спорт още от времето, когато аз се състезавах, реши да напише сценарий за игрален филм за Нешка Робева. Още когато оповестяваше тържествено решението си, не успях много да се ентусиазирам. От къде на къде игрален филм за мене? Но когато прочетох сценария, направо се ужасих. Според него аз и Златка Бончева си ходим по кръчмите, пийваме си водката и псуваме тоя и оня. И така, псувайки, ни идват и добри идеи за работата. Връщам се от чужбина и заварвам Стойчо, устроил у дома нещо като дискотека, а Аглика казва за момичето, с което танцува: „Мамо, тази така много често идва у дома, когато те няма.“

Обяснявам, че по кръчмите въобще не ходя, водка не пия и не псувам. Колкото до Златка Бончева, мисля, че и лимонада не пие. Обяснявам, че никога не съм заварвала мъжа си да превръща дома ни в дискотека и дъщеря ни няма такива впечатления от баща си.

Авторът не ми казва точно, че съм проста, но ми обяснява търпеливо, че това се наричало художествена измислица и че така щяло да бъде много по-интересно.

— Добре де, нямам нищо против да бъде интересно, но какво общо имам аз с цялата работа?

Така щяло да бъде още по-интересно. Представям ли си всичко това за Нешка Робева! Как ще се шокира публиката. Никак не искам да шокирам публиката и предупреждавам, че ще протестирам, ако някой си позволи да ме украсява с подобни художествени измислици.

Ама как не разбирам. Той вече бил ангажирал един от най-известните режисьори, едни от най-известните артисти. Нешка щяла да играе самата... Казвам, че и самата София Лорен да играе, не съм съгласна. И никак не се интересувам кой колко е известен и изобщо

най-добре е да не се занимават с мене, да ме оставят да си гледам тренировките, че от интервюта, срещи, филми не мога да си видя залата такава, каквато трябва да бъде. Работна. Без външни хора.

И тъкмо съм на път да забравя за този сценарий, който, трябва да си призная, доста ме ядоса, обажда се един приятел на нашето семейство. Ще се съглася ли да говоря с един негов приятел — сценарист, много талантливо момче. Трябвало да направи филм за мене. Казвам на Каро, че не искам никакви филми, но той настоява. Бил обещал, не мога да го излагам. Нищо не ми коства да поговоря с него. Той друго не иска. Щял да го доведе на вечеря у дома, когато на мене ми е удобно. Никак не ми е удобно и никак не мога да разбера как някой ще прави сценарий, като говори с мене на една вечеря, но на Каро не мога да откажа. Пристига той с талантливия сценарист, разговаряме и след известно време в ръцете ми се появява нов сценарий, който успя да ме ядоса повече от първия. Този пък виждаше филма си повече като интервюта с мене и гимнастачките. Момичетата казват, че съм им ограбила детството, но ми прощават в името на голямата цел. Нещо такова в най-общи линии. Бездарно, глупаво и злобно до немай-къде е това произведение, което не зная защо се нарича сценарий. Не мога да разбера с какво съм предизвикала такива чувства. Доколкото си спомням, а се опитвам да си спомня до най-малки подробности разговора, не, съм дала никакви поводи.

Питам Каро с какво съм предизвикала тази злоба у неговото протеже. Не ставало въпрос за злоба. Режисьорът мислел, че ще бъде много интересно на фона на всеобщото въодушевление да се появи една такава антитеза. Питам го кой, му е казал, че този човек е талантлив. Обещава повече да не ми води „таланти“ и с това приключваме този епизод...

Прибирам се веднъж и заварвам едно непознато семейство вкъщи. Жената била журналистка. Обадил се друг наш приятел и помолил Стойчо да даде интервю, защото този път искали с него да разговарят. Пристигам точно когато журналистката иска да знае изневерявал ли ми е някога, аз изневерявала ли съм му. От кого би ревнувал и аз ревнива ли съм. Усещам, че ми се вдига кръвното. Ето тя например никак не била ревнива. Нека съпругът ѝ да потвърди. Потвърждава. И никак не се интересува от това, че на мене ми е все едно дали жена му е ревнива. И никак не забелязват, че не може така да

прекращваш всички граници на такта. Откровен разговор! От къде на къде с човек, когото изобщо не познаваш. Не мога да гледам от яд. Но какво мога да направя? Дошли хората на гости и разискват интересни въпроси.

И така, пристига Георги Дюлгеров в залата, казва, че прочел „От Ротердам до Амстердам и Мюнхен“ и искал да направи игрален филм за художествената гимнастика. Интересувала го темата за Пигмалион. Не зная с какво, но още с първия разговор успя да спечели доверието ми и както се бях зарекла да не допускам никакъв режисьор да прекрачи прага ни на дома ми, ни на залата, му казвам, че може да остане при две условия. Да не прави игрален филм. Ако въобще прецени, че може да стане филм в нашата зала, да бъде само истината и никакви, ама съвсем никакви художествени измислици. Второ условие — да не пречи на работата ни. Защото за него, разбира се, най-важен е филмът, а за мене европейското първенство, и следващото първенство, и по-следващото. И няма да приема нищо, което ще наруши програмата ми. Да дойдат, да снимат каквото искат, ако успеят да станат невидими.

Станаха. Отначало момичетата малко се стъписаха от тази постоянно следваща ги камера на Радослав Спасов. Той започна да дебне моменти, когато няма да го усетят и погълнати от това, което правят, няма да го забележат. Свикнаха. Дори ако някой ден се случеше да не дойдат, започнаха да ни липсват.

Екипът на Георги Дюлгеров! Колко пъти ми се е случвало да му завиждам. Как е успял да подбере всички така, че да установи такъв синхрон, такава хармония в работата си. Колко и талантиливи, и толерантни хора. И операторът Спасов, и композиторът Божидар Петков. Как успява да ги насочи, да ги обедини, да търсят всички в една посока, да се допълват. Как успява да държи със здрава ръка целия този многоброен колектив и да поддържа винаги една приятна атмосфера. Не съм предполагала, че присъствието им в нашата зала точно в най-трудния период — времето на най-усилената предстартова треска, може да се окаже толкова благотворно.

Тези хора спечелиха доверието ни най-напред с това, че идваха сутрин, когато започваше работният ни ден, и си тръгваха след последната тренировка. Досега само Ангел Гурмев се беше опитвал да ме съпроводи в цялата ми програма. Издържа три дни, но твърди, че е

горд, защото все пак е първият и единственият, който е опитал. Искаше да му признае, че три дни не са толкова малко.

Шегуваше се Ангел, но дойде време неговият актив да влезе в работа. На едно специално заседание, на което трябваше да се разгледа олимпийската подготовка на отбора, от федерацията се посипаха обвинения, които не можах да разбера откъде са дошли. И тъкмо се чудех какво да отговоря в яда си, обади се Ангел:

— Ти пък откъде можеш да знаеш какво става в залата? Вие минавате и заминавате и нищо не можете да видите. Кой знае откъде черпите сведенията си. Никоя от вас никога не се е постарала да остане поне един пълен работен ден. Само аз опитах и издържах Нешкини три дни и ви казвам, че няма да го повторя. Така че нямате думата...

Оказа се, че сведенията на федерацията били от шофьора, който имаше някаква чисто женска страст към клюки и интриги.

Сега екипът на Дюлгеров идваше в началото и си отиваше след края на тренировката. И издържаше на моите работни дни, защото, изглежда, те също бяха хора, които се увличат от работата си и не забелязват как се изнизват часовете.

Георги Дюлгеров спечели доверието ми и с това, че не искаше да направи сценария си въз основа на разговор между предястието и десерта на една вечеря. Идваше и работеше сериозно. Търсеше и проучваше, наблюдаваше и анализираше.

Започнахме да вярваме още повече на тези хора, когато усетихме, че са станали част от нашето ежедневие, че живеят с нашите грижи, че носят нашата надежда.

— Внимавай с ансамбъла — казва Дюлгеров. — Не зная защо, но в последно време нещо не може да ме развълнува. Не зная какво става. Сигурно ти по-добре знаеш...

Зная. Прекалено добре. Отдавна се безпокоя. Постоянно виждам по някоя промяна, която убива композицията. Деспа все казва, че е съвсем дребно нещо — защо трябва да се вдига шум.

Няма нищо дребно. Всяко движение, всеки жест, всеки елемент си има своето звучене в цялото. Когато казвам, че тук трябва рязко да се вдигне главата, тук да трепне ръката, когато казвам, че след този скок трябва да се обърнеш и да проличи изненадата, радостта — това не са дребни неща. Това е солта на композицията. Нещо премахнато, нещо прескочено, нещо променено — все дребни неща, а в

композицията няма вече живот. А е поставяна така, че да държи в непрекъснато напрежение зрителите и това напрежение да нараства, да вълнува, не да си мислят за грижите от вчерашния ден и какво им предстои да правят утре. Трябва, докато играят българките, залата да е изцяло погълната от играта им, забравила всичко друго на този свят. Ясно ли е?

Ясно е и след седмица-две отново се изправяме пред проблема за „дребните неща“. И пак трябва да повтарям — няма дребни неща, те правят цялото, те му дават живот. Забранявам да се променя, поправя, пропуска. Ясно ли е?

Ясно е и може би точно затова ми се късат нервите. Обяснявам, ядосвам се, поправам, припомням как е било, момичетата от ансамбъла възстановяват с удоволствие, без да им тежи... Но на мене вече ми тежи. Това вече не е никакво сътрудничество. Вече сме две жени, тръгнали в различни посоки. Решавам, че след Виена веднага ще се разделим с Деспа, колкото и голям шум да се вдигне. На мене и без това не ми е леко, та някой да ме дърпа непрекъснато назад и да си мълча само защото така било по безшумно. Не ми трябва тишина. Искам в тази зала сътруднички, помощнички, съратнички. Който е решил непременно да пречи, няма място! При това имаше достатъчно време да разбере какво точно се иска от нея. Решението ми окончателно се затвърдява в последните месеци преди европейското първенство на един турнир в Япония. Заминаваме за Вакоолкър.

Не, за Япония аз ще разкажа. Това е едно от големите ми преживявания. Свикнали сме да мерим подвига на Нешкината работа по тези четири дни в края на всяка година, когато нейните момичета побеждават на европейски и световни първенства. Сега имах възможността да видя какво правят тези момичета за пропаганда на страната ни в тези многобройни международни турнири, в които участвуват.

За това пътуване разказах в „Старт“ и сега ще повторя това, което вече е публикувано — с малки съкращения, с някои допълнения на пропуснатото тогава, но в основата си така, както си го спомням веднага след завръщането си. Така ще дам възможност на приятелите на Лаптев да кажат: „А, ето това чакахме.“

Кой е Лаптев ли? И аз не зная. Донесе в редакцията нашият фоторепортер Емил Манджаров един брой на „България днес“ — на

руски език, защото в него имаше мой материал, негови снимки. Като го разглеждах, с изненада открих един свой репортаж — този след Страсбург, буквално преписан и подписан от Веселин Лаптев. В стаята бяха и Борис Ковачев и Борис Арnaudов. Започнаха да сравняват, да се смеят, да ме разпитват дали наистина никога не съм се подписала с такъв псевдоним.

Бях забравила за този разговор, когато във в. „Стършел“ се появи една малка бележка — „Авторът — авторът“, в която Борис Арnaudов даваше пасаж от моя репортаж и появилото се четири месеца по-късно копие. Междувременно един редактор от Софияпрес, който беше дошъл в същия ден, когато получих списанието, ме посъветва да не предприемам нищо, защото той играел тенис с Лаптев и знаел, че е много симпатично момче. Казах му, че няма да предприема нищо не защото тенисистът ми е симпатичен, а защото не ми се занимава с подобни случаи. И сега излизаше, че не съм си изпълнила обещанието. От време на време Емил Манджаров ми напомняше, че приятелите на Лаптев се заканвали, че ще следят дали няма да се повтори някога и да се обадят и те в някой вестник. Изненадвах се колко силен и нахален е кланът на преписвачите. Ще следят дали аз ще се повтора, като че ли това е същото като да вземе някой да препише дословно написаното от друг и да се подпише. Не може да не се повтора, когато става въпрос за едни събития, за едни хора. Е, сега предупреждавам, че ще се повтора, когато става въпрос за впечатленията ми от Япония, и ще използвам написаното веднага след завръщането, защото тогава още всичко много ме вълнуваше и е по-ярко от това, което сега си спомням...

Не съм пътувала малко, затова се изненадах от вълнението, с което тръгнах за Страната на изгряващото слънце. Друг свят. Други хора. Загадъчна, неразбираема Япония. Чудото на Изтока. Започнах да събирам и да чета всичко, което е писано за тази страна, и трябва да си призная, че все по-неясно ми ставаше. Но ето че вече сме в самолета и ще се постарая за десет дни да забравя това, което съм прочела.

— Японците — казва Нешка — много се дразнят, когато някой минал-заминал започва да им обяснява какви са и непременно да търси във всичко преднамереност, защото е дошъл вече с готови представи от други такива минали-заминали.

— Сигурно. Съвсем естествено. И това не е никаква японска особеност. Ние също бихме се ядосали, ако някой-започне да ни

обсъжда, без да ни познава.

— И освен това не ги питай нищо за самураите. Никак не обичат. Ако те почувствуват близка, сами ще ти обяснят някои неща. Все някой ще заговори, ще каже нещо, без тази тема няма да се мине, ако ти се доверят. Но не обичат чужденците да им чоплят раните...

Няма. Обещавам, че няма да обобщавам. Ще разкажа само за това, което съм видяла, за това, което съм чула, за това, което ме е развълнувало или учудило. Обещавам, че няма да питам за самураите. Обещавам да не си забравя обещанията. Ще разкажа за срещите с хората в спортните зали, които си приличат в цял свят и все пак всяка си носи особеностите на народа, който представлява. Спортните зали имат онази неповторимост на искреността, на спонтанността. Тук „хареса ми“ и „не ми хареса“ е казано ясно, точно, без полутонове.

Завивам се в одеялата и се готвя за дългата студена нощ, в която трябва да се преодолява шестчасовата разлика. На връщане денят ще се удължи с шест часа. Виждам, че Нешка вече спи, и се сецам, че току-що ми е казала за Япония повече, отколкото през всичките тези години, в които все съм разпитвала и все един и същ отговор съм получавала.

— Как беше в Япония?

— И добре, и зле...

И се впуска да разказва коя къде как е играла. В Токио, в Нагоя, в Киото... На мен всички тези градове са ми еднакви, когато ми говори, защото на едно място е играла добре Анелия, на друго Лили, на трето Илиана. Ядосва се на грешките, казва къде публиката ръкопляскала много и къде не особено много, защото как да ръкопляска, когато... Търси причините за спада в играта на своите гимнастички. Ако упорствувам много да ми каже нещо повече за Япония, все си спомня за онзи неизменен график, който ѝ връчват още при пристигането на летището, и после всичко се спазва до минутата. До секундата. Пет ли, десет дни ли — колкото са там от посрещането до изпращането, всичко е свършено разграфено и свършено спазено.

Сега видях защо не може да види почти нищо от Япония. Времето ѝ минава (на нея и на момичетата) повече в залите. Тренировки, продукции, състезания, пътуване и пак тренировки, продукции, състезания, пътуване.

Работа. И тук пак работа. Сутрин става да събуди всички, после минава да ги подсети да не би някоя да закъснее и да преживеем този срам да нарушим програмата на японците. Веднъж се случило с една друга наша група. Това японците си го спомнят с огромно учудване: „Можете ли да си представите!“

Можем. Представяме си го и затова през цялото време не влизаме в никакви магазини. Програмата е така гъста, че не можеш и да си помислиш за такова нещо. Едва в последния ден ще имаме 40 минути, в които ще видим и колко са любезни японските продавачки, и колко са красиви японските вази. Но това е в края на пътуването. А сега предстои да изкараме една дълга нощ в самолета на „Аерофлот“.

Ето я и аерогара Токио. На два часа път с автобус до града. Още при излизането от ръкава на летището към нас се насочват телевизионните камери. Може ли още веднъж да се върнете и да излезете наведнъж... Може ли Робева сан да излезе напред? Може ли още веднъж Робева сан... Така ще бъде до края. До обратното вмъкване в този ръкав телевизионните камери ще са постоянен спътник на нашата група. Само че оттук нататък без никаква режисура. Тихо, кротко — свикваме с тях като с тиктакането на часовник...

Първото нещо, с което се сблъскваме, щом навлизаме в улиците на Токио, е една безкрайна върволица от хора. Със зелени, сини, червени, кафяви шапки. Цветът на шапките им определя принадлежността към различните профсъюзи. Тази безкрайна колона пресичаме на няколко пъти с голямо чакане. Принудени сме да стоим и да наблюдаваме демонстрацията. Вървят тихо, сериозно, от време на време някой извиква няколко думи — другите отговарят с дружно „Хай“. След две-три минути всичко се повтаря отново. Не им лк пречи някой? Не. Полицията дори ги охранява. Какво искат демонстрантите? Да няма война. Искат да живеят в мир. Толкова малко и толкова много. Дали някой ще чуе тези протести? Може ли натискът на това „хай“ да се сравни с натиска на Рейгъновата администрация? И все пак сигурно все нещо се чува.

Казвам — какъв късмет, да пристигнем и веднага да попаднем на демонстрация. Една българка, която е дошла заедно с другите да ни посрещне на летището, ни обяснява, че не е никакъв особен късмет. Това може често да се види.

Успяваме все пак да си пробием път до хотела. Останали са ни петнайсет минути да се настаним в стаите. Трябва много да бързаме, защото след четирийсет минути е срещата на българския отбор с ръководството на Японската национална телевизия. Предвидено е, че потокът от демонстранти продължава и още дълго ще си тече. Предвидено е всичко, за да бъдем точно на уреченото място в уречения час.

Нашите домакини са силно развълнувани от приема, който ни устройват. Присъствава господин Кубаяши — шефът на Японската национална телевизия, който се появява рядко.

Каквото има да се урежда — уреждат го заместниците му. Господин Кубаяши присъства само в особено тържествени случаи. Нещо повече. Сега не само присъства, но и ръководи лично срещата. Казва, че японската телевизия предавала всичко от първите олимпийски игри за художествената гимнастика и още тогава изразила своето съжаление, че на тях не присъствуват най-силните гимнастички, съжаление, че ги няма българките, но ето ги сега тук и японската телевизия ще даде възможност на своите зрители да видят най-красивото в този спорт.

Ние също сме трогнати, въпреки че не можем да си дадем точна сметка за размерите на честта, която ни се оказва с присъстването на господин Кубаяши. Посочват ни през прозореца градината на българските рози. Точно така е записано. Намираме се на осмия етаж, където обикновено заседава дирекционният съвет и се посрещат знатни гости. Чувам, че момичетата си обещаваат следващия път, когато дойдат, да донесат корени от бели рози. Всяка по един, за да стане по-богата градината на осмия етаж на Националната японска телевизия. Да се знае, че това кътче е от българския отбор по художествена гимнастика. Дали ще го запомнят? Нямаме навика да записваме обещанията си, така както правят японците. Всичко е порив, който трае, докато... трае. А може би все пак някоя ще си спомни. Забравила съм след това да ги питам дали са занесли. Все се сещам, когато не са край мене.

Още не сме видели Токио, а вече потегляме към Сендай. Нищо, в Токио ще се върнем отново. Сега сме тръгнали към един рядко красив град, който ще чествува своята 95-годишнина и програмата на гимнастичките ще бъде перлата на този празник, както ни уверяват.

Пътуваме към гарата с автобус. Трафикът ни изправя до друг автобус, пълен с младежи, изглежда, тръгнали на екскурзия. Едно от момичетата явно познава нашия отбор, усмихва се, подскача, маха с ръка. Нашите момичета отговарят и всички от отсрещния автобус се сипват на прозореца и приветствуват бурно българския отбор. Разминават се два автобуса и едно толкова радушно приветствие оставя отпечатък върху настроението през целия ден.

Пътуваме с влак за Сендай. Носим се с такава шеметна скорост в тази теснотия, в която сградите са се наврели на сантиметри от железопътната линия (или поне така изглеждат), и понякога ни се струва, че ще връхлетим на някоя от тях. В странно съжителство тук са небостъргачи и малки къщички, красиви сгради до грозни складове, пищни градини на покривите на луксозни хотели и някоя малка саксийка, която се подава от прихлупен прозорец. Саксийка в отчаяна борба за съществуване в този гигантски град, който няма свършване. Пътуваме по-дълго в Токио, отколкото извън него.

На път за Сендай Мори започва да ми разказва нещо от историята на този град, когато е бил още село. Известен е с това, че тук преди триста години за пръв път повели жестока борба срещу наследственото право на самураите. Тринайсет години страшна война. Може би щели да победят и тогава да започне новата история на Япония, но се намесил императорът и енергично защитил правата на самураите...

Започна Мори и веднага след това без никакъв преход мина на друга тема. „Не очаквах Ватанабе Моринари така бързо да заговори за самураите — каза Нешка. — Интересно дали ще продължи.“ Продължи след няколко дни...

Ватакабе Моринари и Комикс Фумото следваха в София. Виждах ги често в залата на Нешка, защото си бяха избрали специалност художествена гимнастика. Сега бяха преводачи на нашата група и искаха колкото може повече да видим, колкото може повече да разберем за тяхната родина. Мори и Куми — едно момче и едно момиче, които сега, в собствената си страна, изглеждаха толкова различни.

Първото нещо, което привлича вниманието в спортната зала, е специалното място, отделено за инвалидните колички. Нг съм попитала нищо. Само стоях и гледах колко много млади хора, които не

могат да се движат сами, са дошли да видят най-силните гимнастички. Колко силно е това любопитство, тази жажда за живот, за общуване. Не съм попитала нищо, но Мори каза само една дума, която обясняваше всичко. Хирошима. По-късно във всички градове щях да виждам този специален кът за инвалидни колички. Щях да виждам тези млади хора, дошли на белия свят много след престъплението и обречени да носят последиците му цял живот.

Хората в Сендай, както по-късно и хората в Токио, Киото, Миазаки, приветствуваха бурно всяко изпълнение на българските момичета, поощряваха изпълненията на японки и китайки, радваха се на този така бързо напредващ млад спорт.

Аплодисментите бяха отдавна отзвучали, а момичетата седяха в съблекалнята, полузаспали от умора. Защо не тръгваме? Да не би да е закъснял автобусът?

Автобусът отдавна е пред залата. Трябва да изчакаме да се източат хората. Иначе е невъзможно да се мине. И когато след дълго чакане казват, че можем да тръгваме, няколкото крачки между залата и автобуса минаваме в плътен коридор от полицаи. Предупреждават момичетата никоя да не си подава ръката, защото после не може да си я прибере. И въпреки това не издържат. Докосват ту едно, ту друго от тези разплакани от възторг деца, които надават някакви невероятни писъци. Такава екзалтация не бях виждала. На каква възраст японците стават сдържани, непроницаеми и стават ли наистина такива?

Тръгваме и автобусът се движи трудно между тази гора от протегнати ръце. Тръгваме и след нас тичат деца — кое докъдето може, следват ни с велосипеди, с коли, надуват клаксоните, за да приветствуват българските гимнастички колкото може по-шумно. В хотела вече чакат други групи, изпреварили автобуса, и отново овации.

Защо никога не са ми разказвали за това изпращане, което се повтаря във всеки град? Защо никога не са ми казвали за тази дълга обсада, която правят най-ревностните почитатели на художествената гимнастика във всяка зала на Япония, в която попадат. Толкова ли са свикнали със славата, та вече не ги впечатлява, или си мислят, че никой няма да им повярва. То наистина не може да се разкаже — трябва да се изживее. И все пак защо никога не са споменали за тези разплакани деца...

Тръгваме за Мацушима. Казват ни, че в Япония има три най-хубави места, и сега отиваме към първото. Второто е Амано Хашиатате, близо до Киото. Третото — Цукошима, близо до Хирошима.

В Киото ще отидем. В Хирошима може би някога. Не сега. Още не. По-късно щяхме да видим най-хубавото от всички най-хубави японски места — Миазаки.

Мацита са необикновено жилави, устойчиви и на бури, и на студ, и на земетресения дървета. Нещо средно между бор, ела, смърч и още нещо, което не познаваме. Шима означава остров. Така че тръгнали сме към островите на дървото мацита. Не може да има по-точно название. Всичко наоколо е покрито с тях. Дървото расте в скалите, провира се през невероятно тесни процепи, расте върху всичко, което не е вода. Двеста и шейсет са островите тук. Минаваме бавно покрай тях с един параход дракон.

Господин Цурута пита Робева ще позволи ли пътуването да стане още по-приятно, като почерпи момичетата със сладолед.

— О, благодаря, господин Цурута. Много благодаря. Идеята е чудесна, но защо да отклоняваме момичетата от изключителната гледка. Нека се насладят пълно на тази неповторима красота.

Господин Цурута се усмихва разбиращо. Вече почти не се съмнява, че в миналия си живот нашата треньорка е била японка. Всички в тази страна непрекъснато ѝ го повтарят. На шега, разбира се, но много внимателно наблюдават как ще приеме шегата...

Двеста и шейсет острова. Всеки си има име. Този е Мъж, този — Жена, другият там — Патица. Онзи, може би най-красивият, е Канеджима. Това означава камбана. Този остров непрекъснато кънти като камбана. Онзи е Бишамон. Бишамон казваме на човек, който има винаги черна риба. Какво означава това? Мори гледа учудено. Наистина ли питам? Не е ли ясно, че който има черна риба, е богат човек. А ето го и острова на Деветте села. Тук живеят ловците на бисери. Това място е пълно с най-хубавите бисери. На три места в Япония могат да се намерят — в Нагоя, Нагазаки и тука. Взираме се в къщите на тези ловци на богатства. От скромни по-скромни и, разбира се, пълни с цветя. В Япония този култ към цветята и към красотата има някакви непонятни размери. Навсякъде — и във фоайето на хотела, и във фоайето на залата, и по улиците, и в дворовете — икебана.

Изглежда, умението да подреждаш цветята, умението да създаваш красота в този неуютен, пренаселен, претоварел свят е над всичко. Малко дворче, понякога няма и три метра, а непременно вътре дърво и цвете. Така подбрани, така подредени, че да ти запее сърцето, да поискаш още да останеш, да погледаш, да поискаш пак да се върнеш още веднъж да видиш. Може би се събраха над хиляда икебани да видя. Една с една не си приличат. Всяка си носи свое очарование. Понякога се сблъсках с причудливи форми, мъчех се да си ги обясня, отхвърлях ги, а после, след няколко часа, когато съм вече далеч и знаей, че няма да се върна никога, нещо ме тегли, назад, искам още веднъж да погледна онези теменужки до тръните. Има нещо привличащо в това сближаване на противоположностите. Не видях две вази с цветя да се повтарят. Не видях две сгради. Не. Забравих. Има две еднакви сгради в Токио. Викат им Близнаците. Казвах, че те са от най-известните ориентири.

Гледам бедните къщици на ловците на бисери и питам Мори — те не са ли богати, като измъкват толкова богатство от морето? Мори не може да разбере един такъв въпрос. Защо трябва да са богати? Те просто вършат една работа. Богати ли са касиерите в банките, миньорите, учителите? Богати са хората, на които дават бисерите. Да, ясно. Разбира се... Тук наблизо е едно от двете свещени места на Япония — Танабата. На 7 август, който иска да си пожелае нещо, идва тук и закачва пожеланието си на някое дърво. На 7 юли — в Хирацка, близо до Хирошима. Но императорът идва тук, в Танабата...

Вместо в Танабата попадаме на пазара за костенурки. От съвсем мънички до огромни. В кофи, в легени, в тави, корита. Безкрайно много костенурки. Чакат купувачи. Така и не разбрахме кой за какво ги купува.

И все пак какво най-често си пожелават хората в Япония, защо идват от всички краища в Танабата и Хирацка? Да има мир, да са здрави и да имат хубави деца. А къде са си пожелали в България тези най-хубави момичета? Най-хубавите в цял свят!

— Ние нямаме такива специални места. Нямаме дървета, на които да окачваме желанията си.

— Нямате ли? И богове ли нямате?

— Почти сме нямали, а сега съвсем.

— То и при нас младите вече не вярват а никакъв бог...

Ето ни отново в Токио. Надяваме се, че сега ще видим малко повече, но това, което може да се види, е пътят от гарата до залата. Тренировка и състезание — такава е програмата днес. Залата започва да се пълни отрано. Най-възторжените почитатели на художествената гимнастика искат да видят нещо и от тренировките. Пристигат и хора, които носят портрети. На мъже, на жени. Различни. Казват ни, че това са портрети на умрели хора. Тук никога не е имало само един бог. Много са. Най-почитаните са фамилните богове. Прародителят. Има хора, които вярват, че като донесат портрета и той ще присъствува, и той ще види. И тези, които носят сега портретите на близките си, са хора, които не искат да ги лишат от едно такова преживяване като играта на българските гимнастички.

Идва и часът на състезанието. Започва винаги съвсем точно. Нито минута закъснение. Ритуалът е навсякъде един и същ. Дават ни копринени рози — червени, жълти, бели, розови. На състезателките едни, на треньорките други, на ръководството вече различни в зависимост от ранга. Събуваме си обувките, обуваме пантофи и тръгваме след водача, който носи знамето. Накрая Славчо Тепавичаров върви така, като че ли цял живот все със знаме е вървял. После ни представят. Един по един. Всички. Публиката следи цялата церемония съвсем търпеливо. После идва ред на речите. Говорят по петимашестима. Говорят много. И все едно какво ще кажат, започват с това, че всички, които са в тази зала, вече са гледали Олимпийските игри в Лос Анжелос по телевизията. Вълнували са се, защото това е първата олимпиада на този толкова красив спорт, вълнували са се, защото са участвували и японски момичета, но сега са развълнувани много повече, защото след малко ще видят най-силните гимнастички в света — Диляна Георгиева, Анелия Раленкова, Лили Игнатова. Тук са българките.

Една от тях трябваше да е олимпийска шампионка. Тук е и българелият ансамбъл, който играе най-динамичната, най-интересната композиция с една неповторима лекота и грация...

Присъствувала съм на много състезания. Никъде не съм чувала такъв коментар. Води се от двете най-известни треньорки: Камо — старши треньорката на националния отбор, и Ишизаки — другата голяма фигура в този спорт в Япония. Публиката ги слуша с огромен интерес, притихнала след всяка дума, от време на време избухва в

аплодисменти, после отново притихва. Ишизаки в Сендай и Токио, Камо в Киото и Миасаки обясняват на хората от трибуните в какво е силата на гимнастиката на Лили Игнатова. Ще бъдат очаровани от лекотата, с която се поднасят най-трудните елементи. „За Лили всичко е като детска игра. Това дава по-голяма стойност на трудните елементи в очите на съдийките, които действително разбират цената на тази лекота. Съдийките, които разбират, и непременно публиката. Защото няма публика, която да не усети това — дори и тази, която за пръв път наблюдава художествена гимнастика. Няма по-точен, по-прецизен съдия от публиката. Тя безпогрешно отделя действително голямото от посредственото. Аз няма да ви казвам кои са върховите моменти в това изпълнение, което предстои да видим. Вие сами ще ги усетите.“ После играе Лили и когато приключи, Ишизаки казва: „Браво, чудесно. Точно така, вие отлично разбрахте къде трябва да са истинските аплодисменти. Сега вече Лили знае, че в тази зала са хора, които действително могат да оценят истински красивото.

Ще видите Диляна Георгиева. Ще бъдете зашеметени от динамиката ѝ. Наблюдавайте внимателно движението на уреда и движението на тялото. В тази бързина сигурно много неща ще пропуснете. Човек просто не успява да улови всеки детайл, но усещането, че сте видели изпълнението на абсолютната световна шампионка, сигурно няма да ви убегне... Играе Диляна Георгиева.

А сега — внимание. Излиза абсолютната световна шампионка от Мюнхен, абсолютната европейска шампионка от Ставангер. Вицешампионските ѝ титли няма да броим. Медалите също. Много са и не в тях е същината. Анелия е едно интересно явление в този спорт. Сега ще усетите нещо, което никоя друга гимнастичка не може да направи. Бавно, такт след такт по някой от нас ще слиза мислено долу на килима, докато цялата зала почувствува, че играе заедно с Анелия, повтаря заедно с нея всяко движение, всеки жест, докато се стигне до една непозната екзалтация. Гледайте я, а после ще кажете дали съм права. Играе Раленкова.“ Казват ѝ, че е права, с оглушителните си аплодисменти...

„А сега пред вас е новото откритие на голямата българска треньорка Нешка Робева. Такава гимнастичка като Бианка Панова в художествената гимнастика не е имало досега. Колко изящно, пластично и силно е това момиче. Вие сами ще усетите тази

неподозирана сила във всяка секунда от изпълнението ѝ. Играе Бианка Панова.

Ще видите една много оригинална композиция с обръч. Внимавайте да не изпуснете тройното кълбо, което прави Цветомира Филипова. Това е първата гимнастичка в света, която си го е позволила. Анелия Раленкова първа направи двойно, след нея Даля Куткайте. Коя ще тръгне след Филипова да повтори тройното? Може би някое от японските момичета? Не им липсва смелост на нашите гимнастички. Нека опитат. Играе Цветомира Филипова...”

Състезанието завърши с победа на Диляна Георгиева. Това момиче като че ли вече не знае какво е загуба. Играе силно, с настроение, подлудява трибуните с бързина и темперамент. Анелия Раленкова отново направи грешка, отново се хвърли да навакса и наистина накара цялата зала да играе с нея и я доведе, до тази непозната екзалтация, за която говореше Ишизаки, и остана втора. Другите покоряваха Токио извън класирането. Още веднъж се видя, че публиката обича особено много ансамбловите композиции, когато са наситени с риск, трудност, динамика...

Пътуваме хиляди километри и виждаме приказно красиви планини, приказно красиви долини. И гъсто-гъсто залесени, но никъде нито едно плодно дръвче. Едва накрая, в Миасаки, в едно малко дворче узряла мандаринка, която напук на всички „забрани“ ще се скърши от плод. Питам откъде са в магазините ябълките, крушите, гроздето, когато по пътя ни следа от овощна градина, ни следа от лозе. Казват — плодовете, зеленчуците са по селата. Но ние не минахме ли и покрай села? Е да, но това е пътят. Край него винаги трябва да е красиво. Има ли нещо по-красиво от една ябълка, отрупана с червени плодове, до нея жълта круша, до нея кафява мушмула, зелена смокиня? Да, но невинаги е октомври, когато природата е натежала от плод. Идват и зими — тогава клоните са голи и грозни, а дървото мацци винаги е зелено, красиво се разстила по пътя по всяко време. Нивата е за полза, а градината — за красота. Затова в парковете има и водопади, и камъни, и поточета, и всякакви цветя да радват окото.

Покрай пътищата, а и навътре в градовете виждаме червени, сини, зелени, оранжеви покриви, боядисани, лакирани. В първия момент шокират, но ако се разходиш по здрач в един такъв град, ти се струва, че си попаднал на друга планета.

— Струва ми се — казва Мори, — че ти искаш за десет дни да разбереш всичко, което е Япония. Трудно е и за хиляда, и за десет пъти по хиляда, ако не си се родил японец. И все пак нищо не може да разбере за Япония човек, ако не знае за Диомо Сакамото. Най-големият японец. Самурай повече от всички самураи. Но той е казал — край на самураите. Диомо се е борил против закрепостяването на японца. До времето на — Диомо японецът си стои вкъщи и никой не идва на острова му. Чужденците са нежелани. Япония е една затворена страна. Какво е искал Диомо? Да се отворят границите, да бъде родината му част от света, да отидат японците по всички краища на света, да вземат, което е най-хубавото от този свят, да се учат и да пренесат наученото тук. Да идват и чужденците в Япония, да видят и което им хареса, да пренесат отвъд океаните. Да казват и да повтарят: „Това го видях в Япония.“

Какво е искал Диомо? Да се премахне наследственото право на самураите: родил ли си се самурай — самурай си, не си ли — никога нищо не можеш да станеш. Искал да премахне властта на по-силния, който можел да каже „Умри!“ и ти си длъжен веднага да умреш, защото го е пожелал по-горният. Диомо е премахнал самурайството. След него всичко се е променило. Той е поставил началото на новата история на Япония.

Диомо е казал едни много хубави думи: „Не е важно къде ще е моят гроб. Само в леглото не искам. Може на улицата, може в морето, може в реката. Всичко може, но да е в бой, когато отивам напред. Умрял в бой, в реката, паднал напред. Паднал от предателска ръка.“

Разказва Ватанабе Моринари, а очите му горят. После, когато е приключил разказа, започва да се притеснява.

— Не зная дали можах да обясня. Но зная дали ще ме разбереш, че всеки млад човек в Япония, ако не е взел нещо от Диомо, все едно, че никога не е бил млад...

Разбирам те, Моринари. Ние имаме Васил Левски...

В един ъгъл на залата — отчаяна полемика. Нешка Робева и Лили Игнатова си говорят за шоколада, за бонбоните, за бананите и за килограмите, за волята и за други такива приятни и неприятни неща. Тонът върви в кресчендо. И двете — нещастни донемайкъде. Лили, защото не могат да я разберат. И Нешка, защото не могат да я разберат. И още неотшумяла кавгата, пристига едно сладко усмихнато японче.

Твърди, че трябва да каже нещо много важно. Води си, разбира се, и преводач.

— Нешка сан, при вас е много хубаво. Гледах ви, слушах ви, не разбирам какво си казахте, но е много хубаво — казва Йоко.

— И какво му е толкова хубавото?

— И двете казвате какво мислите. При нас това е невъзможно. Никога състезателката не може да каже на треньорката какво мисли. Може да говори само по-горният.

— А на мене ми се струва, че при вас е много хубаво. Тихо, мирно. Така си мечтая моите момичета да ми се покланят, както вие на Камо.

— Не си мечтаете. Когато се кланяш и не можеш да кажеш какво мислиш, у тебе остава нещо черно.

— А да не мислиш, че ние като си казваме всичко, е много бяло.

Нешка не знае да се смее ли, да се ядосва ли. Ето че момичетата на колегката й Камо стоят мирно, кланят се доземи, гласът не им се чува, изпълняват всичко, което е казала. А на нея не само нейните, но и едно японче, свикнало да се кланя, идва да й каже кое е черно и кое бяло.

Мори казва:

— И у Йоко се обажда нещо от Диомо...

Ще помогне ли Нешка сан да стане празникът на Ямазаки още по-хубав? Ямазаки е най-добрата японска гимнастичка. Напуска състезателната си дейност. Решила е да го направи точно по време на турнира, на който участвуват българките. Исква да играе с Лили Игнатова едно общо съчетание с топка и лента. Така си представя Ямазаки своя последен ден в гимнастиката. Може ли българската треньорка да направи постановката на това последно съчетание? Може, разбира се. Японските треньорки се струпват да гледат тази постановка и в залата се възцарява някаква необикновена тишина като в храм. Става нещо наистина доста приятно. Двете момичета си разменят топката и лентата. Нещо като закачка, нещо като надпревара. Аз го правя така, а ти? Това е темата на съчетанието. На двете момичета им е весело. После — на публиката също. Треньорките са във възторг. Колко бързо стана нещо толкова изящно. И как обяснява българската треньорка всеки детайл. Как бързо се приема и повтаря, когато е така обяснено. Нешка не може да разбере от какво толкова се

възхищават. Просто използва възможностите на двете гимнастички и като знае вече коя какво може да изиграе, го разпределя така, че да е интересно. Нищо особено...

Празникът на Ямазаки стана наистина чудесен. Момичето си отива точно както си е мечтало. Отрупана с цветя, изпратена с бурни аплодисменти, играла с Лили, Ямазаки излъчва щастие.

— Защо от всички момичета избра точно Лили?

— Винаги нея съм харесвала най-много. Гледала съм жадно всички гимнастички, всяко изпълнение, всяка ваша композиция, но Лили ме е вълнувала най-много. Не победителката, Лили. Нали не всички обичат най-много розата, въпреки че всички казват, че е най-красивото цвете? Всеки си има свое любимо цвете. Някои дори предпочитат синчеца пред розата...

Отива си Ямазаки, а сега виждаме една друга японска гимнастичка, която много ни харесва. Кога е израснало това момиче, защо не сме го забелязали на световното първенство?

Казват ни, че след като участвувала в нашия турнир „Студентска трибуна“, Отска станала неузнаваема. Хвърчи от възторг в тренировъчната зала. Исква да прави всичко, което правят българките. Треньорката ѝ непрекъснато напомня основното правило на Робева сан: не повтаряй нищо от никоя. Трябва да си носиш своя красота. Отска слуша, но все ѝ се иска да вземе по нещо от Анелия, от Лили, от Диляна. И кой може да ѝ се сърди? Те са толкова големи гимнастички. Отска е много щастлива, че в София Робева сан ѝ е казала, че я харесва. Всички момичета в отбора знаят точно какво е казала голямата треньорка и точно как го е казала.

Нешка си спомня, че действително момичето ѝ беше харесало и му го беше казала, но не е и предполагала, че това ще се окаже толкова важно за него...

В Киото, старата столица на Япония, е храмът на Буда с 1001 скулптори, на които Буда изглеждал все различно. За този, който може да забележи разликите в един Буда. Тук са старите дворци. Пищни, разточителни, великолепни. Настанени сме в хотел — комфортен и модерен, въпреки че изглежда като замък. Отвсякъде виждаме само гора и синьо небе.

В Киото имаме една от двете свободни вечери, в които можем да гледаме телевизия. Хващаме и репортажа от посрещането на нашия

отбор. Преките предавания не можем да видим. За тях ни разказват хората от посолството. Бяха много доволни от това, че в тези дни постоянно се говори за България, за красотата на българките, за изумителното им майсторство. Показват продукциите, после повтарят някои моменти в репортажи. Въобще това, което ни казаха при посрещането — че телевизионните камери непрекъснато ще следват всяка крачка на българския отбор, е точно изпълнено. Служителите в нашето посолство казваха, че не им се иска нищо да изпуснат, колкото и да го повтарят. В тези дни, когато отборът е в Япония, докато ги гледат по телевизията, все едно, че са си у дома. Е, не точно, но все пак...

Приятно ни е да видим репортажа, но с нетърпение очакваме да видим какво друго се върти по японската телевизия. Суперменът — американец, разбира се, лети, спасява падащата от 120-ия етаж красавица, непрекъснато наказва лошите хора. Бейзбол. Кеч. Официална хроника и отново супермен...

Ето и пред залата в Миазаки един от тези разкошни паркове, които те карат да забравиш, че наблизо има град. Малки пространства, организирани така, че да изглеждат грамадни, с изкуствени водопади, с тропическа растителност, с малки пътечки, които се вият до поточета. Наистина започваш да си мислиш, че си попаднал в гъста, неизбродима гора, и тъкмо си го помислиш, гората свършила. До нея една заградена с храсти полянка, на която спортуват няколко семейства. Не, не е семейна спартакиада. Идваха едно след друго. Всяко семейство само за себе си организираше игрите си. Надбягват се две момчета с майката, бащата и кучето — и все кучето е победител. До тях играят бадминтон. Пристигат други петима с футболна топка. Има и тенисисти. Никой на никого не пречи. Играят си тихо, мирно, радват се на слънцето и поляната.

Зад поляната се дочува някаква протяжна музика. Любопитството ни отвежда към училищен двор. Около хиляда момчета и момичета гимназисти, строени в абсолютно прави редици, правят точно едни и същи движения — нещо като много бавен танц, нещо като масова гимнастическа композиция. Мори казва, че е обикновен час по физическо възпитание. Така ли минават всички тези часове? Не, разбира се, не всички, но повечето. Но те не се движат. Не,

не е точно така, движат се в един ритъм. Погледни какъв синхрон, каква точност. Разбираш ли — много е важно да се спазва синхронът.

Не разбирам, но няма значение. В различните краища на Земята е различно и това, което се търси като ефект дори в часовете по физическо възпитание.

Гледаме това, което може да се види в краткото време. Японците пък следят всяка тренировка на българките с все по-нарастващ интерес. Как успявате да постигнете такава плътност — това е постоянният въпрос. Записват, снимат, следят с хронометри. Не, наистина трудно може да се разбере как успяват момичетата на Нешка Робева да направят за толкова малко време толкова много. Фантастично като обем и организация на работа.

Във фойето на залата в Миазаки известният спортен фоторепортер, авторът на най-изящните албуми за художествената гимнастика, които досега са правени, Ши сан, има изложба. Виждаме снимки на Лили Игнатова, Анелия Раленкова, Диляна Георгиева, на Мая Таскова, която тук много харесват и навсякъде питат защо сме дошли без Мая. Всяка снимка струва по 60 долара. Купуват ги с надежда, че ще се доберат до някой автограф. Купуват ги още повече след продукцията, когато вече е съвсем ясно какви момичета са тези Анелия, Лили, Диляна. Питат защо няма снимки и на Бианка, и на Цветомира, защо няма и на ансамбъла? Ши сан обещава, че ще има. Следващия път, но тогава Робева сан сигурно ще дойде с нови гимнастички и ще питат и за тях. Едва сега нашите момичета разбират колко „щедър“ е бил този винаги усмихнат Ши, който им подарява купища снимки. Колко и защо...

Защо ми се струва, че в Миазаки публиката е още по-възторжена, още по-топла, по-сърдечна, когато в Сендай мислех, че повече не може, в Токио, в Киото — че такава екзалтация е невъзможна в нашия век? Може би, защото онези мъничета развяха българските байрачета още от аерогарата, може би, защото тук имяхме повече време да видим конкретни хора, жадни за общуване, естествени, сърдечни. Може би, защото тук срещнахме тази Аябе, която толкова много прилича на моята приятелка Елена от Михайловград. Като обича някого, Елена му го доказва по хиляди начини, с хиляди дреболии, които създават чувството, че тук ти се радват, тук си като у дома си.

Има много неща, които запомнихме от Миазаки.

Специално за нас бяха подготвили шоу, което се състоя в огромна, разкошна зала, пълна с цветя и деликатеси. Японците непрекъснато канят момичетата да опитат ту едно, ту друго, а Нешка минава след тях също усмихната (няма да нарушаваме хармонията, я) да напомни, че има храна, но има и кантар. Е, при тази забележка момичетата не са чак толкова усмихнати...

Наблюдаваме нещо средно между театър и балет. Една доста странна хореография. Артистите са прекалено сериозни, после нещо просветва в лицата им, нещо като усмивка, после стават истински весели. В това време полутъмната зала постепенно просветлява, докато накрая блесва в прожектори. Става наистина прекалено светло. Такова нещо не може да се види и в най-слънчев ден.

Мори ни обяснява този танц. Това е легендата за богинята Аматерасо Оомиками. Всъщност богинята на боговете, защото без слънцето няма живот. Веднъж Аматерасо Оомиками се разсърдила на хората и се скрила в една пещера. Дълбока, тъмна. Щяло да настане вечен мрак, но другите богове научили хората как да спасят Земята. Трябвало да пеят, да играят, да се веселят и тогава любопитната Аматерасо непременно ще се подаде да види какво става. И тя наистина го направила. Показало се слънцето, хората станали истински весели и богинята забравила за какво се е сърдила.

— Когато играят вашите момичета, човек и лош да е, ще-забравн за какво лош — казва Мори. — Разбираш ли какво обясних?

— Разбирам, Мори, много ти благодаря и много искам всички да мислят така...

Господин Нагамото, кмет на Миазаки, казва, че откакто е, кмет на този град, двата дни, в които сме тук, са най-значителните, защото никога досега не е виждал толкова възторжени шест хиляди души, толкова трогнати от красотата. Сега вече знае, че на неговия град му трябва едно момиче като Анелия, като Лили или като Диляна — като някоя от българките. Да играят хиляди, за да израсне една голяма гимнастичка. Тогава хората тук ще бъдат много щастливи и когато го виждат да играе в тяхната зала, и когато играе някъде другаде и му се радват така, както ние сега...

Идва ред на самодейната програма. Ще пеят японските, китайските, българските гимнастички. За пръв път чувам, че Лили и Диляна могат така да пеят.

После Камо моли Диляна да изпълни началото и края на композицията си с топка. До нея застава Ямазаки и уж прави съвсем същото, но това, което у Диляна те кара да настръхваш от възторг, у Ямазаки излиза някак гротескно и смешно. Това е „танц“, показващ най-големия грях в художествената гимнастика — да повтаряш това, което си видяла у друга гимнастичка. Струва ми се, че този импровизиран танц на Диляна и Ямазаки може да влезе в програмата на всяко откриване на голямо първенство.

„Какви са българите?“ — пита Сатамото, един усмихнат, приятен човек, съдържател, готвач и сервитьор в своето малко ресторантче, което се състоя само от една голяма стая, преградена на две от тезгях, зад който е кухнята. „Какви са българите?“ — повтаря въпроса си Сатамото, докато поднася един след друг още топли японските деликатеси на дъсчица, поставена пред всеки. И докато се чудим откъде да започнем и какво точно да кажем, Куми чурулика нещо на този език, който звучи съвсем различно, когато говорят жени и мъже. Чуваме едно „ooo“.

— Какво каза, Куми?

— Казах им, че най-характерното за българите е, че много обичат децата си. Повече от всичко. Видях го лично, с очите си, аз самата (Куми се чуди как да подсили впечатлението за автентичност) как в трамваите и в тролейбусите стават стари жени, за да седнат децата.

Остава и ние да извикаме това „ooo“. В Япония винаги ставали, когато влизат стари жени и стари мъже, не когато влизат деца. Искаме да обясним, че и при нас се случват такива неща, но нищо не обясняваме. Доволни сме, че квартирата на Куми е била близо до института, близо и до залата, та не ѝ се е налагало да се качва често на трамвай и тролей.

Какво вижда един чужденец в чуждата страна? Странни са пътищата, по които идва едно такова обобщение — българите са такива, французите са такива. Още в самото начало обещах да не правя обобщения. Не зная какви са японците. Зная само какви са хората в спортните зали, когато играят българските гимнастички. Обичам хората от тези зали, които така умеят да се радват на красивото. Зная как посрещат японските треньорки гостите си, когато между тях е най-именитата им колежка. Зная как се радват децата в Япония.

Нашето изпращане от Миазаки стана на няколко етапа. Вечерта преди тръгването коридорът на нашия етаж в хотела беше препълнен от децата от школата по художествена гимнастика. Искаха да поднесат своите подаръци — играчки, рисунки, кутийки, цветя в причудливи форми, направени от самите тях. Най-хубаво от всичко — рисунките на малките художнички — мечета, елени, петлета, слончета, че даже охлюви, костенурки и таралежчета — целият животински свят с обръчи, топки, бухалки, въжета и ленти играе художествена гимнастика.

Ето ни отново на аерогара Миазаки. Вали проливен дъжд. След десет слънчеви дни това ни се вижда изненадващо и нелепо. Бяхме повярвали вече, че тази страна е винаги слънчева. Вали дъжд, задава се буря, на аерогарата има десет пъти повече изпращачи, отколкото бяха посрещачите. Цветя, знамена. Отново виждаме българския трибагреник в детски ръце. Минаваме вече от другата страна, където заминаващи и изпращачи все още имат възможност да си кажат нещо. Една стъклена стена и телефони от двете страни. Казвам на Куми, че когато обикне някое момче, непременно трябва да му изпее нещо, защото става десет пъти по-хубава, когато пее. „Няма“ — казва Куми и се смее, и плаче едновременно. Към нас се приближава едно сакато момиче. Когато ги гледаш наведнъж, ти става страшно, когато идва едно момиче, някаква буца се надига и засяда в гърлото ти. Куми казва, че момичето моли да, извикам Нешка. Нешка поема слушалката и чува това, което преди малко скандираха децата: „Благодаря. Много красиво. Чакаме ви пак...“

В Токио имаме още една вечер. Тя е посветена на децата, които играят художествена гимнастика към клуба на фирмата „Джаско“, където работи Мори. Заедно с нашите гимнастички, домакините пускат да играят и две техни деца.

— Сигурно сте забелязали, че едното момиченце много иска да прилича на Илиана Раева, другото — на Анелия Раленкова. Тук има и десетина „Лили Игнатова“ и „Диляна Георгиева“. Сега сигурно ще се появят и други, които ще искат да са като Бианка и Цветомира. Много, много съм ви благодарен за това, не направихте такъв празник за тези деца. Сигурно ще си спомнят цял живот, че в тяхната зала са играли най-големите гимнастички.

И ние сме много благодарни и на Мори, и на Куми, и на господин Цурута. На всички, които ни помогнаха да видим една Япония, която обича спорта и вярва в непобедимата сила на красотата, на приятелството. Сигурно, ако я бяхме погледнали от фабриката, от мината, от Парламента, щеше да е съвсем различна. Всичко зависи от коя страна ще се види една страна. Ние я видяхме от спортните зали, където се събират хора, и от заводите, и от мините, и от Парламента. Имахме тази чудесна привилегия да я видим възторжена...

Връщам се по-подробно на написаното веднага след Япония със съвсем малки съкращения, защото на мене винаги ми се е искало да зная нещо повече за тези турнири, на които нашите гимнастички побеждават и хрониката ги отбелязва с по два реда, понякога дори съвсем ги отминава. Предполагам, че на всички, които обичат този спорт, им е съвсем недостатъчно да прочетат, че в Холандия е победила Раленкова, във Франция — Панова, в Белгия — Игнатова, в Италия — Георгиева... Какви са тези турнири? Как публиката посреща победителките? Какво става между две големи първенства? За всички нас това са низ от победи на българките. Горди сме, разбира се, но нищо повече не знаем за тях.

„Вакоолкър“ е единственият турнир без напрежението за класиране, без предстартови трески, без опънати нерви, на който присъствувам с това поколение гимнастички. Когато Жулиета Шишманова беше жива, можех да видя каква е разликата между международните турнири и голямото първенство, знаех как изглеждат нейните момичета в единия и в другия случай. Още тогава хората в нашите посолства казваха, че са особено хубави дните, когато гостуват някъде златните български момичета. Сега отново видях колко горди бяха малкото българи в залата в Токио, когато съобщиха, че е дошъл посланикът на България и всички станаха на крака да го приветствуват, съпроводиха го с аплодисменти до ложата, която му беше отредена, и седнаха едва когато той седна.

Когато премиерът на Япония каза на другаря Тодор Живков (и това беше публикувано в нашите вестници), че Япония познава България от посещенията на състезателките по художествена гимнастика, Детския радиохор и тенисистката Мануела Малеева, слушах много хора с различни професии да негодуват срещу Накасоне.

Казва ли се такова нещо за една страна! Защо само от спортисти и певци ще ни познават? Може ли такова нещо?

Може. Каза го човекът. Япония е видяла, развълнувала се с, запомнила е засега това от България.

Когато прочетем, че нашите гимнастички са победили в Холандия, Белгия, Франция, Австралия, Испания, Португалия, това не е само обикновена победа в обикновен турнир. Това са момичета, които оставят огромна следа навсякъде, откъдето минат. Това е кратко съобщение за още една зала, за още една многомилionна телевизионна публика някъде по света, където ще запомнят България като изящество и красота, като динамика и темперамент, като сила на човешкия дух.

Това, което не можах да разкажа след завръщането от Япония, е, че ние със Славчо Тепавичаров, водач на нашата група, почти всеки ден се питахме — какво мисли Нешка, защо не обяви, че във Виена вместо Лили ще играе Бианка и да се успокоят всички? Лили все повече се разкисваше. Демонстрираше, че не ѝ се играе. От време на време, като че ли за да докаже, че Лили всичко си може — може да не играе, но може и да играе, беше блестяща, фантастична. После пак се отпусне...

— Какво мисли Нешка? — пита Славчо. — Не вижда ли, че на Игнатова вече не може да се разчита. В същото време ден след ден Бианка се разгръща мощна и красива. За пръв път не ми е ясно какво мисли Нешка. Защо не направи тази толкова налагаща се смяна? Ти нали обеща да я питаш?

— Питам я.

— Е, и?

— Мълчи.

— Нищо не разбирам...

Не исках да му кажа на Славчо, че точно това казва и Нешка: „Нищо не разбирате вие със Славчо.“ На мене нищо не ми звучеше успокоително в това тревожно време, защото въпреки възторга на японската публика ние гледахме на тези дни като на дни пред голямо състезание. Това „нищо не разбирате“ мене ме успокояваше, но не бях сигурна за Славчо. Можеше и да се обиди, затова казвах — мълчи.

Никак не мълчеше. Гърмеше, трещеше и казваше, че ще играе Лиленцето, и то много хубаво ще играе във Виена, и хич да не се прави на толкова безразлична, защото много добре ѝ е известно какво точно

й е на душицата, че тук, в Токио, остава извън класирането с Бианка и Цветомира... Въз Виена (ноември 1984) — дъжд, вятър, разкиснато време. Тези няколко дни преди състезанието както обикновено минават в тренировки, оглеждане на съперничките, прогноза, страх и върховите моменти от предстартовата треска на Лили. Другите се съвземат. Виждат, че в залата се събират много хора — съдийки, треньорки, състезателки. Преструват се, разбира се, че нищо не виждат. Вгълбени в играта си! Ясен е този театър, но театърът, който Лили разиграва не ми харесва. Още повече не ми харесва, че всички от всички страни ме съветват:

„Смени Лили с Бианка!“ Бианка тренира наистина стабилно, като голяма, зряла гимнастичка. Една през друга пристигат колежките от другите страни да ми кажат, че Бианка е напреднала неимоверно много в последните седмици. Били видели вече колко е талантива, но не можели да си представят, че за няколко месеца може да се направи толкова много. „Как стават тези неща при вас?“

Според мене на Бианка й е още рано, на Лили и е точно време да играе, но всеки час от тези тренировки дава нови поводи за нови съвети. Доволна съм, че поне екипът на Дюлгеров не ми се бърка в треньорските проблеми, и гледам, през свободното време да съм с тези мъже, които искат също победата не по-малко от другите, но умеят да се държат нормално. Никакви паники.

Кошмарното в обстановката на състезанията е, че и момичетата са нервни и напрегнати, и аз съм нервна и напрегната, и наоколо е пълно с нервни жени, пълни с новини, пълни с идеи. Непрекъснато нещо разнищват, непрекъснато откриват нови поводи за страхове. Някоя видяла някоя и тя и казала нещо си, пък тя й отговорила, пък след това се намесва друга, която видяла друга и също си казали не знам какво си. Колкото и да се старая да не слушам, все нещо кръжи и заплашва в тази настръхнала атмосфера. Сега си имам убежище.

Това е вечерта, а през деня проблемите ми продължават да ме тормозят с пълна сила. И след като няма в тази зала нито една гимнастичка, минавала през огъня на толкова големи и малки състезания, и след като няма нито една, която да има повече основания за спокойствие, защо точно тя ме побърква от яд в тези дни? Ще ми идват разни началници да питат дали съм казала, че ще я убивам. Ще я убия не, ами и малко ще й е. И себе си ще убия...

Тези монолози по време на тренировката никой не ги чува. Те си вървят тихичко като фон. Наум. Разбира се, никого няма да убивам. Сменям всички възможни подходи към успокояването на Лили. И гняв, и безразличие, и „Хайде, Лили, Лиленце, стегни се, свързай се“, и изобщо всичко, което го има, и всичко, което го няма в педагогиката. И когато всичко ми омръзва донемайкъде, решавам да я стресна, като кажа на Бианка да се стяга и да играе. Бианка казва, че ѝ е по-къса лентата. Лили веднага предлага нейната. Била нормална, била чудесна. Ама стряскане! Това момиче съвсем си е изгубило ума от страх.

Решавам, че трябва да я отделя от всичко и всички, да отидем някъде в някое кътче сами двете. Да не ѝ тежат повече тези невярващи, съжаляващи, изплашени очи. Ами как ще издържи, когато всички я предадоха, отписаха, отрекоха? Това не може да не се чувства, то не може да не тежи. Решавам, че не ми е виновно момичето и трябва да си го прибера още сега някъде насаме, да изиграе веднъж всичко само пред мене, без да го гледа никой друг, за да си спомни колко може, да се успокои. Тръгваме и в този момент виждам, че на Бианка ѝ тече кръв от носа. Ето пък тука как изби напрежението. Дали не са го пренавили това момиче, че може още сега да участва в европейско първенство. После ще се оправям с нея. Сега Лили...

Като по чудо намираме някаква мъничка заличка съвсем празна, тиха. Хайде, Лили...

От тази зала излизам вече успокоена. Обявявам — Лили ще играе и не искам повече никой за нищо да ме съветва. Усещам, че ще умрат от любопитство да разберат какво е станало в малката заличка. Нищо особено. Успокои се момичето, свързало се, заигра. Казах ѝ: „Точно така! Ето това е! Успокой се. Мина вече кризата. Утре започва битката!...“

Залисана около моята тройка, почти не забелязвам какво става в лагера на съперниците. Видях, разбира се, още от самото начало част от тренировката. Хареса ми много Даля Куткайте. Напреднала, затруднила композициите си. Видях и Белоглазова, и Девина, и Дручиница. Никак не можех да разбера ще предпочетат ли сигурността с Девина, или ще търсят изненада с дебютантката.

Предпочетоха изненадата. Зная, че имам много силна тройка, и все пак ме тресе моята си треска. Какво ли ще излезе от тази дебютантка? Дали съдийките няма да решат да лансират едно ново

име? На мене Девина повече ми харесва като гимнастичка, но сега въпросът не е какво на мене ми харесва.

На нашите тренировки се събират все повече хора. С особен интерес се посрещат новите композиции. Сега вече Лили може да се покаже в пълния си блясък. Обсъждат, коментират бухалките на трите, композициите с топка. Особен интерес към лентата на Анелия по музика от „Болеро“ на Равел. Ани успя да почувствува тази музика така пълно, че и на тренировките зрителите вече усещат особената сила на композицията.

Спомням си как наблюдавахме солиста на „Бежар“ по тази музика. Пускахме отново и отново този запис, за да видят колко различно може да се пресъздаде една и съща музика. И колко различно може да звучи в крайна сметка. Спореха тогава момичетата. Колко е щастлив! Може да излиза всяка вечер, да играе пред публика, да му ръкопляска — и никакви съдии, никакви оценки, никакви нерви. Само удоволствие от играта... Да, но никога няма да знае дали е най-добрият в света. Никога няма да бъде шампион...

Гледам сега това Анелино „Болеро“, приемам поздравленията от колегите, които обсъждат композициите на трите момичета, на ансамбъла. Приятно ми е, че ги харесват, но сега ме интересува само едно — коя ще е шампионката. И ще победи ли нашият ансамбъл.

Това е състезание, за което не искам да си спомням. Когато се погледнат протоколите — блестяща победа на българките. Нямам никакви причини да съм недоволна. После често чувах този въпрос: „Какво в крайна сметка иска Нешка, какво не ѝ достига?“ Отново съм тръгнала с девет гимнастички, отново се връщам с девет шампионки. Абсолютната титла — за Анелия Раленкова, ансамблистките — категорични шампионки. Какво толкова е станало?

Това беше кошмарно съдийско състезание. Най-напред след десет минути съдийски разпавии намалиха оценката на Анелия, защото тази лента не се харесвала на арбитърката. Бяха вдигнати три десетки и при всички тези пазарлъци и при упоритата съпротива на някои от съдийките в крайна сметка оценката стана 9,9. Игра Белоглазова с нова съдийска конференция — този път, за да увеличат оценката, защото на арбитърката тази лента пък много ѝ харесала. Увеличиха оценката с пет стотни.

Този поток вече завърши състезанието и местата са разпределени така: първа Раленкова, на второ място Георгиева и Белоглазова, след тях Куткайте...

Очаква се вече само едно — да играе Лили Игнатова, за да се види къде ще застане тази гимнастичка, която отново не греши и отново има отвратителния жребий да започва и да завършва битката. Над коя, след коя, до коя ще се нареди Лили, изобщо как ще размести пластовете тази гимнастичка, която сега вече действително играе много силно.

Ново свикване на съдийките. Това вече на почивката, през която светлинното табло непрекъснато повтаря класирането — Раленкова, Георгиева, Белоглазова, Куткайте... На журналистите са раздадени протоколи, в които е обявено, че дотук състезанието приключва с водач Раленкова. Разгорещени спорове. Едни са за, други против, някои се разхождат по коридорите — по-далеч от схватката, за да кажат после и на двете страни: „Как съжалявам, че не разбрах, щях да застана, разбира се, на ваша страна.“ Впрочем спорещите дори не забелязват, че не всички, които трябва да решават, са се събрали. А и то не е нужно. Отново повишават оценката на лента на Белоглазова и обявяват новото класиране при невероятен шум в залата. Изравнили са Белоглазова с Раленкова, трета. Георгиева, четвърта Куткайте...

Лили излиза като обречена. Ясно е, че както и да играе, съдийките са приключили с темата класиране и няма да допуснат никого нагоре. Как не сгреши, как събра всичко, което имаше у себе си, как издържа! Видя се опитният боец, минал през много изпитания. През най-много изпитания. Може да се разкисне преди състезанието, може да не издържи пред всички тези невярващи очи, но тук, когато борбата стана невъзможно жестока, издържа. Блестящо! Само усмивката на Лили вече я нямаше и не можах да простя на съдийките точно това. Вече я нямаше жизнерадостната гимнастичка. Играеше едно тъжно момиче: Силно, с хъс, не с радост. Взе четвърто място.

Гледах Лили и слушах Ники. Как израсна артистът в нашия пианист Николай Костов в тези години. Колко болка и тъга имаше в това, което свиреше сега, а трябваше да звучи весело, закачливо заедно с веселата, закачлива Лили. Колко много се беше научило пианото на Ники да следва настроението на момичетата.

На шампионата вече трите българки доказаха на съдийките с колко са над всякакви спорове, комбинации и пазарлъци. Анелия Раленкова завърши това състезание с четири златни и един бронзов медал. На лента. Бронзов, по-златен от всички златни, защото с такава лента не беше играла никоя до момента. Много рядко съм казвала нещо за композициите си, затова сега мога да си го позволя.

На пресконференцията след състезанието Анелия обяви, че това е последното ѝ състезание. Журналистите ѝ напомнях, че вече на много състезания все на нея ѝ намаляват оценките. Спомня ли си някога да са ѝ увеличили? Не, никога. Може би във Валядолид... но там тя няма да отиде. Дали няма да стане съдиика? Няма смисъл, нищо не може да се промени. Как си обяснява това съдийство? Нищо не може, нищо не иска да си обяснява. Доволна е, че е играла, че е победила, че повече няма да може никой да я оценява.

До момента Ани не беше показала колко е огорчена. Дали си спомня съдийските спорове около нейната гимнастика? Как може да не си ги спомня. Сигурно няма да може да ги забрави никога. И все пак за нея точно това състезание завършва така щастливо. Коя гимнастичка не би искала да се оттегли с четири златни и един бронзов медал? С най-богата колекция от отличия. С такова признание на публиката. Лили да е огорчена — разбирам, но защо на Ани толкова много ѝ се плаче? Тя, която никога, на никое състезание не е плакала? Дори тогава, когато са я оцелявали и е била втора, не победителката. Или никой не е виждал кога плаче. Всъщност и сега не плаче. Само личи, че е на края на силите си. Познавам ли наистина това момиче, което израсна до мене от съвсем мъничко? Все си мълчи — работи и мълчи, мълчи и работи. И ето го сега, набрало куража да обвинява пред препълнена с журналисти зала.

Преди Ани бяха попитали Белоглазова каква според нея е разликата между българската и съветската школа. Галя отговаря, че не ѝ харесва играта на българките. Имало нещо студено. Не топли, не грее. При това прави една гримаса, като че ли наистина се докосва до нещо студено.

Задават същия въпрос на Анелия.

— Разлика ли? Българките имат школа.

Играта съвсем задебеля. Ръкопляскаят и започвам да изпитвам страх да не се увлече. Преди малко по нашата телевизия казах, че това

състезание е пладнешки грабеж и очите на Вера Маринова станаха за един момент стъклени, обобщиха нещо набързо и приключи. После повтаряше, че било излязло в ефира и сега какво ще стане!

Каза го, когато промениха класирането, когато изведох една обречена Лили, когато се виждах безсилна и няхах никаква надежда, че някога ще има някаква справедливост по тези наши състезания. Не се помнех от яд и мъка.

Сега Анелия говореше след третата си шампионска титла.

Какво става наистина? И все пак, защо и аз като всички, които ми казват: „Какво искаш при такова класиране“, се питам сега какво става с Ани? Бръкват ти в душата с такива разпавии, а после иди се съвземай.

Все повече се убеждавам, че трябва да се направи нещо. Да се съберем на друг разговор, не пред журналистите, жадни за сензации, готови да раздухат нашите спорове. Не може, не бива едик толкова красив спорт да става жертва на такива разпавии.

Има ли някои, които повече от българите да обичат съветските хора! Кой и защо раздухва тази напрегната обстановка в едно спортно състезание?

— Не ви ли е мъчно, че на най-високото стъпало до вас поставиха още една гимнастичка. Не омаловажава ли това вашия триумф?

Изтръпвам при този въпрос. Нямам представа какво наистина се е насъбрало в Ани и как ще отговори.

— Не, не ми пречи. Това, което ми тежи, е че не застанаха до мене още две — Георгиева и Игнатова. Там им беше мястото. Видяхте ги днес, ще ги видите и утре. И отново ще се убедите колко големи гимнастички са тези двете...

Тъкмо бях почувствувала, че от напрежение главата ми ще се пръсне. Сега изпитвах огромно облекчение. Браво, Ани! Това е най-точният отговор. Казвам си наум и се успокоявам. Също наум. Когато знаеш, че те дебнат много непознати очи, които искат да изтръгнат от тебе сензацията, намираш някакви неподозирани запаси от сили...

Този ден на почетната стълбичка и до нея три български момичета се бяха хванали за ръце и така през сълзи слушаха „Мила родино“, която българската група пееше. Едно малко островче в тази огромна зала — така сплотено, както никога не е било. Никога не съм

чувствувала и така плътно зад себе си всички от ръководството на нашия отбор. Никога не съм чувствувала по-близка моята някогашна съотборничка, сега председателка на нашата федерация, арбитър, член на техническата комисия Мария Гилова. Като че заедно с трите момичета и ние някъде, без никой да вижда това, си бяхме подали ръка. Нищо не се каза в тези дни. Мисля, че и двете се чувствахме добре от това.

На другия ден моят празник вече беше пълен. На Ани също. На Лили, на Дилиана, на ансамблистките. Така силно играха. Така триумфално показваха класата на българската школа, че бях неизказано щастлива. Питам Вера всичко ли е излязло в ефира. Добре. Доволна съм. Важното е в България да са видели какви са тези техни дъщери, които така много обичат. Важното е, че пред своите не се посрамахме.

Вечерта момичетата, измислили вече песни за това състезание, изнасят своя концерт. Аз пея две песни една след друга:

„Нема, нема по-хубаво девойче от подуенче“ и „Ако умра, ил загина, немой да ме жалите...“

Колко отдавна не бях пяла. Сега не ми се щеше да спра. Така хубаво ми беше, че съвсем забравих, че пея фалшиво. А, изглежда, и никой не забелязваше. Пригласяха всички. Докато съмне. Ето че веднъж осъмнах и с песен. Колко години вече чакам утринната светлина като избавление. Колко щедро е това утро, което не разбрах кога е дошло...

Тръгваме към летището с песен. Продължаваме и в самолета. Командирът, стюардесите ни поздравяват с победата. Ние ги поздравяваме с чудесната посока на летене и им посвещаваме нашата нова песен... Такова настроение наистина не си спомням. Пристигаме, без да усетим кога сме летели. Колко му е Виена—София...

Все е бил препълнен площадът пред аерогарата, но сега беше преляло и по шосето. И толкова развълнувани не са били. И ние така трогнати, че ни се плаче на всичките. Вдигат се лозунги от всички страни. Написали с огромни букви, да се виждат надалече: „Анелия, искаме те още!“, „Не си отивай, Лили“, „Нели, остан!“... Скандират, викат. А когато мисля, че всичко е свършило, и си пробивам път към Стойчо и Аглика, един старец вдига внучето си: „Нешке, погали го, мъничко е, но ще запомни...“

И така, ето ни на родна земя, посрещнати така вълнуващо. Сашо Диков направи такъв разкошен телевизионен репортаж от аерогарата, че понякога си го пускам да видя отново как пристигнахме от Виена и колко ни се радваха в родината. И ако нещо ми е било криво, лошото ми настроение потъва някъде в това множество, в това море от хора.

Предстоеше ни да отидем там, където ни поканят за няколко продукции. И нашата публика иска да види гимнастичките и след като хората са им треперили толкова много пред телевизорите, им се полагаше да присъствуват на един такъв празник без напрежение.

Ние сме си създали един стереотип — нещо като годишните времена. През зимата подготвяме новите композиции, радваме се на всяка находка, на всяка сполука. През пролетта тръгваме по международни турнири. Аз вече си имам план коя гимнастичка с коя друга да тръгне, коя ще налагам през тази година, коя трябва да се покаже, да привлече вниманието, да учуди, да възхити...

През лятото е голямата мъка. Всичко се шлифова, отработва, допълня, изчиства. Това, разбира се, се прави и през другото време, но през лятото тренировките са особено интензивни. Това е времето на лагерите, на „Не може ли по-малко?“, „Не може ли по-леко?“ и на „Не може, разбира се, и не искам да чувам.“ И така нататък.

Есента е напрегнатото време на предстартови трески, на опънати нерви и жътва. След жътвата малък празник и отново всичко отначало.

Сега в тези срещи с българската публика ни се случи да участвуваме в един концерт с Детския радиохор. Преди да започне програмата, ме вика диригентът Христо Недялков. Децата искали да ме видят за малко. Отивам в репетиционната зала и още с влизането радиохорът става и изпълнява „Многое лета“. Имала съм много вълнуващи срещи. Тази няма да забравя. Тези чисти, кристални детски гласчета, и очите на малките хористи, и тази топла вълна, която ме залива от тяхното „Многое лета“. Не мога нищо да кажа. Успявам все пак да повтора няколко пъти „Благодаря“...

Това е времето и на интервютата. Кеворк Кеворкян е поканил за събеседник във „Всяка неделя“ Анелия. Вълнувам се, като че ли ми предстои изпит. Стойчо казва, че съм прекалено амбициозна. Какво се щурам цял ден из къщи и не мога да си намеря място от вълнение как щяла да изглежда довечера Ани. Ами и да се обърка нещо, простено ѝ е. Да не е професионална говорителка. Не ѝ е работата да говори по

телевизията и хората ще разберат. Нали са я виждали как играе. Това засега за нея е най-важното. И изобщо не забелязал да се вълнувам толкова, когато самата аз съм била събеседник, а сега... Казвам, че не ме е разбрал. Просто съм любопитна, нямам търпение да стане 19,30... Много добре ме е разбрал и е много прав в крайна сметка. Това си е самата истина. Искam моите момичета навсякъде да изглеждат свършени. И докато играят, и като ходят по улиците, и когато се появят в някой завод и очите на хиляди работници са отправени към тях, и когато тръгнат на изпит, и сега, разбира се, когато цяла България ще седне да гледа предаването на Кеворкян.

Ядоса ме Ани. Не, не се обърка. Напротив, много гладко вървеше разговорът. Прекалено гладко. Много ѝ се искаше да изглежда много над това и онова. Нищо, да речем, че е обяснимо с възрастта. В крайна сметка тя също се е вълнувала, че сега ще я слушат милиони, сигурно е мислила много, избирала си е линия на поведение, въпреки че я помолих нищо да не избира, да си е това, което е, естествена, откровена, истинска. Не иска да е истинска, въпреки че е сто пъти похубава такава, каквато си е. Нищо. Нейна си работа. Но когато казва, че няма да се върне в залата, защото Нешка има много такива като нея, чак подскачам от яд. Откъде ще ги имам тези много като нея? Така се създава гимнастичка като Раленкова? Толкова ли ги заслепява победата, та забравят как се стига до нея? Наистина ли не си спомня какво съм направила, за да бъде сега гимнастичката на бъдещето и да се движи като древногръцка жрица, и да бъде отново публиката в краката ѝ, и да бъде супер-супер-супер. Не си ли спомня колко тревожно сме търсили това, което се крие някъде по-дълбоко и по-дълбоко? Колко смени на композиции, колко упорита работа за нови и нови качества, за да се стигне до това, че тя наистина е най-голямата гимнастичка за всички времена, както казват лекоатлетическите статистици.

Сигурно хората, които сега я слушат, си мислят, че трябва да съм много благодарна и много щастлива, че Анелия така ме хвали. Не пропуска да каже колко голяма тренировка съм и колко много ми е задължена. Не пропуска да го каже и да го повтори, но не съм нито благодарна, нито щастлива. Направо ме смазва с това нехайство: „Нешка Робева има много като мене...“ и Хайде де! Каква скромност. Чак нескромно. Имала съм много като нея. Сигурно и като Игнатова,

която също напуска. Чак сега разбирам колко много съм чакала да дойде Ани и да попита: „Не трябва ли? Ще може ли отборът без мене? Не искате ли да идвам да тренирам поне за кураж на малките?“

На всички журналисти, когато ме питат как гледам на оттеглянето на Раленкова, казвам, че има право да се оттегли след такава победа. Сега, когато е на върха. Едва ли някога ще може да постигне отново четири златни и един бронзов медал. Поне аз не мога да ѝ го обещаю. Ако се случи, ще бъде суперщастие, въпреки че напълно го заслужава, защото в момента, а и до година-две няма и не може да има гимнастичка като нея. Много, много напред отиде.

„Не е ли жалко тъкмо когато е толкова силна, да си отиде?“ — питат журналистите и трябва да кажа — разбира се, че е жалко, но трябва да застанем от другата страна, да погледнем как изглеждат нещата от мястото, от което ги вижда Ани, и да ѝ дадем правото да избира.

Казвам всичко това и се старая да си повярвам, но все се надявам да мине еуфорията на празника и да дойде кралицата да съблече царските одежди, да облече дрехите на Пепеляшка и да каже: „Още трябва! Все едно как ще се класирам. Аз взех моя дял от победи, сега ще трябва да помогна на отбора.“. Защо точно от нея така много чакам царския жест? Защото съм вярвала, без да се замислям специално за това, че точно Анелия расте като изключителен човек. Увлечена в ежедневните грижи, нямам време да се спирам и да им правя специални характеристики, и да ги сравнявам, и да определям — тази е голяма, а другата — още по-голяма. Изглежда, едва когато си тръгват, тегля чертата. Всъщност не аз. Те теглят черта. Аз само правя констатациите някак си постфактум.

Сега, когато двете казват, че прекратяват състезателната си дейност, си спомням как години наред Ани гледаше презрително на всички глезотии на другите момичета, колко сериозна, задълбочена е била винаги, колко всеотдайна, колко упорита. Колко дисциплинирана. Колко години мълча... А може би все пак е права Йоко. Не е хубаво много да се мълчи.

Вярно е, винаги след всяко голямо състезание след Ставангер съм казвала всяка да си помисли и след две седмици да ми каже дали ще продължи да се състезава. Няма да се сърдя на никоя, която се откаже. Казвала съм го, вярвала съм го. Мисля, че и сега не се сърдя,

но много ме заболя, че не беше казано по друг начин: „Искам да се оттегля, но ако ви трябва, ако отборът има нужда...“

Така навремето го каза Илиана Раева. Зачете ме. Попита ме. Защото това в крайна сметка е и мой, не само техен въпрос. В изграждането на големите гимнастички имам дял и аз и точно когато наистина са станали такива, каквито съм ги виждала в сънищата си, се оказва, че им е удобно да се оттеглят, без да попитат „Дали все пак не трябва?“

Боли ме, но не ми е работа да говоря пред хората за болката си. Поне не тогава, когато е най-пареща.

И така, оттеглят се Анелия Раленкова и Лили Игнатова. Дилиана нещо лещите, очите... Оставам в залата с Бианка. Онова момиче, което е необикновено талантливо, но когато си помисли, че може да играе на европейско първенство, рухна кръв от носа му. Нищо, това не е беда. Догодина няма да има и следа от този шок. Ще я стабилизирам Бианка, ще поставя и новите композиции, ще заблести, ще засияе това бисерче малко, но ми трябва още две. А Дилиана се разболява точно когато съм най-натясно. Какво мога да направя освен да чакам — да оздравее. Разбира се, не чакам — подгонвам „ситнежа“ на специална подготовка.

На всичко отгоре инженер Георгиев ме обвинява, че не съм поискала дъщеря му да стане абсолютна шампионка във Виена и затова не станала, и няма какво да я търся, щом не ми трябва...

Не мога да разбера дали наистина си вярва, като ми ги говори тези неща? Сигурно. Случвало ми се е и други родители да подсказват, че знаят за необикновената ми власт да казвам коя да е шампионката. Но никой така грубо не ми е хвърлял в лицето такова обвинение. Нищо не зависи от мене там, на състезанието. Само да ги успокоя, да им дам кураж, да изпратя всяко момиче към победата, а коя ще я вземе, зависи от много неща. От играта, от съдийките, от жребия, от публиката... Да, понякога дори от публиката. Всички имат в тези дни повече власт от мене да определят шампионката. А аз и не искам такава власт. Какво бих правила с нея? Ако ми предложат да кажа коя да е шампионката, няма да мога. Там им треперя на трите, после на шестте. Искам да си изиграят всичко без грешка, пълно, богато, непременно да вложат всичко. Пестиш ли се, и публиката усеща, и разваляш композицията... Защото всяка композиция още като я поставям, изисква всичко, което има в гимнастичката, за която е направена. Не е малко наистина това,

което искам от моите момичета на едно състезание, но да искам от някоя да стане непременно шампионка — това не мога. Няма да е справедливо. Това решава самото състезание.

Чак когато инженер Георгиев ми е затръшнал телефона, се сещам, че не съм го попитала: и ако все пак имам тази власт да определям шампионката, защо точно неговата дъщеря трябва да определя? Затова, че сбърка ли? Вярно, грешката ѝ на топка беше съвсем малка, но другите две играха съвсем без грешка. Защо наистина трябва да предпочета неговото дете? Ами другите бащи какво ще кажат тогава? Всъщност те сигурно и казват каквото си искат, но не на мене.

Диляна оздравява, пристига в залата и идва с едно главоземайващо предложение.

— Другарко, вие нали след Виена ми обещахте, че сега на мене ще ми поставят „щури“ композиции, а за класиране ще разчитате на малките. Така че сега вече ще мога да тренирам както аз си преценя. Колкото си искам.

Онемявам от „възторг“. Какво фантастично предложение! Не означава ли това да ме постави в пълен мат? Ето я идва, когато ми е толкова нужна, защото наистина не виждам как от тези деца за такива кратки срокове могат да излязат гимнастички чак за световно първенство, но ще си тренира, както тя си иска, колкото тя си иска. Старая се да изглеждам спокойна. Казвам:

— Диляна, иди някъде по-далече — е в онзи ъгъл, и си помисли какво точно ми казваш. Няма да разчитам на световната шампионка за класирането, а на децата? Колкото до „щурите“ композиции, сигурно съм ти ги обещала, защото вече ги имам готови. Точно за тебе...

Става ми ясно, че ако не се върне в залата Лили, подготовката на Диляна напълно ще се провали от умни съвети на умни съветници. Ще се замърсяват лещите, ще тренира по колкото си иска и както си иска, ще се разправяме без особен резултат. На самата Диляна ѝ се играе, тренировките не ѝ тежат така много, като на други. Когато сме някъде далече за по-дълго време, е чудесно момиче — весело, доверчиво, галовно. Пълно с обич и доброта. Но дойде ли си тука, нещата се променят.

Казвам, че Лили трябва да се върне в залата. И, разбира се, веднага идва най-естественият въпрос: „Защо Лили, а не Анелия?“

Впрочем казвам го на Стойчо и Маргарита и въпросите са оттам. Иначе никой и не предполага, че мога да имам такива планове.

Защо Лили, а не Ани?

Шампионката не може да се моли. Тя или идва и прави сама царския си подарък, или не идва. Не идва. Тогава аз отивам. Но не при нея. На нея вече нищо не мога да ѝ дам, да ѝ обещаю. Тя всичко си има — и титли, и медали, и слава. И герой на социалистическия труд стана.

Отивам при Лили, която се е сгушила в своето огорчение от това четвърто място, точно когато игра силно и без грешки. При Лили, която сигурно разнищава темата за справедливостта и несправедливостта, за огромното значение на жребия, сигурно се върти все около този въпрос: „Ами какво щеше да стане, ако бях в другия, не в този поток?“

При Лили, която страшно много ми липсва в тези дни. Забравила съм всички разправии, всички ядове. Залата ни е празна, сива без усмивката на Лили. Ако се върне, съвсем сигурна съм, че ще напусне гимнастиката след Валядолид вече с по-добро настроение.

При Лили, защото само на нея мога да кажа — трябваш ми. На отбора трябваш. Не мога нищо да ти обещаю. Само това, че ще направя всичко, което е по силите ми, ти ще направиш каквото можеш, а какво ще стане на състезанието, никой Убедена съм, че само тя може да дойде при такова едно никакво „обещание“. Защо мисля така, не мога да кажа. Никога не ми се е случвало да я викам. Все съм я гонела. За месец, за седмица, завинаги... Най-дългият срок, в който не е била в залата, са онези четири дни, когато я бях изгонила за месец. Иначе Лили сама често напуска. Също завинаги, разбира се. Стига до вратата и се връща. Няколко пъти стигна до коридора.

Сега трябваше да отида при тази толкова гонена Лили и точно на нея да кажа — трябваш ми, ела, върни се, защото без тебе не зная какво ще правя за това световно първенство.

Казах ѝ го и Лили дойде.

Можех да се поздравя, че във Виена не отстъпих пред толкова много съвети да отстраня Игнатова от участие. После чувах да се изненадват, че съм била толкова сигурна, че ще-издържи. Имаше и нещо друго в упорството ми да не призная, че вече не може да играе. Това щеше да бъде поражение и за мене, и за нея. Поне така го разбирам аз. Да я заведа до Виена — нея, известната гимнастичка, и да

я оставя като резерва! Точно нея, която никога не е била резерва. Така се случи, че в Амстердам стартира без този стаж като резерва, през който минаха всички. Не можех да ѝ позволя да обижда и себе си. Не можех да я подложя на това унижение пред целия гимнастически свят точно нея — посрещнала и изпратила много дебютантки, точно гимнастичката с най-дългия стаж. И славен. Сега бях щастлива, че Лили игра във Виена. Иначе не можех да я имам за Валядолид.

Ако беше дошло извънземно същество в нашата зала, нямаше да предизвика такава сензация като връщането на Лили. Умираха от любопитство да разберат как е станало и за да не се чудят прекалено много и да измислят какви ли не глупости, обявих — отидох да помоля Игнатова да се върне в отбора, защото му е нужна, и тя се съгласи, за което съм ѝ благодарна.

Разбира се, имаше недоволни от връщането на Лили, както преди от връщането на Илиана. Сега ме съжаляваха. „Горката Нешка, докъде е стигнала — да моли Лили! И то поне да излезе нещо от това. Няма да издържат повече от месец.“

Не си правех никакви илюзии. Знаех какво ме чака. Знаех колко трудно ще ми бъде и знаех, че ще издържа. И знаех, че Лили често ще напуска и ще стига до вратата, понякога и до коридора, и ще издържи. Е, излезе по-трудно, отколкото си го представях, но издържахме. Върна се Диляна и се зае сериозно, с тренировките си не само защото са ѝ „щур“ композициите и ще си ги играе за удоволствие. Стана точна така, както предполагах. Ами да, в крайна сметка не сме напразно заедно вече хиляди дни...

Отначало трудът в нашата зала е истинска песен. Лили, щастлива, не може да се начуди как така се е променила, как се е преобразила. Колко била силна силата на доверието. Ето аз ѝ казвам да тренира колкото може и тя вижда, че много може, и повече може. И повече тренира, отколкото преди. И как изведнъж установява, че сега много по-бързо усвоява новите елементи и колко много ѝ харесват и четирите нови композиции. Ами тя не може да се насити да ги играе. Не, наистина как стават толкова много промени за такъв кратък срок в човека...

Такава е еуфория. Хваща едно, започва друго, не може да се насити на радостта си от промяната...

Радвам се на радостта на Лили, но ми е ясно, че скоро всичко това ще свърши, ще дойде краят на розовия период, ще дойде ред на плаحوвете. На недоволствата. На обвиненията. Ще се върнем при онова наше познато от години „ходене по мъките“, което сега съм решила да смекча максимално с цената на собствените си нерви.

Сега Лили хвърчи от радост, не може да се насити на новите си композиции, защото постоа вкъщи, започна да ѝ омръзва тази почивка, за която така дълго си беше мечтала. Видя, че не е кой знае какво нищо да не правиш. Затъжи се за гимнастиката, за играта. Закопня за публиката.

Сега Лили е доволна, защото я оставям да тренира до границата на удоволствието от играта. Отчитам това, че много е пропуснала, че трябва постепенно да навлезе, че трябва да привикне отново към залата, към уредите, към тренировките. Но това не може да продължи безкрайно. Защото границата на удоволствието от тренировката при Лили най-често е много ниска. Да я оставиш в някой ъгъл да гледа как другите тренират, няма да ѝ омръзне никога. Изобщо доказа се, че Лили най-много обича гимнастиката, но това не може да я накара да обикне натоварванията.

Настръхвам, като си помисля, че приближава времето, в което Лилето ще трябва да влезе в друг ритъм на работа, защото не съм я извикала в залата само за да оздравее Диляна, а наистина с твърдото намерение да я заведе във Валядолид за осмото ѝ голямо състезание. Не броим международните турнири, където Лили също все е искала да бъде първа и често е била. Осем големи състезания, които носят голямо напрежение — това никоя гимнастичка досега не е издържала. Лили и до тук е рекордьорка, а на мене ми се иска да вдигнем още веднъж летвата нагоре и още веднъж да скочи Лили, и още веднъж това да бъде много красиво.

Старая се това да стане постепенно, но не може дълго да се отлага и започват сериозните, тежки тренировки. И чувам упреците на Лили: „Вие знаехте, че няма да издържа, и нарочно ме върнахте, за да гледате как няма да издържа!...“

Чуди се как да бъде по-жестока тази Лили и не ѝ липсва изобретателност. А аз се чудя как ще ѝ изтрая всички проклетии и зная, че ще ги изтрая. На този отбор му трябва Лили Игнатова във Валядолид. На самата Лили страшно ѝ е необходимо да отиде дотам,

защото, ако не бих могла да си простя да я заведа във Виена и да я оставя да подсмърча като резерва, сега пък съвсем не бих си простила да я върна, да ѝ дам надеждата, защото новите ѝ композиции вече са повече от надежда, и да я зарежа само защото през ден ме предизвиква точно към това.

Диляна тренира добре, стяга се, влиза в истинското си темпо. Само че е много недоволна, че съм глезела Лили, а тя все трябва най-много да работи. Е, не че върши чужда работа. Като тренира повече, натрупва повече активи за себе си, но просто е възмутена от крещящата несправедливост. Не ме интересува колко е възмутена. Аз пък съм доволна от нея. Харесва ми. Новите и композиции се очертават все по-добре.

Бианка тренира и не се оплаква. Какво удоволствие е да имаш и такъв състезател. С нейния глад за тренировка са и другите от малките, които съм поела на специална подготовка, защото нямам никакво, намерение да се вторачвам з три, всяка от които може да ми изчезне по всяко време от залата и да остана без отбор. А освен тоза нали не всичко свършва с Валядолид. Нали след това идват други състезания. През 1987 година — световно първенство във Варна... Връщам се от световно първенство по спортна гимнастика от Будапеща и очаквам на седмичното обсъждане на „Старт“ да ме похвалят. Харесвам си страницата. Не ми е удобно да го кажа, но ми се струва, че съм успяла. И не че е чак толкова важно да ме похвалят, но все пак приятно е. И ето че най-неочаквано се излива студен душ оттам, откъдето най-малко го очаквам... Моят колега Ешуа Алмалех е много изненадан и много недоволен от страницата ми. Как може Боряна Стоянова да вземе първия златен медал за нашата спортна гимнастика от световно първенство и аз да не взема нито едно интервю? Никакъв отзив, само моите впечатления, наблюдения, анализи. Защо не съм попитала Людмила Туришчева какво мисли по този въпрос. Той точно така си представял нещата и бил много изненадан, като видял, че няма интервю с нея. Това било непростимо. Шико е яростен и патетичен.

Обяснявам, че ние с него затова сме различни журналисти, защото си представяме и осъществяваме репортажите си по различен начин. И освен това никак не е могло да ми дойде наум да питам Туришчева много ли е щастлива, че тяхната Наталия Юрченко падна и

си счупи крака точно на прескока, където нашето момиче взе златния медал.

Припомням си отново този случай, в края на Европейското първенство във Виена. Ето — казвам си — сега ще взема толкова интервюта, че в редакцията свят ще им се завие. Ще направя една страница — този казва тоза, онзи казва онова и няма да кажа аз какво мисля. Разбира се, всички тези закани са ей така, колкото да си излее човек яда. Правя си страницата, както аз си я виждам, но действително събирам много интервюта. Толкова, колкото не могат да се поберат ни в една, ни в десет страници. И съм благодарна на Шико, че толкова ме ядоса. Иначе щях ли да „разпитвам“ толкова много хора. Треньорки, състезателки, съдийки, журналисти.

Ала Свирски, треньорка от САЩ, казваше, че не може да разбере как е възможно да съществува такава треньорка като Робева. Ето те идвали в България, много внимателно наблюдавали тренировките ѝ. Американската федерация по гимнастика я канела да изнесе семинар, събрали се всички треньорки и слушали, и гледали, и се уверявали, че тя наистина нищо не иска да скрие. И нищо от своята тайна не може да открие. Защото то не е да ти разкажат, да ти покажат — трябва да го имаш в себе си. Добре, необикновена фантазия — това е ясно. Има го, съществува на този свят, въз всички области на човешката дейност се раждат гении. Композициите, които показва през всяка следваща година, са зашеметяващи със своята неочакваност и съвършенство. Треньорки от цял свят искат да знаят как става това и на всички, разбира се, е ясно, че точно това никоя няма никога да разбере. То е дарба, искрица божия. Всяка от нас, която е отишла в нейната зала, се е опитала да надникне в съкровено. И какво виждаме? Една жена като нас. Търси, съмнява се, тормози се като нас. И вика като нас. Тази наша професия, когато я гледа външен човек, изглежда като един безкраен яд и викане. А не е точно така.

Хайде, примиряваме се с това, че не може да се надникне в тайната на творчеството, но откъде идва тази нейна сила, която кара и малките, и дебютантките да излизат със самочувствието на победителки още при първата си поява пред чужда публика, пред чужди съдийки...

Обяснявам ѝ на Свирски, че всяка дебютантка е минала преди това през много международни турнири, че Нешка има система на

налагане на гимнастичките, че една година е на Игнатова, друга на Раленкова, на Георгиева, Панова...

— Да, това вече всички знаят, въпреки че не могат да се възползват особено, защото трябва да имаш все пак какво да налагаш. Аз говоря за онази първа поява точно на международните турнири. Питайте която искате треньорка, питайте която искате съдиика. Ще ви повтори точно това мое удивление, че вашите гимнастички имат някакво шампионско самочувствие още при първата си поява... Как го постига Робева? Бихте ли могли да ми кажете?

Казвам — растат малки до големи. И си спомням какво ми разказваха момичетата от ансамбъла след победата в Страсбург.

— Понякога нещо не върви, не върви и не върви. Вече сме отчаяни и си мислим, че точно това никога няма да успеем да изиграем. Влиза другарката Робева и казва: „Я да видим кое е невъзможното?“ Започваме, играем цялата композиция превъзходно. Тя казва: „Добре, но не разбрах за какво става въпрос? Кое не можете да изиграте?“ Обясняваме за кой елемент става въпрос. „Добре, повторете.“ Играем още веднъж и отново всичко излиза, както трябва. Още веднъж! Отново всичко е наред. Въобще не можем да обясним как става всичко това. При следващата засечка отново когато влезе другарката Робева, го изиграваме.

Питам ги все пак как си го обясняват. Не може да не са търсили отговор.

— Търсили сме, разбира се, и единственото, до което стигаме, е, че просто пред нея не можем да не го изиграем. Кое не е никакъв отговор, но друг няма.

Не ѝ казвам на Свирски какво са ми разказвали ансамблистките. Не искам да чуя такъв отговор: „Я да не говорим за мистика.“ Може да не го каже, но ще си го помисли. Струва ми се, че става въпрос за някакъв особен респект...

Когато ѝ разказах на Нсшка за ансамблистките, тя се смееше. „Не знаех наистина, че толкова ги стряскам. Какво не бих дала да могат и големите да ти го кажат...“

Тъкмо се чудя с кого да бъде следващото интервю и идва Лида Новакова, колежката от Катовице, която не пропуска голямо състезание по спортна и художествена гимнастика, по акробатика.

— Спомняш ли си какво ти казах след Страсбург? Дори и да, напусне сега, Робева е начертала пътя на художествената гимнастика, за следващите десет години. Откровено казано, тогава мислех, че е стигнала до връх, до който и тя самата вече няма да може да се изкачи. Може ли да има по-голяма наситеност с трудност и риск? Та аз докато гледам, не мога дъх да си поема. Може ли да има по-плътен синхрон на музика и движения? Изключено! Може ли да се стигне до по-висок праг на майсторство? Как? Така се питах и си отговарях след Страсбург. Сега мога да повтора това, което казах преди година — отново начерта пътя за следващите десет години, но този път е вече много по-труден. С нетърпение ще очаквам Валядолид. Вече не казвам, че това е абсолютният връх — нейните върхове са, изглежда, много. Все по-високи...

Тръгвам към Мирко Фишер. Него не мога да го пропусна, когато става въпрос за интервюта. Та нали точно той е човекът, който през 1967 година при първата поява на Нешка на световния подиум в Копенхаген предрече — българската вихрушка Нешка Робева едва не промени представите ни за художествената гимнастика. И тъй като журналистите особено държат на верните си прогнози, всички те трябва да признаем приоритета на Мирко Фишер. Никой не беше казал нещо по-вярно, никой не го беше казал толкова рано.

Фишер току-що е предал по телефона своя репортаж за „Чешкословенски спорт“. Явно е доволен от себе си. Познавам тази възбуда, когато ти се говори, искаш да свериш с всеки срещнат своите наблюдения.

— Исаац ли да ти прочета това, което съм написал?

Разбира се, че искам. Но Мирко чете така бързо, че ми става ясно само едно — другите пипат топката като баскетболистки, а българките — като богини. Казвам:

— Мирко, много е хубаво това, което си написал, но можеш ли сега да ми обясниш по-бавно и на руски...

— Ама, разбира се. Аз винаги много съм харесвал Марта Бобо. Не, не се учудвай. Става въпрос наистина за онова малко испанче Бобо. За мене това е разбираема, достъпна гимнастика. Такава, каквато се играеше някога и каквато бях убеден доскоро, че трябва да бъде художествената гимнастика, Вашите отидоха много напред. Потискат с превъзходството си. Това е гимнастика на бъдещето. Ненапразно

взимате всички титли и медали. Това право никой не може да ви оспори, но пък и на мене никой не може да ми оспори правото да харесвам повече от всички Марта Бобо. Забележи — не казвам Бошанска, не казвам Хавличкова, а знаеш, че съм толкова чех, колкото ти си българка. Това е първото състезание, на което Марта Бобо не ми харесва. Опитвам се да си го обясня и стигам до това, че е виновна Анелия Раленкова. Състезанието си върви, а виждам, че не е само Анелия. Всичките ваши момичета. Накрая стигам до истинския отговор. Виновна е вашата Нешка Робева. Защото това, което прави тя, е наистина свръхестествено. Сега, когато гледам Марта Бобо и всички останали гимнастички, които не са от българския отбор, ми се струва, че пипат топката като баскетболистки. Вашите я движат с ласка, с обич, с някаква нежност, мекота, която явно на този етап е непосилна за никого от другите отбори.

Аз не искам да говоря за другите качества на вашите гимнастички. Никой не е постигнал и скоро няма да постигне тази височина при изхвърлянето на уредите, съчетана със сложните елементи, които правят, докато уредът се върне в ръцете им точно, безпогрешно. Неестествено безпогрешно. Никой няма да стигне скоро до амплитудата, която имат вашите гимнастички. Никой скоро няма да стигне до силата, до тази невероятна артистичност, до която са стигнали. Пак повтарям: това не е нещо, което може да спечели моите симпатии. Възторг — да, но аз си предпочитам обикновената, жизнерадостната гимнастика на Марта Бобо. Сега вашата Нешка Робева разколеба нещо, което вече смятах за непоклатимо. Накара ме да видя, че Марта поема топката като баскетболистка, Раленкова — като богиня... Разбираш ли точно какво искам да кажа?

Разбирам те, Мирко. Почти същото, макар и с много различни думи, каза и старши треньорката на японския национален отбор Камо:

— Колкото по-нагоре вървите, толкова по-малко привърженици ще имате. Вашата гимнастика става вече наистина като недостъпна мечта. Съперничките ви играят по-достъпно. По-човешко. Съвсем естествено е съдиите от всички страни тях да подкрепят. Зная, че Нешка Робева не може да се спре сама. Сигурно ще я принудят да спре... Това, което прави тя, е вече и непонятно, и недостижимо, и надхвърля нормалните човешки възможности. А кога, в кое време това е било простено някому...

Спомням си, че още след Мюнхен Стойчо предупреждаваше:

— Ти обезсмисли усилията на българските треньорки и не се учудвай, че тук те няма да те обичат, и ще правят всичко възможно да ти пречат. Сега си на път да обезсмислиш усилията на треньорките в цял свят. Не очаквай да ти простят. Не зная как, но ще трябва сама да се спреш. Иначе ще изпиташ много жестоки огорчения...

Пророкът Стойчо. Математикът Стойчо. Човекът, който се заема всичко да изчисли. Може ли да го послуша Нешка? Та той и не си прави никакви илюзии. Ясно му е, че това е съвет без стойност, но не може да не го даде...

Продължавам своите интервюта на Виенското европейско първенство. Когато Ясна Радославлевич, югославската треньорка, ми казва: „Ти знаеш, че на големи първенства за Нешка се вълнувам повече, отколкото и за самата мене“, само кимвам. Зная! Нешка се занимаваше много отблизо с подготовката на самата Ясна, сега и на нейната гимнастичка Милена Релин. И Ясна е живяла с месеци в къщата на Нешка. Докато гледаше бебето си, младата югославска треньорка изпрати у Нешкини Милена. Тук са всяка година за по няколко седмици.

— Не посмях нищо да ѝ кажа за Лили преди европейското първенство, но всички толкова много говореха, че не могат да разберат българската треньорка, та вече започна да ме втриса, като си представех, че ще пусне Игнатова, ще се провали и ще видя как злорадствуват тия, дето сега се чудят. Не смеех да я питам защо го прави, защо пуска Лили, а не Бианка. Сега не смея да я питам какво направи с Лили, та игра така. Никой не вярваше вече, че това може да стане... Никой нищо не може да разбере. Казвам ти всичко, защото ми вярваш...

Вярвам ти! Ясно! И те обичам, защото в това море от амбициозни, огорчени, настръхнали жени зная, че поне ти се радваш на нашите победи, защото, не можеш да не обичаш Нешка...

Западногерманската съдиика Дунке е кратка, лаконична:

— Аз съм против масовото раздаване на тази оценка — десетката. Струва ми се, че ние малко я омаловажаваме вече, но когато играят българките, не виждам вече какво друго може да се вдигне.

Не, наистина съм благодарна на моя колега Шико за това, че ме накара да събера толкова много интервюта на това европейско

първенство. Имах наистина някакво неоправдано негативно отношение към интервютата, когато се отнасят до едно състезание. Щом си бил там и трябва да пишеш, пиши каквото си видял, каквото си почувствувал. Какво ще се криеш зад гърба на този и онзи. Това може би се е напластило от практиката ка един колега на републиканските първенства. Точно когато е иай-горещо и ще стават някакви разправии, той идваше в края на състезанието. Поговори с треньорки и съдии и на другия ден в неговия вестник се появява дежурното: „Тази каза това, онази сподели това, другата е на мнение, че...“ И накрая подписът на журналиста, който абсолютно нищо не е казал.

Иначе много уважавам интервюто, особено когато е направено с интересен човек, който има какво да каже и с това да накара другите да се замислят за важни проблеми...

Сега, когато си спомням за интервютата на Европейското първенство във Виена, се сецам за Росица и за това нейно обвинение: — „Ти гледаш на Нешка като на дъщеря на Жулиета (някъде бях писала това) и затова ти се губи величието. Все ти се вижда по-малка. Просто я обичаш като дъщерята на приятелката си и не можеш да видиш колко изключителна е. Все пак никога ли не минава...

— Не, Роси. Никога не минава царствено и величествено. Въпреки че треньорки, съдийки, журналисти й се възхищават, смятат, че е уникална, и феноменална, и почти нереална...

Въпреки... А може би тъкмо и поради това. Не зная, никога не ми е казвала, но ми се струва, че дълбоко в себе си смята, че е проява на лош вкус да й личи, че знае какво мислят другите за нея... Нещо такова. Много объркано, но може би най-точното обяснение на тази нейна свита походка. Мисля, че все пак мъничко се понаперва, когато е много ядосана, когато са я извели от равновесие с желанието си да я уязвят...

И все пак интервютата във Виена завърших с Нешка. Питам я кой от всички, дошли да я поздравят, я е трогнал най-много. Каза: „Даля Куткайте.“ Дошла Даля с едно цвете и й благодаряла за всичко, което прави за художествената гимнастика. Казала й, че понякога и се искало да може да тренира поне за мъничко, поне за месец при Нешка...

* * *

Да, спомням си наистина колко бях благодарна на тази развълнувана Даля. Погалих я, исках да ѝ кажа и нищо не и казах. Даля всичко разбра.

И аз много бих искала Даля да дойде в нашата зала, въпреки че всичко това е съвсем невъзможно. Разказвах ми колко упорита, колко работлива е тази гимнастичка и колко е трудно да я накараш да напусне залата. Точно такава, за каквато винаги съм си мечтаела. Представях си я наистина за месец в нашата зала, така както идваха момичета от цял свят. Представях си как ще тренират моите момичета с нея. Защото трябва да си призная, че никакво друго чуждо присъствие не ги вълнува. Помагат да се поставят новите съчетания на гимнастички от цял свят, показват им нови елементи, търсят им музика. Всичко това ги забавлява, не ги тревожи. Една Даля в залата би ги сепнала здравата.

Всъщност това момиче ми е мило с трезвото си отношение към гимнастиката още от самото начало. Трудно може да се намери толкова обективна гимнастичка. Не зная какво ѝ струва тази обективност, но съм сигурна, че от нея ще, излезе силна треньорка.

Не мога да се оплаквам. Несправедливо би било. В моята зала тренират най-силните гимнастички в света. Е, не им се тренира толкова много, колкото на Даля, но затова пък какво ли само не могат.

Лили Игнатова влиза в онази зрелост, в която все я виждам от няколко години и все не иска да се види самата Лили. Ето че сега стигнахме до едно учудващо съгласие. Лили казва:

„За пръв път така обичам и четирите си композиции и не зная коя да предпочета.“ И аз.

Тя не знае, че във всичките тези години сме вървели точно към този момент. Това, което мога да си пожелая, е да видя да го извърви всяка голяма гимнастичка.

Когато ме питат какво мисля за това застрашително подмладяване на гимнастиката, не казвам — страхувам се, въпреки че това е най-точното. Не зная колко правилно ще бъде разбрана. Страхувам се от бързата поява и бързото изчезване на гимнастичките.

Мисля, че в спортната гимнастика преживяват тази криза. Едва изгряла звездата и идва нова, и нова, и не можеш да ги запомниш.

За мене Лили Игнатова, тръгнала вече към осмото си голямо състезание, е еталонът на гимнастичка в нашия спорт. Минала през всички фази — и детската гимнастика, и гимнастиката на момичето, за да стигне до женската гимнастика. Точно сега, когато казва, че не знае коя от четирите си композиции предпочита. То е, защото чувства силата си. Защото стига до цялата дълбочина на музикалния съпровод, владее до съвършенство уредите. Стигнала е до онова техническо съвършенство, което ѝ позволява да бъде артистична, ярка, силна, да владее публиката.

Всичко вече може Лили. И ето че следват един след друг международни турнири, на които получава само десетки, а аз получавам непрекъснато един и същ въпрос — какво е станало с вашата Игнатова. Бяхме я отписали вече, а като че идва една съвсем нова и необикновено силна гимнастичка. Каква е тази съвършено нова, съвършено различна програма, по която играе...

Всичко вече може Лили, само характера си да промени не може. Пак стигаме до конфликтите. Очаквах ги, разбира се, но ги изживявам много тежко. Това, че съм твърдяла, че ги очаквам, сякаш е било по-скоро някаква защитна реакция. Дълбоко в себе си съм се надявала, че промяната, на която Лили толкова много се радваше и толкова много вярваше, ме е увлякла все пак до степен да си помечтая, че наистина през тази година в нашата зала се ражда едно ново чудо.

Чудо невидяно! Толкова позната история, че чак не ми се говори. И, разбира се, спаднат ли тренировките на Игнатова, спадат и на Георгиева. Тя пък да не е нещо повече, та тя да работи, а другите да се глежат. Тези другите са само Лили. Бианка Панова и Цветомира Филипова тренират много, но кой ли им обръща внимание на тях. Особено пък на Цуцата. Нея едва я и забелязват. Двете примадони следят много ревниво само равните по ранг — т.е. следят се една друга и гледат да не би някоя да се претовари повече от другата.

Наближава републиканското първенство и предусещам какво ще се случи на двете ми корифейчета. Лили, бурно аплодирана, когато играе силно, буди пълно недоумение, когато се отпусне. Прави някои грешки, явно губи шансове за титлата и се държи така отегчено, че ми идва не знам какво да направя. Цялото ѝ поведение на това

републиканско първенство показва — не ми се играе никак, ама какво да правя... Дияна се хвърля с някакъв необикновен хъс. Само че Дияна не може да играе с хъс. Може само с удоволствие. Тогава ѝ върви играта. Когато влага обич, не злоба. Втурва се да догони тази титла, за която мислят, че само двете са претендентки. Но така попилява обръча по всички посоки, че трябва още веднъж да се убеди — само с тичане не става. Побеждава Цветомира Филипова. Бавна, плавна. Играе силно момичето. Нищо не могат да му кажат. Могат да видят след това видеозаписите, да си ги разглеждат, колкото си искат, и да видят, че Цура ги бие по всички правила. Не, не само защото туктаме са сгрешили, а тя не греша. Просто играе много по-силно. Не зная дали си го признават, но е точно така.

Виждам, че съдийките, настръхнали, ме чакат аз да ги питам, пък те да ми отговорят... И, разбира се, ще ми докажат, че Цветомира Филипова е победила не защото са ми я противопоставяли като гимнастичка на Райна Афионлиева и на „Велбъжд“ — Кюстендил, а защото наистина си е победила. Само че аз зная много по-добре, че наистина е победила, к нямам никакво намерение да задавам глупави въпроси.

Над всички в това състезание е Бианка Панова, но тя се състезава в кандидатмайсторския разряд, така че Игнатова и Георгиева не могат да застанат зад нея, както им се полага. Не знам дали щяха да са подоволни, ако републиканска шампионка беше станала Бианка, а не Цветомира. Не мога да навляза толкова дълбоко в психологията на двете победени гимнастички. Скриват киселото си настроение в лъчезарни усмивки и едно е явно в този момент — никак не им е весело.

От три години съм поела подготовката на Цветомира. Трябва да си призная повече поради настояванията на Райна Афионлиева, отколкото по вътрешна убеденост. Но това момиче ме изненада най-напред с упоритостта си, с вярата, която има в себе си. Не, тези неща не бива да се пренебрегват. Едва ли когато поемах подготовката ѝ, съм си представяла, че това ще бъде републиканската шампионка за 1985 година, че ще победи в един ден Игнатова и Георгиева. Да и е честито.

Поздравявам Филипова с голямата ѝ радост. На другия ден момичето играе още по-силно, още по-пълно и успява все пак да

накара двете да видят, че победата ѝ от вчерашния ден не е някаква нещастна случайност. Само загубата им е нещастна закономерност.

Старая се да не коментирам случая. Държа внимателно да разгледат видеозаписите от републиканското първенство. Предстои ни един лагер в Кюстендил, за който всички след това твърдят, че е бил най-тежкният лагер в цялата история на нашия отбор. Твърдят го, докато идва ред на варненския. Тогава казват, че това вече е наистина прекалено, над човешките възможности и прочее.

Неприятното за мене е, че трябва да изгоня Цветомира още на кюстендилския лагер. Не можех дори да си представя, че така бързо ще предяви шампионските си претенции това момиченце, което до вчера изглеждаше толкова абмициозно, толкова предано, толкова готово на всяка тренировъчна програма. Звездоманията, капризите на шампионките винаги са ме засягали много дълбоко. Приемам го като лична обида. Приемам го, нека бъде съвсем откровена, като простотия, която действително ме обижда, защото съм убедена, че моите момичета трябва да са необикновено интелигентни и да не проявяват толкова лош вкус да се променят след победата, да стават примадони. Старала съм се да им обяснявам къде по-деликатно, къде по-неделикатно колко зле изглежда отстрани звездната болест. И все пак другите са се променяли след световна титла. А Цуца си разрешава да ми прави фасони още-при първата си победа в нашата зала „София“. Вярно, победила е абсолютната световна шампионка и носителката на Световната купа — мога да разбера радостта ѝ, но не мога да приема да се вживява чак пък толкова след първия си успех.

Решавам, че трябва да и се даде един урок сега. После може да стане безнадеждно късно...

Лили и Диляна тренират усилено. И още по-усилено ми къса нервите чудесната Игнатова, стигнала до върха на гимнастиката, стигнала до многогодишната ми мечта за Лили. През ден, през два си тръгва, напуска, стига до вратата. На няколко пъти до коридора. Чака да изтичам след нея, да се просна на колене и да я моля. Моите намерения са съвсем обратни на тези очаквания. Присъствието на американки и японки в залата ме кара все пак да се държа възпитано. Е, всичко е относително, но възпитано в рамките на възможното при тези обстоятелства. Сложила съм пред себе си един бележник и вместо да викам, така че всички да ме чуят какво точно мисля ѝ какво точно

искам да направя, си пиша в бележника. Ръката понякога не успява да застигне всички желания...

Всъщност единственото ми най-определено желание в тези-дни е да се наспя поне веднъж да заспя и да спя цяла нощ, или цял ден, или цяло денонощие — колкото е възможна, но да престана да чувствавам този остър, този ненаситен глад за сън. И ето един ден, когато всичко ми е така опротивяло, че не мога вече да гледам от яд, напускам залата, отивам в хотела някъде към единайсет часа, спя до два и се връщам като съвсем нов човек. До вечерта тренировката минава блестящо. Всичко върви както много, много отдавна не е било. Казвам ѝ вечерта на Маргарита, която точно по това време е дошла на лагера, и тя тържествуващо ми напомня колко отдавна ме е убеждавала, че трябва достатъчно да си почивам, за да мога да издържа, че не умея да си осигуря почивката и затова капвам и никой няма полза от това. Разбира се, че ми е казвала. И аз самата много добре зная, че не умея да почивам. Сега тя ме пита какво ми пречи да идвам всеки ден по два часа по обяд да се наспивам и след това денят ми да бъде така ползотворен и спокоен като днешния.

Не мога да ѝ обясня, че много да ти се спи, не означава да можеш да заспиш. Че не мога да идвам за два часа през деня в хотела, защото от това няма никаква полза. И че спокойствието в залата никак не зависи само от мене.

Струва ми се, че в този ден са усетили до какво, отчаяние са ме довели, за да напусна така тренировката. Затова бяха толкова кротки, сговорчиви целия следобед. Срещаме се в Москва, в хотел „Москва“. Нешка е почетен гост на фестивала. Идва доста по-късно, само за два дни. И още с пристигането вече е била на два митинга. Възторжена, оживена.

— И като си помисля, че не ми се идваше. Такава умора — не ми се щеше дори да си помисля за пътуване. Освен това — закъсала съм с тренировките. Добре че дойдох. Че то било чудесно да видиш млади хора, събрани от цялата земя, така искрени, така поривисти, така ентузиазирани...

Казвам ѝ, че вечер преглеждам програмата и през деня тръгвам в различни посоки. Искам всичко да видя, но предпочитам митингите. Така се усеща най-пълно атмосферата на фестивала. Разказвам ѝ за онази нощ, когато беше публикуван едностранният мораториум на

Съветския съюз върху ядреното оръжие. Как се събраха на Червения площад младежи от цял свят, как играха и пяха до сутринта. Такова нещо не съм можела да си представя. Беше наистина някакъв необикновен празник на надеждата. И е толкова интересно да видиш едно до друго танците на кубинци, англичани, никарагуанци, конгоанци... Разказвам ѝ за онзи учител, оцелял от катастрофата в Хирошима. Нешка слуша с интерес, иска всичко да е видяла, иска всичко да види, но повече от всичко иска да се наспи.

— Знаеш ли колко ми е неудобно. Дали са ми кола и преводачка на разположение. Питат ме къде искам да отида. Никога не съм била почетен гост. То било чудесно. Само че на мене страшно много ми се спи. Мисля, че ми трябват четири часа сън и всичко ще се оправи...

— А снощи бях в Измайлово. Имаше празник на гимнастиката. Спортна, художествена и акробатика... Нешка подскача.

— Снощи. И защо пристигам днес? И защо чак сега ми го казваш? Разказвай...

— Ами защото, ако бях започнала с това, нямаше да мога да ти кажа нищо друго. Празникът си остана за спортната гимнастика и акробатиката. Гимнастичките от художествената направиха много грешки. Но има едно момиченце, Лобач. Интересна гимнастичка, талантива, но малко в стил Дручинина. Белоглазова излезе наистина, както казват тук, „как каралева“. Игра хубаво и изведнъж — дръжката на лентата в публиката, самата лента на земята. Галя се усмихна мило, публиката, разбира се, веднага прости грешката...

— А композициите?

Вадя бележника и чета какво съм записала.

— Да, ясно. Зная ги. Щом сега грешат, значи много ще се стегнат. Ще станат опасни. А ансамбълът? Нищо не ми каза за него.

— Ансамбълът — добре.

Пак казвам какво съм записала — и тази композиция ѝ е известна.

— Значи ансамбълът не греша. Това е много опасно.

— Добре де, ансамбълът не греша и това е опасно, индивидуалните грешат и това е още по-опасно. Защо наистина не си легнеш да се наспиш...

— Много ме е срам — казва Нешка — Да дойда в Москва и посред бял ден да заспя.

И както го казва, наистина заспива. И всичко това в разгара на темата — съветските гимнастички. Всъщност достатъчно я разнищихме, но достатъчно за мен. Представям си още колко въпроси ще изникнат, когато се събуди. И каквото си представям, действително става, но сега заспива и спи точно четири часа. Събужда се наистина като друг човек и тръгва да види фестивала, защото е нещо изключително и колко са два дни... Докато се обърнеш, ще се изнижат и после само ще съжаляваш — защо не бях там, защо не видях това...

* * *

Присъствавам на традиционния карнавал на националния отбор по художествена гимнастика. Тук вече доктор Николов е на предна позиция. Хумористични куплетчета за всеки. Страшно смешни. Всички си умират от смях. Мълчи само потърпевшият. Песничка из живота на отбора. Танците — от Нешка.

Лили Игнатова е натъпкала толкова много възглавници под фустите, че изглежда поне стокилограмова. Играе с такава лекота, че контрастът е наистина много забавен. Весело е на всички. Ангел Гурмев е в стихията си...

В съседната заличка е уредена богата кулинарна изложба. Всяка е донесла своя специалитет. Струва ми се, че само японските грандхотели могат да се състезават с нашите треньорки. Лишени от удоволствието да се въртят в кухнята всеки ден като другите жени, добре са се постарали за празника. На децата от отбора е наредено веднага след прерязването на лентата да унищожат експонатите, докато големите спазват паузата на приличието. Задача, изпълнена с огромно удоволствие.

Съжалявам много, че един толкова хубав спектакъл си остава при закрити врати. Колко ли хора, които обичат художествената гимнастика, биха искали да видят тази зала, огласяна всеки ден от Нешкиното „още, и още, и още“, сега, в този ден, завладяна от спонтанното „Още!“ на всички. Не могат да се наситят на празника си тези момичета и се вижда, че наистина са много необходими такива дни за пълно разтоварване.

Няма за какво да съжалявам. Екипът на Георги Дюлгеров е тук. Все някога много хора ще видят нещо от този чудесен празник. Но Дюлгеров е с по-амбициозни планове. Исква да направи игрален филм. Нещо като мюзикъл. Ние си нямаме такъв мюзикъл, какъвто ни се полага при такива гимнастички. Да не се използва това огромно богатство, е направо непростимо.

— Как така не се използва? Ами нали това са световните шампионки?

— Е, да, но ето Анелия се отказва, а колко още възможности има това момиче. И какво — ще трябва да си спомняме за „гимнастичката на бъдещето“, да чакаме тези спомени да избледнеят, когато можем да видим цялото богатство, което е натрупала, в един мюзикъл, където напрежението от състезанието и класирането е изчезнало и е останало само удоволствието от играта...

Дали Дюлгеров не се сеща, че стърже по раната? Не е възможно. Толкова интелигентен и деликатен човек не може да не знае какво казва и на кого го казва... Просто иска да приземи нещата. И освен това сигурно знае, че Нешка може да чуе такова нещо само от него, без да се разсърди.

Решавам да използвам влиянието на Дюлгеров. Отдавна говоря с Нешка за тържественото изпращане на Илиана Раева и тя все отлага. Все този отговор: „Точно сега ли намери, в най-големия зор.“ Трудно е да се намери време, което да не е „големият зор“, и затова отлагането взе да ми се вижда вече прекалено дълго.

След връщането от Япония бях писала за изпращането на Ямазаки. Защо пък ние да не изпратим Илиана. Да не би по-малко да е заслужила, та да не ѝ направим и на нея един празник. Нешка само попита:

— Тези камъни в моята градина ли са?

— В твойта, ами в чия друга.

И приключихме.

Сега може да се направи тържествено изпращане на Илиана и на Анелия заедно. Излишно е да чака Нешка Ани да се върне. От категорична — по-категорична. Какво да се залъгваме с отлагане.

Дюлгеров е напълно съгласен. Няма място за залъгване наистина. И Илиана, и Ани са вече актриси от неговия мюзикъл. Поне така се предвижда по бъдещия сценарий...

Веднъж приела и уточнила датата, Нешка се заема с подготовката на празника както с всичко, което и е присърце. Изпращането наистина беше един вълнуващ спектакъл, така че тези, които присъствуваха в този ден в зала „Септември“, да го запомнят. Най-много от всички — Илиана и Анелия.

Шестнайсет момичета играят лентата на Илиана по „Сиртаки“. От шестнайсетте момичета се иска да напомнят за темперамента, за артистичността на Раева.

Шестнайсет момичета играят топката на Анелия по „Лятно време“ на Гершуин. И тук става нещо интересно. Докато от онези шестнайсет с лентата се иска синхрон и повторение на композицията на Раева, тези с топката трябва да играят едновременно различни части от композицията на Раленкова. Всяка, това което най-много си е харесала. Един елемент, който да повтарят в тази минута и половина, докато трае композицията...

Дюлгеров е във възторг. Ами те вече правят мюзикъл. Това е фантастично! За колко кратко време какъв спектакъл! Нешка е изключителен постановчик. И тези момичета, вече съвсем готови за всяка гимнастика, за всеки танц. Виж само колко красиво е всичко.

Нешка благодари на своите момичета. Не им го е казвала досега, нека им го каже накрая. Колко горда е била с тях през всичките тези години за това, че никога не пожелаха да отидат при друга треньорка, въпреки че при нея им е било тежко.

Момичетата благодарят на всички, които са им помогнали през годините, прекарани в залата, и на тази, която ги е създала като гимнастички и извела до всички върхове, до които са могли да стигнат.

Илиана казва:

— Искам да и кажа нещо на Нешка, което не съм ѝ казвала. Нека да знае, че в моето сърце има едно кътче само за нея. Никои никога няма да може да го заеме. То си е само за нея...

Тази Илиана все е крайна, категорична — „никой, никога...“ Колко им трябва на жените да ревнат...

Трийсет и две гимнастички обграждат Илиана и Ани и под звуците на музика на Петко Стайнов (музика, която в тази зала винаги са обичали) с ръченица ги изпращат до другите, мънинките, които чакат своите треньорки... Залата се нажежава до червено.

Изпращането става след международен турнир, така че чужденките дълго обсъждат този празник. Ясна Радославлевич казва: „И на кралици не устройват такива тържества.“

Каква заслуга имат кралиците по рождение. Тези сами си проправиха пътя нагоре...

Идва времето, в което вече ще видим и филмът на Георги Дюлгеров „За Нешка Робева и нейните момичета“. Тук са всички, които са правили филма — режисьори, оператори, композитори,

звукооператори, монтажисти... Тук са и всички, които са вътре във филма. Тук е и художественият съвет. И Станка Шопова, помогнала да види бял свят една такава идея.

Всички участници са малко трескави, но най-трескав, разбира се, е Дюлгеров. Не можех да си представя, че този човек е толкова талантлив. Вярно — интелигентен, находчив, бърз ум, винаги зареден с идеи, необикновена фантазия... Не би трябвало да съм изненадана, а съм изненадана. Всичко надхвърля очакванията ми.

Толкова е истинска атмосферата в залата, толкова са точни момичетата, такава Нешка! По-вярно не може да бъде. Струва ми се, че нищо повече не бива да се прибави, нищо не може да се пропусне. Всичко е на мястото си, за да бъде картината пълна. Сега разбирам Нешка, когато казваше, че му завижда, че е могъл да си подбере такъв екип...

Толкова разкошни детайли е хванал Радослав Спасов, толкова тънка, чувствителна е неговата камера. Това означава все пак да дублираш Нешкиния работен ден. То не става с минал-заминал... Сега, когато всичко е готово, не мога да си представя друга музика освен тази, която е написал Божидар Петков.

Всъщност за всичко това се замислям много по-късно. Докато гледам филма, си плача. Втория път също. Третия малко се поуспокоих и само от време на време. Много ми е неудобно. Толкова годишна жена и да плаче. Вярно, и другите плачат, но защо пък и аз. Казвам ѝ на Нешка: „Хайде, аз плача, защото ми е мъчно за тебе. Ти пък защо?“

— А ти защо си мислиш, че на мене не ми е мъчно за мене си?

Питам момичетата какво ново са видели във филма, какво не са знаели за себе си досега. За себе си — нищо ново, всичко си е точно така, но никога не са си представяли, че Нешка изглежда така на състезание.

Самата Нешка е потресена от тази гледка. Много вътре е бръкнала камерата. И тя не е подозирала, че може да изглежда така. Чувствува се неудобно, че всички ще я видят, зарича се, че няма да разреши повече никога да я снимат на състезание.

— Знаеш ли, когато Илиана казваше, че съм изглеждала жълта-зелена, ми се струваше, че на Илиана така ѝ се е видяло. И малко се ядосвах, че не ме вижда такава, каквато съм — спокойна, овладяна, уверена. Не зная защо ми се струва, че така изглеждам, когато

състезанието вече започне. Сега един мит, с който така дълго съм живяла, рухва.

Аз пък съм изненадана от нейната изненада. През всичките тези години тя изглежда все така по време на състезанията. Може би огромното ѝ желание да бъде овладяна, уверена, спокойна ѝ е създало усещането, че го е постигнала. Не знаех, че живее с такава представа за себе си. Ето че човек непрекъснато открива все нещо ново у другия. У себе си — също. Момичетата, погълнати от собственото си вълнение, са я виждали съвсем друга. Каква? Не, сега вече не могат да си спомнят каква. Този филм изтри всичките им досегашни представи.

Колегите на Дюлгеров — също трогнати от филма, изтъкват толкова много достойнства, че не може да не е щастлив.

Премиерата мина при бурни аплодисменти. Дойдоха артисти режисьори да поздравят създателите на филма. По-късно спечели и „Златния ритон“. Нешка пита какво означава това:

— Нещо като републикански шампион — казва Дюлгеров.

— Само?

Дюлгеров е огорчен. При награждаването някаква колежка го обвинила, че си избрал тема, която не може да бъде отречена. Разбира се, че ще получи „Ритона“. Как не! Филм за Нешка Робева и нейните момичета! Какво може да се състезава с едно такова заглавие.

Струва ми се, че на такава забележка изобщо не бива да се обръща внимание. И е злобна, и е дребнава. Кой ѝ е пречел на нея да си избере такава тема. И после въпросът не е само в темата. Тя беше избирана и преди него.

Не знаех, че Дюлгеров е толкова уязвим. Отрови си празника.

Аз не можех да разбера друго. Бях в командировка в няколко града няколко месеца след пускането на филма по екраните. В Пловдив се оплакаха, че прожекциите били през деня, когато хората са на работа. Във Варна ми казаха, че докато чуят, че има такъв филм, и вече го нямало. В Толбухин питаха какво е станало с филма. Отдавна прочели рецензии. Да не би нещо да са го спрели...

На едно обсъждане със зрители в кино „Дружба“ на Дюлгеров му беше отправен и друг упрек, на който той погледна вече доста повесело. Стана една историчка и каза, че не можела да му прости, че си пилее таланта, за да прави филм за гимнастичките. Салонът се забунтува. „Не — казва момичето — филмът и на мене ми харесва, и

мене ме развълнува, и аз нямам нищо против гимнастичките — напротив, горда съм с победите. Но не мога да простя на Дюлгеров, че си пилее таланта. Аз очаквам от него плодовете на неговата фантазия, очаквам сценарии, в които ще се е вложил творецът, очаквам да обогати българското кино със свое мислене, със свое търсене. Документално кино могат да правят и по-малко талантиливи режисьори...”

Скочиха да ѝ кажат, че и документално, и игрално кино могат да правят посредством режисьори, но то няма да бъде същото. Дюлгеров каза, че съвсем не смята, че си е загубил времето и попилял таланта си, като е влязъл в залата на гимнастичките. Имал огромно желание да покаже как изглежда този български феномен Нешка Робева, защото нашата нация има нужда да се гордее с делата на децата си, и единственото нещо, което в случая го интересува, е дали настина е успял да запознае нашата публика с тази жена, с тези момичета, които всички толкова много обичат.

Успял! — казваше салонът. Благодарят му. Нека да разкаже нещо повече. Нещо невлязло във филма.

Дюлгеров разказва как наскоро бил на един турнир с отбора по художествена гимнастика. Нешка направила много силна композиция по музика на Бела Барток за въжето на Бианка Панова, но публиката не харесала тази композиция и сега Нешка ще я сменя. Изглежда, не се е харесала музиката на Барток.

— На Нешка харесва ли ѝ? — питат от залата.

— Разбира се, щом е създала композицията си точно по нея.

— Кажете ѝ да не обръща внимание на публиката. Тя трябва да възпитава вкус у зрителите, не те да ѝ диктуват. Кажете ѝ, че всичко, което е направила досега, е великолепно. Щом на нея ѝ харесва, няма какво да сменя...

Излизаме от салона и около всеки от нас се натрупват още хора, които искат нещо да питат, нещо да кажат. Едно момче чака да си отидат другите и много настойчиво повтаря: „Кажете ѝ, че тези момичета не я заслужават. Кажете ѝ, че ние всички я обичаме и подкрепяме и знаем, че всичко, което прави, е свършено, но нека да не се ядосва. Те понякога нарочно я ядосват. Аз работя с бащата на едно момиче от нейната зала. Всичко зная...”

Не искам да зная с кой баща работи, кой какво разказва и кой какво знае. В крайна сметка всички всичко знаят. А тези момичета не могат да я заслужават или не заслужават. Тя ги е създала и до голяма степен те са това, което е градила от тях в продължение на години. Защото те наистина растат повече при нея, отколкото при бащите и майките си...

Тръгвам си от тази среща с особено настроение. Ето една съвсем друга публика. Всъщност защо друга? Спортната публика просто няма възможността да говори, да пита, да казва какво би простила и какво не. Тя аплодира и така изразява и чувства, я настроения. Тук имат думата и хората си казват. Също така екзалтирани, крайни, непримирими както в спортната зала. А какво ли би било, ако след състезанието се даде думата на зрителите и кажат какво мислят, какво искат и какво не искат? Не искам да съм на мястото на съдииките в този момент...

След няколко дни, когато Нешка се връща от един турнир, ѝ разказвам за срещата и за поръчението на хората от тази дискусия да не слуша публиката, да не сменя музиката на Барток.

Да прави всичко, което тя смята за най-хубаво, и то ще си е хубаво.

— Да, но то не може да бъде хубаво, ако не слушам публиката. Тя не ме подкрепи в този случай не защото не ѝ харесва Барток, а защото Бианка още не е узряла за тази музика. Избързала съм. Случват се такива неща. Съвсем не си мисля, че съм безпогрешна. И точно затова винаги слушам какво ще ми каже залата. Няма по-точен, по-верен съдия. Вярно, казвала съм, че трябва да се възпитава вкус у публиката и към друга музика, да не се водим по шлагера на деня или по това, което непременно ще е най-популярно в дадена страна, но винаги съм избирала това, което гимнастичката може да почувствува пълно, това, което отговаря на замисъла ми за композиция, и решавам, че всичко е както трябва едва когато и залата го приеме. Възторжено! Друго не признавам. Ако нещо не ми достига в аплодисментите още в началото, когато показвам композицията, трябва да потърся причините. Понякога то е от недостатъчната подготовка. Композицията не е „улегнала“. Тогава не се безпокоя. Но продължавам да слушам залата

при втората, третата поява... Няма публика, която да не е дорасла за хубавото...

Спирам се на Димитричка Маслева за треньор на ансамбъла и съм особено доволна. Работлива, толерантна, има виждане. Чудесна треньорка. Всеотдайна и с опит. Всичко, което ѝ трябва на нашата зала. Дойде в София с по-голямото момче, по-мъничкото остави на мъжа си и свекървата. Разбирам — не е малка жертвата, но дума не е казала. Вярно е, възразяват ми, че няма треньорка в България, на която да предложи и да не дойде. Може и така да е. Аз съм доволна, че дойде Димитричка. Точно тя ми трябваше. Работата с ансамбъла върви леко, добре. Почти не се налага да се намесвам. Няма „това премахнахме, защото е много трудно и невъзможно да се изпълни... онова изменихме, защото така е по-удобно... друго забравихме, ама то е дреболия, защо да се вдига шум“. Димитричка работи по тази композиция с увлечение, дава блясък на всеки детайл. Едновременно с това се подготвя ансамбълът на малките. Отначало с него работят Диана Табакова и Камелия Игнатова, после Камелия отива да помага на Димитричка.

Защо са ми два ансамбъла? Единият за Валядолид, другият за Флоренция... Да, но всички, които идват да видят двата ансамбъла, казват, че повече им харесва композицията на малките. Променям композицията на големите. Викам пак тези, които искам да чуя — а сега? Отново композицията на по-малките. Правя нови промени, докато най-сетне чуя: „Е, сега вече е друго нещо.“ Ето и затова ми трябват две композиции. Струва ми се, че имам нужда да се състезавам вече сама със себе си. Ако я нямаше другата композиция, всички щяха да ми кажат още от самото начало: „Добре.“ А сега, когато има сравнимост, ми се наложи доста да преработвам. Нищо. Накрая всичко е наред. Работят момичетата. Все по-хубава става композицията им, все по-уверена играта.

И ето че в последната фаза на подготовката в ансамбъла настъпва някаква криза, каквато изобщо не съм очаквала. Виктория Димитрова, вече опитна състезателка, започва да прави грешка все на едно и също място. Не мога да разбера какво ѝ става. Кризата се задълбочава от това, че Красимира Божилова става съвсем нервна и преди всяко

изиграване на композицията повтаря: „Ето, сега Вики ще сбърка.“ И Вики обърква.

Забранявам на Красимира да притеснява Вики. Най-добре е изобщо да не ѝ говори по време на тренировката. И резултатът от моята забрана е този, че на другия ден Краси казва на Мария Минчева: „Мария, сега ще видим как Вики ще сбърка. Ще полудея с тези нейни грешки. Ще вземе да го направи във Валядолид и не зная какво ще я направя там.“ Започват и Вики прави грешка на същото място.

Димитричка е съвсем отчаяна. Аз съм пощуряла от яд — ще ми се прави на хитра Краси! Като съм забранила — забранила съм. Поемам тренировката на ансамбъла и обявявам, че сега, ще гледам само Красимира Божилова и за всяка нейна грешка ще наказвам целия отбор. Краси прави толкова грешки, че отборът не може да диша от наказания. На другия ден отново влизам в залата и казвам: „Наблюдавам грешките на Красимира Божилова! За всяка нейна грешка наказвам целия отбор!...“ Така, докато Краси дойде да каже: „Ясно ми е, другарко. Всичко ми е ясно. Моля ви, не наказвайте отбора.“ Мисля, че наистина всичко е ясно. Няма нужда повече да гледам грешките на Краси. Ще вземе да ѝ стане навик. Междувременно Вики се е свързала. Ни следа от кризата. Играе разкошно, зряло, умно. Така както се полага на световна и европейска шампионка.

И тъкмо всичко тръгва както трябва, една и съща грешка започва да повтаря Лили Филипова. Чудесната Лили, която, като се засмее, грейна залата. Само че сега момичето не може да се засмее. Подплашено донемайкъде, забоксува неспасяемо. Няма време да се лекува нейният страх. Влиза резервата Лидия Бочева и се вижда, че това момиче, което през годината се извъртя на всички постове — тая замести, онази замести, сега е неоценима за ансамбъла тъкмо защото е набираща опитност без страх... Отивам да взема интервю от героя на социалистическия труд Анелия Раленкова. Не мога да се свързва от радост и гордост. Още една героиня в този спорт! И преди да съм задавала въпросите, на които ми се струва, че зная отговорите, самата аз чувам един въпрос, който ме зашеметява.

— Другарко, не ви ли се струва, че всички нас гимнастиката ни ограби?

— Как така ограби? Какво ви ограби?

— Ами какво зная аз за живописиста, за философията. Толкова години играя гимнастика, а не мога да обясня както трябва какво е това, а един философ веднага може да каже. Колко съм прочела аз и колко моите връстници? Знаете ли, че има момичета и момчета на моята възраст, пред които ми е неудобно. Толкова много знаят...

Минава ми такава мисъл, че Ани иска да се прави на интересна. Поза ли е наистина това? И на мене ли точно ще трябва да ми разиграва този театър? Колко е нещастна, че не знае толкова много неща за живописиста! Гледам я много внимателно, въпреки че се старая да изглежда, че не ѝ обръщам особено внимание. Не е никаква поза. Момичето наистина страда.

Спомням си, че наскоро заварих у Нешкини Стоян Раленков доста разтревожен.

— Нешке, прибирай си шампионките. Каква е тази почивка? Докога ще се размотават? Ако не искат да тренират, да ти помагат. Не са свикнали да бездействуват и не зная накъде ще избие тая работа. Около тях се върти много народ. И защо пък едно не ми хареса.

Нешка се смее на страховете на Стоян.

— На тебе пък кога ли нещо ще ти хареса. Въртят се млади хора, искат да се запознаят с шампионките. Ани е умна, ще отсее. Какво лошо има в това?

— Лошото е, че са едни фукльовци. Ама на тебе не ти ли трябва помощнички? Защо ги държиш толкова време вън от залата?

— Трябват ми, разбира се, но ги чакам да дойдат. Казват, че трябва да вземат изпити. Искат да завършат шофьорските курсове, искат да учат чужди езици.

— Вятър. Само до тебе са добре. Иначе от сутрин до вечер ония фукльовци им надуват главите с глупости...

Сега си спомням за Стоян. И за „фукльовците“. Представям си как „раздуват“. Имах един познат, който четеше на две-три години по една книга (и откъде ги изравяше тези заглавия) и тръгва да пита всички чели ли са я. И като кажат „не“, поглежда с презрение: „Ти пък какво ли четеш.“ Казва го с такова самочувствие, че се засрамваш. Въпреки че знаеш, че той пък почти не чете. А на Ани някой ѝ е обяснил какво е гимнастика и тя се е засрамила, че не може да го каже така. Говорили са за живопис и тя се е почувствувала неудобно. Ами утре ще дойде някой атомен физик и съвсем ще я сбърка.

Значи така, за да омаловажат разликите, я убеждават, че победите ѝ нищо не струват. Че обичта на залите нищо не струва. Че нищо не е това, че на двайсет години вече е герой на социалистическия труд, че има обичта на целия народ.

Не ги познавам тези „фукльовци“. Сега си мисля за този режисьор, който щеше да направи филм с интервюта — как гимнастиката ограбва детството им, а сам беше написал крайно некадърен сценарий. Неговото пък детство кой е ограбил, че е така неподготвен за работата, която иска да върши. Казвам ѝ:

— Ани, защо не потърсиш съученичките си от вашия клас? Защо не видиш с кого какво е станало, кой докъде е стигнал? Виж тези, които не са се занимавали с гимнастика какво са постигнали. Виж какво не можеш да наваксаш. Колкото до това, което си прочела, струва ми се, че е много повече от повечето от връстниците ти. Това, което си видяла — кой може да се сравни с тебе? Това, което си преживяла като самоусъвършенствуване и признание на залата, никой никога не може да ти даде. Да четеш, да знаеш повече за картините, ако искаш за философията, ще можеш. Целият живот е пред тебе.

— Вярно. И аз това често си мисля, но като срещна някой, който много знае, и се стъписвам.

— А ти не се стъписвай. Защо не провериш и в другите области как е, не само в тази, в която много знае. В наше време никой не може всичко да знае. Освен това, ако искаш много да знаеш, ако си осъзнала тази необходимост, двайсетте ти години са чудесни за започване и задълбочаване във всяка област. Сега не можеш да започнеш само това, което вече си преживяла...

Не зная успех ли поне малко да успокоя момичето, което беше стигнало до най-високия връх в своя спорт, до съвършенството. Не зная колко силни ще се окажат тези около нея, които се опитват да убият радостта от голямото постижение, от голямото признание. Не зная успокоих ли Ани, но аз си тръгвам от залата, разтревожена за нея.

Много ми е мила точно тази отричана, отхвърляна, оцетявана Анелия, която с нечовешка упоритост успя да се наложи, да победи и тези, които не вярваха в нея, и другите, които прекалено много се страхуваха от силата ѝ и все искаха да подрежат крилете ѝ. Как сега разни „фукльовци“ успяват да я пречупят, да я огорчат? Не, не съм ги виждала — Стоян ги е видял. Но ако са интелигентни, деликатни хора,

така ли ще демонстрират, това, което знаят в повече, та да я накарат да страда?

Наблюдавах съчетанията на четирите момиченца, които Анелия беше започнала да тренира. Мисля, че има данни за голям трениор, ако се съди по постановките, но то никак не е достатъчно. Трябва и воля, и упоритост, и неотстъпчивост, когато ще се изработват детайлите от тези постановки. Но кой, ако не Ани, знае как се върви нагоре? Трябва години, години да издържиш. Коя друга е била по-издръжлива?

Вървах по обратния път от залата, убеждавах се и много не си вярвах. Нямах много вяра, че Ани ще остане в залата.

Пожела да следва философия.

Спомних си как навремето Жулиета не разреши на Нешка да следва право, да става следовател. Когато я попитах — защо, не вярва ли, че може да стане голям следовател, Жулиета казваше: „Всичко може да стане. И където и да отиде, все голяма ще е, но може да бъде голяма трениорка и това е най-важното. Не искам да си отива. Нали някой трябва да продължи това, което съм започнала...“

Какво ще помогне, ако разкажа всичко това на Ани! Нищо. Ще трябва сама да се върне, за да стане голяма трениорка. Нешка много вярваше на Жулиета. Сега точно Ани в нищо не вярва. Вече и в себе си...

Нека следва философия. Ще преосмисли, ще прецени, ще направи разликите. Ще порасне и ще разбере къде ѝ е силата...

* * *

Илиана Раева имаше някакво свое неповторимо излъчване, някакво дръзко предизвикателство. Смела, ярка, мощна. Когато за пръв път въведе тези пет последователни високи изхвърляния на бухалката, цялата настръхваше от удоволствие, че залата не диша, а после идва този вик на облекчение и възторг. Нешка тогава се шегуваше: „Илиана е много смела, но аз не съм и затова преди всяко излизане за бухалките я карам да го повтори петнайсет пъти без прекъсване, за да е и сигурно, не само ефектно.“

Илиана, която не се интересуваеше къде се е класирала, ако не е първа, не признаваше нищо друго за себе си освен короната, винаги я подлагаше на изпитание с тази своя страст към риска. Искаше, ако спечели, то да е непременно „адски“ красиво. Публиката забравяше какво място са ѝ отредили съдиите вчера и онзи ден. Обичаше я, вълнуваше се от тази необикновено смела Илиана.

Анелия Раленкова стигна до едно съвършенство, което като че изключваше риска. Правеше най-трудните неща в този спорт, постигна невъзможните за другите максимуми на наситеност с риск, оригиналност и виртуозност и поднасяше това, като че ли е някакъв необикновен дар на природата. Играеше наистина като гимнастичка от друг свят и никога не пролича колко труд е вложен за това умение. Залите от цял свят отличаваха бързо Раленкова, усещаха необикновената ѝ сила и аплодираха до задъхване съвършенството.

Илиана си беше Илиана още от първите си стъпки. Носеше си в кръвта и лидерството, и дързостта. Ани стана голямата гимнастичка някъде по средата на пътя. Беше дошъл ред на Лили да се види какво точно се крие зад онова момиче, за което отдавна се знае, че е необикновено надарено, че всичко може в гимнастиката, а Нешка вече от години повтаря: „Това още не е Лили...“

Никаква страст към риска. Никаква свръхгимнастика. Красиво, топло, пулсиращо късче живот. Богато обагрена с всички нюанси гимнастичка. Как да не обича четирите си композиции, когато са правени с толкова обич от най-голямата треньорка в света! А това, което е играла досега, нима то не е било правено с любов? Да, всичко е

правено с обич за всяка, но идва един момент, когато гимнастичката влиза наистина в своята зрелост и това дава възможност на треньорката да се разгърне без ограничения. Без предупрежденията — още не е дорасла, това няма да може да направи, това още не може да почувствува, това ще стои като пришито. Сега вече всичко стои чудесно! Сега вече това е Лили, каквато Нешка я чака от десет години. Публиката, която обича през всичките тези десет години Лили, независимо от това, което си представя треньорката ѝ, сега с учудване открива една съвсем нова гимнастичка: весело, безгрижно дете; момиче, току-що пораснало, любопитно, развълнувано от очакването да му се случи всичко, което е най-хубавото на този свят; жена — топла, ласкава, жена, която знае, че голямата и сила е в нежността. И отново детето, момичето, жената... Как да не обича четирите си композиции, когато това е самата тя. Кой не обича себе си? Особено когато е толкова талантлив и красив...

Откъде знае Нешка, че трябва така да редува, така да балансира всичко у тази нова Лили, че да ѝ достави такова удоволствие от играта, която прелива и залива залата и кара тези хора, които я познават и обичат от години, да открият нови граници на възторга. Съдиите вдигат вече само десетки, когато Лили не греши. В редките случаи, когато грешката все пак е дошла, залата като че ли иска да я успокои с грохота на аплодисментите.

Бяха се оттеглили Илиана и Анелия и сега тази зала даряваше щедро с обич Лили. Гледа Илиана, присяда за съвсем мъничко до мене и казва уж между другото:

— Бих играла още, ако Нешка можеше да ме обича колкото обича Лили. Хич нямаше да се интересувам, че съдиите ме ощетяват. Всъщност те никога не са ме интересували особено.

— Не те ли е срам да говориш толкова много глупости? Кого Нешка е обичала повече от тебе? Нали много добре знаеш, че си отиде, защото не можеше да понесеш мисълта, че ще се явиш на едно състезание, на което няма да си първа?

— Не, вие ми кажете кога Нешка ме е гледала толкова много, колкото сега гледа Лили?

— И ти ако не си гледана...

Илиана се оттегля „дълбоко неразбрана“, но не недоволна. Присяда за малко и Ани.

— При такъв режим, при какъвто тренира Лили Игнатова, и аз можех още да играя... Не мога да се съвзема от изненада.

— Но, Ани, мисля, че между вас никога не е стоял въпросът за режима...

Та можех ли да зная, че има друг режим. И то такъв!

Излиза, че и Ани не е безразлична към този въпрос — кого колко обича Нешка. А и защо да е безразлична? Защо и аз съм изключила зад това вечно Анино мълчание тези чувства, толкова нормални в една зала, пълна с шампионки, които са били винаги много толерантни помежду си, но това не изключва съперничеството във всичките му нюанси. Спомням си навремето как Нешка твърдеше, че Жулиета обича само Мария, Румяна можеше да се закълне, че Жулиета е обичала винаги само Нешка. Мария нищо не твърдеше, защото вече тренираше при Лили Мирчева и се интересувахе само от това, как да бъде отново шампионка.

Мога да си представя какво им е на двете. Но идва и Тереза — и тя нищо не можела да разбере. Всички в залата се чудели вече това Нешка ли е, не е ли. Кой е предполагал, че може така да се промени...

Нешка слуша за учудването на трите си бивши възпитанички с една малко крива усмивка. Ха, стига бе! Ще се съсипят да ѝ завиждат. И за какво? Да не би да ѝ е леко? Да бяха издържали да тръгват към осмото си голямо състезание, пък тогава да ги видя. Лесно се казва „И аз бих играла.“ Защо не играха? При такъв режим — така ли казва Ани? Така.

Струва ми се, че за момент е раздвоена между желанието да има отново голямата, недостижимата Анелия и ужаса да види още една да ѝ се качва на главата. А, не! Прекалено много е, че търпи капризите на една. Въпросът е как да издържи, не как да увеличи компромисите, които и без това страшно ѝ тежат...

— И Тери не може да познае аз ли съм, не съм ли. Аз съм си. И мисля, че няма нищо изненадващо. Ако те питат пак, кажи им, че съм обещала на Лили да я глезя до пресищане за това, че се върна, за да тръгне към осмия си голям старт. А на себе си съм обещала вече никога, на никаква цена да не повтарям този експеримент...

Спомням си един разговор с Илия Патронеv, председателя на ГС на БСФС, преди първенството във Виена, когато много се тревожех

какво ще правим след това, като и Ани, и Лили са решили да се оттеглят.

— Лили ще продължи — казваше Патронеv.

— Изключено е! Нешка е категорична — много вече ѝ натежа! Едва издържа.

— Ами ако стане шампионка?

— Още по-добре. Тогава съвсем никакъв ангажимент няма да чувствава към нея. Иначе все може да реши, че ѝ е съвестно.

— Права си, но Лили ще играе след Виена. Нали ходя в залата, нали ги виждам. Нешка няма да има сили да се откаже от Лили, защото тъкмо сега навлиза в една зрелост, която ще е жалко да не се види. Освен това тя обича извънредно много това момиче. Скоро ще изкласи и Бианка, така че отново нямате проблеми.

Патронеv наистина помагаше на националния отбор, организира и турнир за „Наградата на София“ и наистина отиваше в тренировъчната зала. Но как можеше да види това, което аз смятах за невъзможно. Това, което Нешка смяташе за невъзможно... Изглежда, отвън нещата по-добре се виждат. И за Бианка, още преди да я види гимнастическият свят, беше казал: „При Нешка има едно мъничко момиче с изключителни качества. И характер...“

Турнир на „звездите“ във Варна, турнир „София“ две седмици по-късно и 29 дни преди Световното първенство във Валядолид. Последни проверки пред чужди съдийки и своя публика.

Всъщност Турнирът на „звездите“ във Варна само носи гръмкото име международен. Две японки, две американки, дошли тук на лагера на гимнастичките и поради това случайно попаднали на турнира, и една Жужа Турак. Затова пък българският отбор — големи и малки, звезда до звезда. И така силно играят, че препълнената зала въобще не чувства липсата на чужди състезателки. Цяло съзвездие малки, 12—14-годишни гимнастички напират да се изявява. Разкошни. Но вниманието все пак е насочено към трите големи.

Диляна! Безспорно Диляна печели варненската зала в тези дни. Мощна, ярка. Играе световната шампионка — настоящата и може би бъдещата, ако така играе. И ако Лили така играе. Защото във Варна безспорно ѝ отстъпва. Онова мънинкото, което вече е към трите големи, почувствувало се титулярка в отбора, изглежда, се стресна и скова.

— Нищо — казва Нешка, — ще ѝ мине на Бианка. Трябва ѝ един такъв период да излезе пред публика и съдийки като една от трите в нашия отбор, да мине кризата, да се опомни. Да си стъпи на краката. Има характер това момиченце. Не се притеснявам за нея. Ще се съвземе. Ако Диляна издържи на това темпо и във Валядолид...

За Лили нищо не казва. С нея ще си поговорят утре в залата. Въпреки че в Двореца на спорта във Варна не могат да се нарадват на новата гимнастика на Игнатова и не са видели и една десета от това, което е видяла треньорката.

Тук е и съдийката Андреа Шмид (САЩ), арбитър на въже. Казва, че е дошла с голямо любопитство да види какво е направила Робева с този уред, който толкова дълго е отсъствувал от програмата на първенствата по художествена гимнастика и сега отново идва на мястото на обръча. Не е можела да си представи, че за такъв кратък срок в българската зала са се появили толкова нови, оригинални идеи, че може да се стигне до такива върхове на техниката. Изобщо що се

отнася до българския отбор, въжето няма да се чувства „ощетено“. Сега ѝ е интересно да види как ще изглеждат другите отбори, как ще отговорят на предизвикателството на Робева. Разбира се, наблюдавала е внимателно и другите уреди и въпреки че отдавна не би трябвало да се изненадва, видяла съвсем нови неща. Наистина неизчерпаеми ли са възможностите на нашата тренировка?

Турнирът „София“ събра гимнастички от 12 страни. Дилиана отново се хвърли, както само Дилиана се хвърля, като че ей така — да става каквото ще. Много красиво, когато не греши: но избие ли някъде в една, след нея идват цял куп грешки. Така стана и сега. Лили с трите десетки и едно 9,9 остава да види как ще играе Бианка Панова, за да се разбере коя ще е победителката на турнира „София“ през тази година. Лили игра невероятно силно и в един момент въжето ѝ „увисна“. За частица от секундата, но българските гимнастички са вече в такава фаза на съвършенството, че и най-мъничката грешчица кънти. Това е неудобството да си голяма гимнастичка. На колко други една такава грешка като сегашната на Лили няма дори да се забележи. А ето, че тук вече не може, влиза в дисонанс с всичко, шлифовано до блясък.

Играе Бианка Панова. Трябва ѝ десетка, за да бъде първа. Ах, как играе Бианка! Кога набра толкова сила, толкова кураж това дете? Десет е малко. Крайно недостатъчно. И за да потвърдят това, съдийките, забравили къде седят, ръкопляскат. Всички до една. Преди на лентата ръкопляскаше една от гостенките и другите се направиха, че не забелязват нарушаването на протокола. Сега вече нямаше протокол. Така Бианка победи една световна шампионка и носителката на Световната купа. За пръв път застана над двете най-големи в момента гимнастички в света и прие това като нещо, което напълно ѝ се полага. И то действително ѝ се полага. Всички в тази зала знаеха, че това момиче е победителката. Нямаше спор, но ми стана малко страшно от увереността, с която тръгна напред едно петнайсетгодишно момиче, минало пред две именити гимнастички...

На другия ден трите получаваха само десетки и беше трудно наистина да се каже коя е по-силна. Не искаха да го кажат съдийките, не можеше да го каже публиката. Само Нешка знаеше съвсем точно, защото само тя може да види онези мънички разлики, които убягват на другите, но тя говореше само за това, че ѝ остават 29 дни. Съвсем недостатъчно и страшно много...

Последна продукция в Пловдив. Играят силно, публиката ги приветствува, пожелават им победа във Валядолид. Оттук ги изпратиха преди година във Виена. И сега така силно да играят. От всички страни поздравления, пожелания. Нешка — жълта-зелена, слаба. Нищо чудно. Това са последните дни преди голямата битка. Оставаме за малко сами.

— Знаеш ли, Пепа каза, че си реже главата, ако ансамбълът ни стане пръв.

— И какво от това? Не бой се, няма да си отреже главата Пепа. Ще посрещне шампионките с хляб и сол и ще твърди, че точно това е видяла на кафето.

— Лесно ти е на тебе. Вече за втори път ми го казва.

— Не знаех, че и тебе могат да те впримчат в техните кафета и всички глупости. Я се съвземи...

— Кажи на Венчето да опече много чушки и да изпържи много домати...

— Кога?

— Когато се върнем от Валядолид...

Чак сега разбирам. Трябваше да се досетя — гладува. Сигурно заради Лили. За нея, разбира се, за кого друг. Няма я Илиана, за Лили ще е...

Нямам време да се скарам дори. Автобусът тръгва към София, аз към Хасково. След няколко дни ще се видим във Валядолид. И тя сигурно ще продължава да гладува, за да дава кураж на гимнастичката в килограмовата битка. Въпреки че Лили твърди, че това никак не ѝ влияе и е най-добре Нешка да си се храни нормално и въобще не се интересува кой какво яде. Нешка е убедена, че на Лили няма да ѝ е удобно да посяга към банани, шоколади, ако знае, че тя нищо, нищичко не хапва... По този въпрос имам съвсем различно мнение, но то няма никакво значение...

* * *

Валядолид. Дванайсто световно първенство. Ще го запомним. Все сме казвали — такава победа трудно ще се повтори, но това, което се случи във Валядолид, надмина всичките ни очаквания. Струва ми се, че за него няма точна дума. Нито е победа, нито триумф. Нещо, което не може да се изрази с думите, които знаем. Струва ми се, че ако бяхме останали още един ден, испанците щяха да ни отрекат. Възторгът мина всички граници и стигна до някакво непонятно стъписване. Много, прекалено много им дойде.

Когато тръгнах към Япония, си повтарях — сега ще видя нов, съвсем друг свят, съвсем други хора. Видях наистина друг свят, но ми се струва, че хората в Миазаки ми бяха близки, разбираеми. Там срещнах една жена, Аябе, която през цялото време ме караше да си мисля за една друга, в Михайловград, за Елена.

В Испания идвам за трети път и тези хора са ми все по-не-разбираеми, все по-странни. Мисля, че никога няма да разбера защо изпадат в такава екзалтация при коридата. Какво има толкова да се радват, че онова нещастно, измамено животно — бикът, е вече убито, след като толкова много го убиват. Не мога да разбера екзалтацията, до която стигат, когато се молят в техните храмове. Пак ходихме по катедралите. Беше отново някакъв голям празник и отново гледахме как стоят замръзнали на колене по каменните подове и съвсем млади хора, как излизат деца от изповедалните. Питяхме се — тези пък какво ли изповядват? — и от другата врата вече се подава някой старец, грейнал, „пречистен“, и някой млад мъж, и някоя млада жена. Това ли са същите хора, които преди час викаха на коридата...

Ами тоза са. Едни испанци за всичко. Това са същите хора, които прииждат към залата, докато се препълни. Това са съдите хора, които викат оглушително.

Отначало ми се струваше, че това е най-непросветената спортна публика. Ръкопляскат и викат на всичко. Дори на момичетата, които са съборкали.

И трябваше да излезе Лили Игнатова, за да се види разликата. И да се види колко права е Нешка, като твърди, че няма публика, която да

не отличи действително голямото. И притихна, и избухна след това така, че вече ни се струваше, че ще се срутят стените. И втория път я посрещна на крака, за да я приветства още преди да е играла. Лили накара спикера да отделя с особена тържественост това „булгарос“, което стана сигнал залата да става на крака, когато влиза, и да отмерва всяка крачка в такт, и да скочи след това, когато излиза, за да я приветствува вече без никакво отмерване — бурно, сърдечно.

В следващия поток Диляна и Бианка бяха приветствувани бурно още при думата „булгарос“. Диляна се хвърли и игра такава фантастична лента, че, струва ми се, в четирите дни на първенството нямаше „по-щуро“ композиция, „по-щуро“ изиграна. И макар че на този-етап още не се вдигаха десетките, това беше повече от всички десетки. Тук се видя, че Диляна ще е шампионката. Само трябваше да издържи на собственото си неповторимо, неиздържимо от никоя друга темпо...

Дойде ред и на Бианка. Най-силната дебютантка, която някога се е появявала! Вярно, в Мюнхен Анелия стана абсолютна световна шампионка, в Страсбург Диляна стана абсолютна световна шампионка, във Валядолид Бианка беше трета в многобоя, но нито Ани, нито Диляна са били така зрели в дебюта си. После узряха, после станаха големите гимнастички. Имаха шанс да се появят, когато другите силни или грешат, или имат по-неблагодарния си жребий.

Още на другия ден по средата на състезанието испанските вестници обявиха, че българките играят гимнастиката на две-хилядната година и е невъзможно другите да се състезават с тях. И още, че до двете „страшилища“ Георгиева и Игнатова може да застане с достойнство само още една гимнастичка — петнайсетгодишната Бианка Панова. Още една българка!

Вече се вижда да се задава голямата победа, а Нешка е притеснена за ансамбъла. И в тези дни все едно се повтаря — как Пепа предупредила. Нешка не може да разбере тази настойчивост, това желание да я изпрати непременно с тревога. Досега никой не си го е разрешавал, все едно колко го е искал.

Нашите ансамблистки сбъркаха първата вечер, съветските — също. Водим само с 25 хилядни от точката. Втората вечер оценките на двата отбора са еднакви и отново тази толкова мъничка преднина, и отново „Пепа каза...“

Страшно ми омръзна тази психоза. На всичкото отгоре Димитрнчка Маслева се е свила — ни жива, ни умряла, и повтаря: „И всичко това е заради мене! И сега какво ще я правят Нешка! Ето, ще кажат, смени Деспа с Димитрачка и какво излезе.“

Ама какво е излязло най-сетне? Защо им се вижда толкова непоносима тази преднина от 25 хилядни!

Страхувам се, че всички тези приказки не могат да не стигнат до състезателките, които са доста клюмнали. Но те намират сили отнякъде и в третата вечер играят страхотно.

Не казвам колко точни са моите предвиждания. Скромно премълчавам, че и без кафе познавам как ще се случат някои неща.

Българките, които играят гимнастика на двехилядната година, демонстрират такова ярко превъзходство, че испанците, изчерпали всичките си запаси от възторг, преминал в някаква непозната екзалтация, накрая се стъписаха и гледаха вече малко изплашени трите български „страшилища“. Защото Бианка вече не стоеше само с достойнство до двете си съотборнички, до двете големи гимнастички. Сама беше голяма.

В един момент се притесних, че ансамбълът ни ще играе пред празна зала, и се изплаших, че това вече ще е съвсем друга игра. Малко преди тях излезе испанският отбор. От напрежение, от прекалената екзалтация на публиката момичетата се стъписаха, изпуснаха веднъж обръчите, втори път — извън терена, трети път — извън терена. За медали, която бяха почти готови да вземат, вече и дума не можеше да става. Тази толкова възторжена публика се съсипа сега да плаче. Да, точно така — зрителите плачеха. Като малки деца — и със сълзи, и с хълцане. Започнаха да си късат знаменцата и да напускат залата. Казвах си — край. Отиде нашият ансамбъл. Как се играе в празна зала? Но ето че след малко започнаха да се връщат — поуспокоени, започнаха да аплодират следващите. Посрещнаха и изпратиха и нашите момичета възторжено. При награждаването вече простиха грешките на своите. Окуражаваха ги горещо и за седмото място. Стопи се надеждата за медали. Сега не искаха да огорчат своите момичета, да им оставят лош спомен от това първенство, в което предишните два дни се бяха чувствували толкова горди, че испанките имат интересна, силна композиция. Правена пак от българка. От Емилия Бонева.

Абсолютна световна шампионка — Диляна Георгиева, вице-шампионка — Лили Игнатова, трета Бианка Панова. Можеше, трябваше Лили да е до Диляна, но няма какво да се прави. Такъв му късметът на това момиче. Нищо, и така почетната стълбичка е донемайкъде красива. Зад гърба им трите български знамена. Всички в тази зала сега слушат прави химна. Ние си пеем „Мила родино, ти си земен рай, твойта хубост, твойта прелест, ах, те нямат край...“ Испанчетата до нас питат какво пеем. Някой им превежда, те пък превеждат по-нататък. Ах, колко хубаво, какви са думите на вашия химн! И отново плачат. Сега вече и ние. И не ни се виждат толкова като деца. Чудесни, чувствителни хора. Какво толкова.

Още четири пъти химна. И още веднъж за ансамбъла. Стоят най-високо на почетната стълбичка и Паулина Кръстева, Виктория Димитрова, Светла Чобанова, Мария Минчева, Красимира Божилова и Лидия Бочева.

Осем златни медала от Валядолид. Много е, прекалено много. Само на нас ни е точно. И може би всеки си каза в този момент — да можеше и Лили да застане в многобоя там, където ѝ е мястото... Човешко око ненаситно. Не, не е точно така, ама хайде да не го казваме, защото наистина така изглежда.

В шампионата Диляна взе още два златни, Лили — още два златни. Бианка имаше да играе само на лента. Единствената ни възможност за златен медал там и единствената възможност за нея. По-късно Нешка казваше:

— Трудно се играе, когато се съберат на едно място много единствени неща. И точно затова вълнението за този последен шампионат беше голямо. Не защото непременно държа да вземем всички златни медали. Беше важно за мен как ще се справи Бианка на първото си световно първенство в такава обстановка. Блестящо! Само като я видях как направи перекиноето, си казах—голяма работа е това момиче! Всички ме питат как съм му създала тази шампионска психика, откъде са тези железни нерви. Ама откъде наистина! Излиза със самочувствието на прима, когато са се събрали толкова известни гимнастички! Откъде събра толкова сила, та да играе не само без грешка — това вече не прави впечатление в българските гимнастички. Игра така, както Илиана Раева, както Ани, когато вече стана голямата гимнастичка Раленкова... Четири десетки за дебютантката Панова!

Каква победа! Испанците, които бурно аплодират играта на българките, викат, скачат, сега при награждаването вече наистина са стъписани. Много. Прекалено много е. Ние съвсем не мислим така. И ни се иска да си запеем така, както си пеят у нас в баскетболната зала: „И сме най-красивите, и сме най-добри.“ Трябва само да изчакаме да се приберем в хотела. Неприлично е да ни личи колко сме щастливи. Другите не са.

Пристигат треньорки, съдийки, състезателки да поздравят Нешка. Пристига и треньорката на Галина Белоглазова.

Поздравявам те. Голяма победа...

— Ами това е нашата работа — веднъж победа, друг път...

— Такава е работата на другите, ти все побеждаваш.

— Аз като състезателка много губех.

И какво от това? Сега само побеждаваш.

Струва ми се, че Нешка много иска да се оправдае, а не знае как. Интересно ми е да я гледам как не знае какво да каже. Пристига и Виктор Сергеев.

— Нешке, кланям ти се до земята.

Той наистина застава на колене и Нешка вече съвсем не знае какво може да направи човек в такъв случай.

Благодаря ти, Виктор, много ти благодаря. Трябва да отида да намеря Лили.

Ами да, освен победители има и победени като на всяко състезание. И Нешка бърза да намери Лили, която още веднъж трябваше да понесе последиците на един лош жребий. Разстроена ли е, мъчно ли ѝ е — трябва да се види. Лили — в чудесно настроение, доволна от силната си игра, от признанието на публиката. Може би после ще мисли за капризите на съдбата. Сега е добре. Сега е щастлива. Сега и Нешка може да бъде щастлива.

И в този най-радостен ден за нашата гимнастичка срещам една разстроена жена. Вера Томова казва: „И какво — Бианка, Бианка, и трета.“

Трета. Като че ли това е малко за една дебютантка, играла до Диляна Георгиева и Лили Игнатова, когато са имали звездните си дни точно на най-голямото състезание, за да направят наистина невъзможна всяка конкуренция? Трета, когато се е състезавала с тези две „страшилища“. Трета до тази „гениална гимнастичка Георгиева“,

както пишат сега вестниците, и до другата — Игнатова — истинска кралица, сравнявана с всички велики актриси на нашия век (пак от испанските вестници, разбира се — къде ние ще си позволим такива сравнения). Трета — тази дебютантка, която сама излиза като кралица и се връща от първото си световно първенство като световна шампионка на лента. Ама какво искат наистина тези жени?

Нищо не може да се направи. Една ако спреш, всичките не можеш. Съвсем сигурно ще я жалят и ще й казват колко много са искали да бъде тя шампионката. Остава само да се разчита на това, че Бианка ще излезе достатъчно умна, а ако не излезе, Нешка ще си има допълнителни грижи. Но това си влиза в риска на професията.

* * *

— И какво е това интервю, дето си го поместила?

— Какво му е на интервюто?

— Фалшиво е.

Много ми е неприятно. На мене интервюто си ми харесва...

— Не ставай мнителна. Не можеш да си представиш колко искрена, колко развълнувана беше Диляна.

— Аз ли не мога да си представя! Мога! Зашемяващо искрена. Понякога ме трогва ужасно с тази нейна чистосърдечност на петгодишно дете, но сега не съм трогната. Никак. И как не се сети да я попиташ защо преди състезанието сама не е предложила тази смяна, щом толкова не ѝ трябва титлата?

— Не се сетих.

— И аз нямаше да се сетя, но ме предизвиква точно към такъв въпрос. Като прочета или чуя понякога такова интервю, по три дни не мога да се съвзема.

Всъщност ето тази част от интервюто, която ядосва Нешка (сега вече и аз се чувствавам не както трябва):

„Много исках да стане и Лили шампионка. Много ѝ се полагаше. Защо Нешка не смени жребия? Разбрах, че съветската треньорка е избрала най-доброто за Белоглазова. Нешка имаше това право да избира поддръждането ни. Защо не го направи, защо винаги се оставя на жребия, такъв какъвто е. Говорили ли сте с нея за това?

— Разбира се, не може да не се говори за това. А с кого да смени жребия на Лили. С твоя?

— Защо не, аз вече съм била шампионка.

— Казваш го сега, защото вече си станала шампионка. Ако не беше станала, нямаше да ѝ простиш. Нито ти, нито майка ти.

— А ако не знаехме?

— Я да не ми се превзема! Това най-не мога да го търпя. Какво означава: «Нешка да смени жребия.» Какво означава сега да го казва, когато вече е станала шампионка! Че да беше дошла с това предложение преди състезанието. Много мразя да се правят на благороднички. Много мразя да позират:

«Аз вече бях шампионка, Лили заслужава, защо Нешка не смени жребия. Ето съветската треньорка го направила заради Белоглазова, избрала е най-изгодната позиция за примата. Е, и какво? Нешка е мислела, че примата е Лили, трябвало е да смени жребия, пък то се оказа, че примата съм аз, а на мене даже не ми беше нужна тази титла. Имах си я вече.» И какво още? С кого ще ми препоръча да сменя жребия на Лили? С нея явно не може. Ако го е искала наистина, да го е предложила. Остава Бианка. Дебютантката. Да я изправа до трите съветски гимнастички. Не по волята на жребия, а по моя воля. И да не издържи. И сигурно няма да издържи, като се загнезди в съзнанието ѝ това, че я жертвувам.

Не, жребия можеше да смени само Мария Гилова. Тя носи вестта от конгреса до нас. Може да им размести местата, но никога на никого да не каже. Да стовари всичко на собствената си съвест. Аз не бих могла, следователно не мога да го допусна и за нея.

Впрочем не само от Диляна чувам, че имам право да сменям жребия. Нямам никакво право! Какво право е това, когато не можеш да се възползуваш от него? «А ако не знаехме?» — пита Диляна. Да, но аз ще зная. И няма земна сила, която да ме постави на изпитанието да се презирам. Мога да жертвувам само себе си. Тук и това не можех...“

Спомням си първенството в Ставангер, когато съобщиха, че от следващото състезание треньорите ще имат право да разместват стартовите номера в отбора, както си искат. „И какво от това — казваше Нешка тогава. — Никога не бих могла да го направя, защото никога няма да мога да предпочета една пред другите. На кого мога да дам този номер 3 — най-неприятният в това състезание, от който Анелия направи шампионски номер с най-голяма стойност? На кого бих дала този номер 58 на Илиана Раева, който се оказа номер жертвен телец? На коя да кажа вдигай базата на другите и останни на трето място на пет стотни зад победителките? Как ще я погледна после в очите! Не, не искам, не мога да имам такава власт да определям жребия. Нека всяка си върви със съдбата. Аз съдба не мога да бъда. Достатъчно се измъчвам и сега, когато виждам и оцетените, и облагодетелствуваните от жребия и им разменям мислено местата, и се питам какво би станало, ако е така, а не иначе...“

Спомням си Нешка, когато получи този жребий за Валядолид. Не беше на себе си. „И защо все на Лили ще ѝ се случва това. Не, кажи ми, може ли да се издържа на най-тежкия жребий в толкова много големи състезания? Амстердам, Мюнхен, Страсбург, Виена и сега! Та не беше ли точно Лили тази, която през цялото първенство в Страсбург игра без грешка? Не беше ли точно тя, която игра без грешка и във Виена, за да се види четвърта накрая. Не, кажи ми защо няма справедливост? Какво мога да ѝ кажа на Лили сега? Че няма значение жребият? Мога ли да говоря такива глупости! Как да успокоя тази предстартова треска, в която се явява и чувството за обреченост. Как да не ме е яд, когато Лили стигна този връх, който очаквам от десет години, и да я видя отново жертва на една сляпа случайност.“

Ядосваше се Нешка, но никога не спомена за някаква възможност да ѝ смени жребия. Затова сега така много я огорчи въпроса на Диляна.

Нешка е особено чувствителна към всяка фалшива нотка в интервютата на своите момичета. Измъчва се, че им се ще да позират, измъчва се, че сега „цял свят“ ще види, че някоя в някой момент е

неискрена, измъчва се от подбудите, които ги карат да стигат до неискреност. Защо? Какво не им достига? Какъв комплекс ги гони да се представят за друго, когато такива, каквито са си, са чудесни.

Защо ѝ е на Диляна да разиграва този театър? Не е ли достатъчно да каже, че Лили е трябвало да застане до нея, което е най-точното и единствено заслуженото в това състезание, вместо да казва „Аз вече бях шампионка.“ Защо, когато на всички е ясно колко е щастлива от това, че е за втори път шампионка?

Подскочи някога, когато Лили казваше: „Ами ние всички вярвахме в победата на Мюнхенското световно първенство.“ Забрави ли колко беше изплашена? Как така ще говори почти небрежно — „ние вярвахме“...

Огорчи се много, когато Ани казваше, че Нешка има още десетина като нея в залата. Наистина не можеше с дни да се успокои...

Сега се ядосваше на Диляна. И нещо, което за мене беше особено неприятно — имах дял в това.

Не можех нищо да направя. Написано, вече отпечатано в 120 хиляди екземпляра. Всъщност на нея ѝ стига и един.

Нешка обича да казва, че при всяка нова композиция слуша залата, която ще ѝ каже колко е успяла. Аз чакам писмата. Обикновено след всяка страница за художествената гимнастика в „Старт“ се получават по няколко писма, които ми обясняват колко съм успяла и неуспяла и аз. Писма идват и сега. Но нито дума за интервюто с Диляна в тези две страници, в които има още нещо за атмосферата в залата, победата на ансамбъла, участието на Лили, на Бианка. Пишат за написаното за Лили и Бианка. Отначало се успокоявам, после трябва все пак да си призная, че няма нищо успокоително в това мълчание. То също е оценка и трябва да си призная — съвсем красноречива.

— И понеже сме започнали този разговор какво мога и какво не мога да понасям, какво обичам и какво не обичам, нека сега ѝ отговоря и на твоята „кralица Илиана“ — казва Нешка. — Вече от доста места чувам, че ме обвинява, че съм така погълната от тези, които идват, че забравям за тях, които са били в тази зала, за тях, които са ми носили толкова радост с победите си. Нищо не забравям, но е вярно, че съм погълната изцяло от необходимостта на тяхно място, на мястото на Илиана, Анелия, Диляна да дойдат достойни продължители на българската слава. Кой по-добре от тях, вчерашните ми възпитанички,

знае какво означава това да съм погълната от залата! И затова искам да го чуят веднъж и да го знаят завинаги. Много ме интересуват и те. И много бих искала да бъда винаги горда с тях. И нека ѝ го кажа на Илиана така, както тя на мене в зала „Септември“: В моето сърце всяка от тях ще си има завинаги своето кътче, което никоя никога няма да може да заеме! Всяка ми е носила и грижи, и много радост. Аз наистина съм била най-щастливата треньорка, с най-много шампионки и на всяка съм била благодарна. Никога не сме си говорили излишни неща. Разбирали сме се без много приказки.

Сега съм в най-трудното време, когато трябва да се извежда нагоре едно ново поколение. Затова безкрайно много ценя това, че когато отново, и то вече сериозно, се озовах пред въпроса — а сега накъде, кои ще са тези две, които само за година ще трябва да застанат до Бианка. Лили Игнатова отново каза, че ако не се върне Диляна, мога да разчитам на нея. Лили, която дойде, за да бъде българският отбор силен във Валядолид, сега идва да ми каже, че е готова да тръгне към деветото си голямо състезание, ако е нужна. Това за мене сега има най-голяма стойност — готовността да се помогне на отбора.

Не съм забравила Валентина Ганева. За първи път за нея чух аплодисменти на залата като треньорка. Не съм забравила първия си ансамбъл.

Как мога да забравя Илиана Раева и радостта, която ми е носила и в Мадрид, и в Лондон, и в Амстердам, и в Мюнхен, и в Ставангер, и в Белград. Илиана, която прокара победния път на това ново поколение, стигнало до най-високи върхове, за които не можехме и да мечтаем. Как да забравя онази Илиана, която имаше необикновената дарба да покорява публиката, която носеше толкова своя неповторима красота в залата! Илиана — смела, страстна, респектираща гимнастичка, боец от висока класа. Благодарна ще съм ѝ цял живот!

Има за какво да съм благодарна и на Анелия Раленкова. Най-напред и преди всичко за това, че даде пример на поколения гимнастички в българската зала как се става голяма гимнастичка. За това, че стигна дотам, докдето още никоя не е стигала — до върхове на спортното майсторство, непознати на нито една гимнастичка в света. Нека го кажем — безспорно най-голямата! Благодарна съм ѝ и за шампионските титли в Мюнхен, Ставангер, Виена и за вицешампионските в Белград и Страсбург. За това, че донесе най-

много медали в съкровищницата на българската художествена гимнастика. И за това, че смени най-много композиции и всички игра великолепно, и от всяка правеше нов връх. И за това, че накара хора от спортни зали по всички краища на света да произнасят с уважение и респект името на нашата родина.

Благодарна съм и на Диляна Георгиева. Зашеметяващо бързата гимнастичка. Най-динамичната, най-темпераментната. Гимнастичка, която отчайваше съперничките си с едно невероятно темпо. Благодарна съм ѝ за световните титли в Страсбург и Валядолид, за третото място във Виена.

От всичко най-съм благодарна на Лили Игнатова, която дойде да тренира за деветото си голямо състезание и едновременно с това да подготвя едно момиче, на което сега всички възлагаме големи надежди — Величка Бонева. Една трудна за работа гимнастичка, каквато е самата Лили, но по-талантлива от всичко, което е имало в тази зала. Бях се зарекла с такъв характер да не се занимавам и ето че Лили идва да помогне да се запази още един голям талант в нашата зала. Лили Игнатова — европейска вицешампионка от Амстердам, световна вицешампионка от Мюнхен, със златен медал на лента от Ставангер (на такова нещо отдавна при нас казваме „само“, а някога много си мечтаехме за едно такова „само“), носителка на Световната купа в Белград, световна вицешампионка в Страсбург и с два златни медала, четвърта във Виена и с два златни медала, световна вицешампионка във Валядолид... Простото изброяване на участията ѝ вече е една богата спортна биография. Най-богатата. И точно тя, която има най-много основания да каже: „Уморена съм!“ идва да каже: „Ако трябва, тук съм!“

Когато гледа Бианка на турнира „София“, Раева казва, че не е вярно, че Бианка е като нея. По-голяма е. Самата Илиана не е можела така високо, така леко, изящно да скача, пируетите на момичето сега са фантастични, по-голяма гимнастичка е Бианка.

Не, Илиана, по-голяма от тебе още не е, но ще стане. И от тебе, и от всички вас. Да е жива и здрава, трябва да стане. А по-големи от нея — тези, които идват.

Не мога да не бъда погълната от залата. Такава ми е работата. Трябва да ви подготвя заместнички, които да застанат до това момиче Бианка, може би отново до Лиля. И тези, които ще дойдат, трябва да са

най-големите гимнастички, каквито светът още не е виждал. Прощавайте, това е единствената ми „измяна“ към вас, вчерашните мои момичета, голямата моя гордост. Искам тези, които ще дойдат след вас, да са повече от вас. Зная, че сега всички казват, че е невъзможно. Вие най-добре знаете, че е възможно. И бих била щастлива, ако всяка от вас дойде като Лили да попита: „Има ли нужда от мен?“ Има. Трябват ми треньорки. Големи. Ще ги търся между вас...

* * *

Нешка постави своята точка на този разказ за още четири години на победи с едно „довиждане“ към своите момичета. Аз си мислех, че вече всичко, което е трябвало да бъде казано за тези години, е казано, когато пристигна Росица и ми донесе цялата документация на дъщеря си. Изрезки от вестници, записи на състезанията. Всичко, трупано през тези години така внимателно, така грижливо, че човек просто да не повярва, че Стела е родена на една дата с мене, ако вярва, че зодията определя характера на човека. Аз, след като реших да поместя част от пътеписите за Япония, едва събрах четири от петте и реших, че може и така. Какво друго ми оставаше? Документацията на „Старт“ в момента ми е далече, пък и не си е работа да се затваряш в документация с пишеща машина. Сега, като чета написаното за отделните състезания, си спомням още толкова много неща, но вече е късно. Всъщност не е толкова и късно. Предстои ми да напиша една книга за Нешка Робева, така сме се договорили с издателство „Медицина и физкултура“. И там вече ще има място за пропуснатото. Ще отговоря и на големия въпрос на Росица за величието, на който сега не успях.

Нешка е изцяло погълната от залата, в която вече звучат цигулки и тъпани. Да, точно тъпани. Разказвах ми как в Токио и Нагоя публиката пощуряла точно по новите композиции с тъпан (вече си го представям съвсем точно), а японските журналисти писали как българската треньорка се е сетила да използва този японски национален инструмент и колко силно е това, а те не са се сетили. Така научаваме, че освен няколко еднакви думи, които открихме съвсем случайно, имаме и един общ национален инструмент.

Нешка е погълната изцяло от тази зала, пълна с жени, деца и грижи, и корепетитори, режисьори, и оператори, и музиканти, които идват непрекъснато с желанието да помогнат.

Отначало бях много против това да напълни залата с жени. Страхувах се от съперничество, напрежение, утежняване на обстановката. Нешка ме убеждаваше, че щом иска да събере най-талантливите деца от цялата страна, ще трябва да напълни залата и с треньорки. Иначе не може да се създаде силна българска школа. Иначе

не може да се осигури тази приемственост, която е толкова необходима, ако не искаме скоро да говорим в минало време за българската слава в художествената гимнастика. Права е! Колкото повече време минава-, толкова повече всички трябва да се убедят, че е права и по-права не може да бъде, въпреки че и аз съм права и това често ѝ струва и нерви, и неприятности.

И сега понякога се ядосвам, когато заваря някоя треньорка да разказва как намерила на еди-коя си състезателка скрита кутия бисквити или друга не изпълнила плана си за някой елемент, или как пхнала листче в кантара да намали грамчетата. Някоя казала на някоя си не знам какво и Нешка трябва да се намеси.

— Ама тези ще ти помагат или ще те занимават с глупости? Защо разрешаваш да те товарят с всички тези дреболии? Защо не забраниш?

— Забранила съм.

— Е, и какво, като си забранила. Винаги, когато дойда, някоя пристига с важни вести. Защо не им кажеш да се оправят сами с тези толкова „сложни“ проблеми?

— Казала съм.

— Е, и какво? Защо не могат да те послушат, като им казваш? Може би зависи как им го казваш.

— Сигурно.

Нешка и сама е ядосана, така че моите въпроси никак не допринасят за по-доброто настроение, но много не мога да търпя точно това в тази зала.

— Понякога си мисля, че ме използват като страшилище — казва Нешка. — Дойдат, стоварят си яда. Дойде една, втора, трета. Избухвам и ставам все аз лошата, все те безпомощните, добрите. Искам и повтарям, че всяка сама трябва да се справя с работата, която е поела, че в задълженията на всяка от тях влиза и това да се отстояват и планът, и режимът, и килограмите, но постоянно идват и казват: „Не мога, те мене не ме слушат.“ Мисля, че така им е просто по-удобно. Че не искат да го кажат на състезателките така, че да го чуят и изпълнят, че по-лесно им е на моите помощнички да стоварят неприятните въпроси на нашите делници върху мене.

Така е, неприятно ми е, но всичко прощавам, като си помисля само колко много съм им задължена. Колко много съм им благодарна,

че работят както в никоя друга зала не работят. Като си спомня, че никога не са ме затруднявали с претенции за нормален работен ден, за почивни дни, за отпуски. Без тях съм за никъде. Не бих могла да се справя с Лили, ако не беше Красимира. Та нали като изгоня Лили, тя отива само на две крачки в същата зала и работи с Краси, и цялата ѝ подготовка е отново пред очите ми. Така че хем да е наказана, хем нищо да не се губи. Тези наказания са една почивка и за Лили, и за мене, защото малко се разрежда напрежението и една толерантна треньорка поема присърце нашата малка драма...

Така Нешка може да изрежда безкрайно достойнствата на своите помощници, да ми доказва колко много е израснал Николай Костов през това време, колко е направил Людмил Коцев, колко е благодарна на Маргарита Петрова...

Съгласна съм. За моя голяма радост загубих в този толкова дълъг спор: има ли нужда, няма ли да се напълни залата с толкова много народ. Права, напълно права излезе Нешка. Иначе нямаше да може да продължи българската слава в този спорт. Иначе нямаше да е школа, а само необикновено явление, което проблясва и угасва.

Наскоро правих интервю с Георги Дюлгеров, който се опита да ми обясни защо според него Нешка е феномен.

— Дълго — казва Дюлгеров — не можех да разбера как така в една зала, в която са се събрали шейсет жени от 10 до 60-годишна възраст (е, и трима-четирима мъже), няма право да се прояви никаква завист, никаква злоба, никакви изблици на съперничество, а не може да ги няма. Нечовешко е да ги няма. Наблюдавах дълго време, исках да разбера — как така? И открих най-простото обяснение — респектът, който носи Нешка със самото си присъствие.

И така, Нешка тръгва към своята зала, пълна с деца, жени и тук-там мъже, загрижена да изведе още едно поколение към върховете. Аз тръгвам към моята нова книга. За Нешка. Тръгвам с желанието това да бъде най-хубавата книга, която мога да напиша, с желанието да кажа всичко, както си е. Може би тогава ще се разбере в какво е величието. Тръгвам с малко страх. Всъщност, ако искам да бъда съвсем точна — с много страх. Ще успея ли?

— Да ти имам грижите — казва Нешка.

Ами да, разбира се, чуждите грижи са толкова лесни.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.